

VSEBINA

- 7** Honoré de Balzac **UMETNOST PLAČEVANJA DOLGOV IN ZADOVOLJEVANJA UPNIKOV, NE DA BI ZAPRAVILI EN SU**
- 15** Eva Mahkovic **NAJ JEDO AVOKADO!**
- 21** Martin Hergouth **DRUŽINSKE VEZI**
- 27** Ignac Fock **GRANDET, MERCADET, HONORÉ – KOMITENTI**
- 35** Nina Kuclar Stiković **»UPAM, DA JULIE KLJUB TEM SVOJIM ROMANOM POROKO RAZUME TAKO, KOT JE TREBA: KOT POSLOVNO PRILOŽNOST.«**
- 41** Honoré de Balzac **MERCADET ALI POSLOVNI ČLOVEK** (dramsko besedilo)
- 100** 60 let Knjižnice MGL
- 102** Novo v Knjižnici MGL
- 104** Ob upokojitvi
- 108** In memoriam

Honoré de Balzac

MERCADET ali POSLOVNI ČLOVEK

Mercadet ou Le Faiseur, 1848

Komedija

Premiera 29. septembra 2018

Prevajalec **PRIMOŽ VITEZ**

Avtor priredbe in režiser **JANEZ PIPAN**

Dramaturginja **EVA MAHKOVIC**

Scenografka **SANJA JURCA AVCI**

Kostumograf **LEO KULAŠ**

Skladatelj **ALDO KUMAR**

Oblikovalec svetlobe **ANDREJ HAJDINJAK**

Lektorica **BARBARA ROGELJ**

Koreografka **JANA MENDER**

Asistent režiserja **LUKA MARCEN**

Asistent scenografke **TOMAŽ BUDKOVIČ** (študijsko)

V predstavi je uporabljen navedek iz igre Samuela Becketta *Čakajoč Godota* v prevodu Aleša Bergerja. Zahvaljujemo se salonu Jože Murkovič Interierji.

Vodja predstave **Borut Jenko**

Šepetalka **Neva Mauser Lenarčič**

Tehnični vodja **Janez Koleša**

Vodja scenske izvedbe **Matej Sinjur**

Vodja tehnične ekipe **Branko Tica**

Tonska mojstra **Sašo Dragaš** in **Matija Zajc**

Osvetljevalca **Boštjan Kos** in **Bogdan Pirjevec**

Frizerka in maskerka **Mirela Brkić**

Garderoberki **Angelina Karimović** in **Erika Ivanušič**

Rekviziterka **Taja Stražisar**

Sceno so izdelali pod vodstvom mojstra **Vlada Janca** in kostume pod vodstvom mojstric **Irene Tomažin** in **Branke Spruk** v delavnicah MGL.

Igrajo

Auguste Mercadet **UROŠ SMOLEJ**

Gospa Mercadet **TANJA RIBIČ**

Julie Mercadet **LUCIJA HARUM** AGRFT

Adolphe Minard **URBAN KUNTARIČ** k. g.

Michonnin De la Brive **JURE HENIGMAN**

De Méricourt **MATEJ ZEMLJIČ** k. g.

Justine **AJDA SMREKAR**

Brédif **JOŽEF ROPOŠA**

Verdelin **LOTOS VINCENC ŠPAROVEC**

Goulard **BORIS KERČ**

Pierquin **GABER K. TRSEGLAV**

Violette **JAKA LAH**

Thérèse **BERNARDA OMAN**

Virginie **NATAŠA TIČ RALIJAN**

Lucija Harum, Tanja Ribič, Uroš Smolej

Honoré de Balzac **UMETNOST PLAČEVANJA DOLGOV IN ZADOVOLJEVANJA UPNIKOV, NE DA BI ZAPRAVILI EN SU**

AFORIZMI

Aksiomi in nove misli, ki jih moramo dodobra ponotranjiti, preden se lotimo različnih teorij, o katerih uči moj stric.

I.

Več kot dolgujemo, več posojil imamo; manj kot imamo upnikov, manj imamo virov.

II.

Tisti, ki ne daje posojil, mora neizogibno v stečaj, kajti več posojil kot dajemo, več zaračunavamo, več kot zaračunavamo, več poslov opravimo, več poslov kot opravimo, več denarja zaslužimo.

III.

Če se zadolžujemo pri ljudeh, ki nimajo dovolj, samo povečujemo nered, povzročamo vedno več nesreč. Če pa dolgujemo ljudem, ki imajo preveč, pa samo izravnavamo bedo in si prizadevamo za ponovno vzpostavitev družbenega ravnotežja.

IV.

Tisti, ki se drži načel, mora odplačati dolgove, ki jih ima, bodisi na tak ali oni način, se pravi, z denarjem ali brez.

V.

Kadar v svoj bran navajate tehtne razloge in se jih dosledno držite, vam bo zagotovo tudi slabo vzgojen upnik, celo neusmiljen, v skladu s predpisi izročil pobotnico o znesku, ki ste ga zmožni odplačati, četudi bo na vaše razloge odgovarjal samo z neumnostmi.

VI.

Tudi z najboljšim možnim državnim upravljanjem se narod, naj bo še tako veličasten, naj bo še tako enoten, vedno deli na dve nasprotujoči si *skupini*.

Ti sta:

1. skupina: posamezniki, ki *oškodujejo*. Ti so najmočnejši.

2. skupina: posamezniki, ki so *oškodovani*. Ti so najštevilnejši.

Bralcu prepuščam izbiro, da se pridruži tisti, ki mu je ljubša. Za nevtralno ali mešano skupino (kot v politiki) se ne more odločiti, ker v našem pomenu besede ne more obstajati.

VII.

Prebivalstvo nekega cesarstva ali kraljestva je v enaki meri sestavljeno le iz dveh razredov: razreda *proizvajalcev* in razreda *potrošnikov*.

Proizvajalci niso drugega kot *upniki*, *potrošniki* so *dolžniki*.

Toda če ne bi bilo *potrošnikov*, bi bili *proizvajalci* nepotrebni. Se pravi, so *potrošniki* tisti, ki držijo *proizvajalce* pri življenju. Iz tega sledi, da mora biti *proizvajalec* (*upnik*) hvaležen *potrošniku* (*dolžniku*), da mu ne plačuje, kar mu je dolžan, kajti če mu slednji ne bi ničesar dolgoval, bi prvi umrl od lakote.

VIII.

Ker je blišč države vselej sorazmeren s količino dolgov (poglejte Anglijo), ki jih imajo posamezniki, kaj lahko iz tega sklepate (po analogiji)?

IX.

Če *lastnina* res obstaja zaradi *lastnika*, ima kdor koli, ki pride na svet, pravico do kakršne koli *lastnine*.

X.

Očitno je, da svet sestavljajo zgolj ljudje, ki imajo preveč, in ljudje, ki nimajo dovolj; sami poskusite ponovno vzpostaviti ravnotežje tam, kjer vas to zadeva.

XI.

Bolje je enkrat dolgovati 100.000 frankov eni in isti osebi kot 1.000 frankov tisoč osebam hkrati.

XII.

Število posameznikov, ki so v škripcih, ker imajo preveč denarja, s katerim ne vejo, kaj početi, je enako številu posameznikov, ki so v škripcih, ker ne vejo, kaj naj naredijo, da bi imeli vsaj malo denarja.

XIII.

Med dolžniki so vrgli v ječo Sainte-Pélagie samo tiste, ki so že začeli odplačevati; tja pa nikakor ne bi vrgli tistih, ki še niso ničesar plačali, čeprav dolgujejo že veliko časa.

XIV.

Tisti, ki je *pri močeh*, ne more ostati brez svobode, razen če si tako želi.

XV.

Na svetu obstajata smo dve nadlogi, pred katerimi vas ne more obvarovati nobena sila sveta, to sta kuga in rubežniki.

XVI.

Če si vzamemo življenje, ker ne moremo odplačati dolgov, čeprav to nameravamo storiti, smo od vseh razpoložljivih možnosti izbrali najbolj trapasto. Čeprav upnikom dolgujemo, moramo zanje živeti, ne pa umreti.

XVII.

Kar je v žepih drugih, bi moralo biti v mojem! Spravi se stran, tukaj ni prostora zate! ... Takšna je, v nekaj besedah, osnova vsesplošne morale.

Prva lekcija

DOLGOVI

Kateri srečnež stoletje (je običajno govoril moj stric) je v zadnjih tridesetih letih ob in po asignatih, nakaznicah, političnem zlomu in bankrotu (katerega prvi primer je bila država), izseljevanju, zaplembah, rekvizicijah, aretacijah, čistkah in invazijah, ki so uničili vsakršno premoženje, lahko vsak trenutek rekel *Ničesar ne dolgujem*? Kateri narod, ki danes sedi na kupih zlata, lahko reče *Nikoli ne bomo dolžniki*? Rekel sem in pogosto bom imel priložnost to ponoviti, da je tudi Francija, naj bo še tako bogata, sestavljena zgolj iz dveh razredov: razreda *dolžnikov* in razreda

upnikov, drugače rečeno, iz *proizvajalcev* in *potrošnikov*. Toda vrnimo se h glavnemu predmetu, s katerim se moram ukvarjati, in na jasen in natančen način podajmo razlago tega, kar razumemo z besedo *dolgovi*, tako, da bomo preučili to besedo v vseh njenih pomenih.

Ta izraz v svojem pravem pomenu označuje tisto, kar nekomu dolgujemo. Vseeno pa včasih razumemo z *dolgovi* tisto, kar nam je dolgovano, takrat gre za *terjatev*. Da bi se izognili tej zmešnjavi, razločujemo neskončno število vrst dolgov; v nadaljevanju bom razložil izraze zanje.

Vsi tisti, ki lahko vstopijo v obligacijsko razmerje, se lahko zadolžijo; iz česar sledi, po argumentu z nasprotnim pomenom, da se tisti, ki ne morejo vstopiti v veljavno obligacijsko razmerje, ne morejo zadolžiti. Tako se neosamosvojeni mladoletniki, sinovi, ki niso dosegli polnoletnosti, ženske, odvisne od mož, v nobenem primeru ne morejo zadolžiti brez odobritve tistih, od katerih so odvisni, se pravi skrbnikov in varuhov, očetov ali mož.

Dolgove si lahko nakopljemo ustno ali z vsemi mogočimi akti, kot so zadolžnice, obveznice, kazni ali razzodbe.

Razlogi, zaradi katerih se zadolžimo, so vsi predmeti, na podlagi katerih lahko vstopimo v obligacijsko razmerje, kot so nastanitev, hrana, obleka, najemnina, posojilo, predujem itd. itd.

Naša zakonodaja pripoznava šestindvajset vrst dolgov, ki jih razvršča, kot kaže nadaljnje besedilo, in ki jih moj stric interpretira in razlaga takole.

1. *Aktivni dolg*. Tega obravnavamo z vidika upnika, oziroma bolj rečeno, gre za terjatev samo. Tako moramo terjatev gostilničarja, pri katerem že *veliko časa* jemo in ki mu dolgujemo za *isto obdobje*, obravnavati kot aktivni dolg. Izraz *aktivni dolg* moramo primerjati z izrazom *pasivni dolg*, ki je bolj ali manj ista stvar, vendar s to razliko, da moramo z *aktivnim dolgom* razumeti vsoto, ki smo jo dolžni, ker smo jedli pri njem do današnjega dne, ne da bi plačali, s *pasivnim dolgom* pa denar, ki mu ga bomo dolžni v prihodnje, ker bomo kot nekoč pri njem najraje še naprej jedli in ne plačali.
2. *Stari dolg* je pri hipotekah tisti, ki pride pred drugimi. Med vsemi vrstami dolgov si je tega najtežje nakopati, ker je prvi, a je tudi tisti, ki ga je najlažje odplačati.
3. *Letni dolg* je tisti, ki ga obnovimo vsako leto, kakor rento, penzijo, volilo vsako leto izplačljive vsote, in ki ga ob pričetku novega leta ali koncu prejšnjega ne plačamo z obljubo, da bomo naslednje leto plačali dvojno in vedno na isti način progresivno; v pravu temu rečemo *debitum quot annis*.
4. *Zapadli dolg* je tisti, ki za upnika nima nikakršne vrednosti in na katerega nikakor več ne upa: prizadevati si moramo, da jih imamo samo te vrste in prej kot druge.
5. *Jasni dolg* je tisti, katerega predmet je nedvomen in ki pomeni, da je znesek terjatve nespremenljiv, poznan in nepreklicen.

Na primer, ko dolgujemo tri obroke lastniku, pomeni, da imamo do njega *jasni dolg*. Če se vam zgodi, da ste mu dolžni četrtega, je lastnik po črki zakona že *jasno* poplačan.

6. *Pogojni dolg*. To je tisti, ki ga dolgujemo pod pogojem. Na primer: *Plačal vam bom, če dobim denar*; ničesar ne zaslužimo, se pravi, ničesar ne plačamo. V pravnem izrazoslovju: *Si navis ex Asia venerit*. Kar pomeni *bo, ko bo, če bo*.
7. *Nejasni dolg* je tisti, do katerega ima pravico nekdo, ki je hkrati upnik in dolžnik v zvezi z isto zadevo in posledično dolžnik in upnik istemu posamezniku na način, da ne prvi ne drugi ne vesta ničesar o vrsti tega dolga. Če eden o njiju malo *pomeša* upravičenost ali celo razloge, na katerih ta dolg sloni, ga amortizira.
8. *Dvomljivi dolg* je tisti, ki ni nujno *zapadel*, toda katerega poplačilo ni nič kaj bolj gotovo. Gre za nekakšno dolžnikovo *občasno mešano* obljubo.
9. *Odpisani dolg* je tisti, ki ga ne moremo več zahtevati, ker je bil poplačan ali ker ga ne moremo več iztožiti. V pravnem izrazoslovju mu pravimo *zastaranje*.
10. *Izterljivi dolg* je tisti, katerega izplačilo lahko zahtevamo na pristojnih sodiščih, ne da bi čakali na kakršen koli rok izplačila ali dogodek kakršne koli narave. Menice, pooblastila in vse vrste pisno izdanih zadolžnic lahko umestimo v kategorijo *izterljivih dolgov*. Tisti, ki si nakopje dolg, imenovan *izterljivi*, postavi na glavo ogrodje, na katerem je osnovano njegovo posojilo.
11. *Legalni dolg* je tisti, katerega poplačilo zahteva, nato izsili zakon.
12. *Legitimni dolg* pomeni dolg, ki ima pravičen razlog in ni oderuški. Na primer, izposodim si bankovec za 1.000 frankov od bližnjega prijatelja, ki ga poznam šele od sinoči, z obljubo, da mu ga bom vrnil naslednji dan; posodi mi ga brez *obresti* z njegove strani in brez pobotnice na moji; ne vrnem mu ga, četudi me je prosil večkrat, četudi je moj dolg pri njem pripoznan. Poplačam ga s hvaležnostjo, čeravno to ni veljavna valuta: s tem se pač moramo zadovoljiti.
13. *Nelegitimni dolg*. Ne prepoznam pravega.
14. *Likvidni dolg* je tisti, katerega cena zadevnega predmeta je določena vnaprej. Na primer, vsi dolgovi za kavo so *likvidni dolgovi*.
15. *Nelikvidni* oziroma *solidni dolg* je tisti, katerega zadeva ni nepreklicno določena; na primer, imate namen razdeliti znesek 3.000 frankov med tri upnike, vendar ne veste, do kakšne vsote natančno sega obračun za vsakega od njih. Da bi bila ta razdelitev sorazmerna, morate počakati, da vam izročijo svoje fakture. Torej je ta dolg *nelikvidni*. Dolgovi, ki jih naredite pri krojaču, morajo biti vedno umeščeni v to kategorijo, saj šele dolgo zatem, ko vam je blago dostavil, zares izveste, koliko mu dolgujete. Takšen dolg je *nelikvidni* oziroma strogo rečeno *solidni*.
16. *Sporni dolg* je tisti, ki je podvržen izpodbijanju: trgovec z blagom vam proda eno znamko sukna pod imenom druge, in čeprav enega ne plačate nič draže kot drugega, gre vseeno za *sporni dolg*.

17. *Osebni dolg.* To so vsi dolgovi, dokler jih lahko plačamo z *denarjem*. Sicer ne obstaja niti eden.
18. *Privilegirani dolgovi* so tisti, ki jih moramo najhitreje plačati, kadar smo v to skrajnost prisiljeni.
19. *Pravi dolg* je poseben dolg od najmanj 100.000 do največ 2.000.000 frankov. Nad to kvoto ta dolg vstopi v področje *državnih dolgov*. *Pravi* tako kot *državni dolg* dolžnika v ničemer ne zavezujeta.
20. *Čisti in preprosti dolg* pomeni preprosto, da kupujemo, jemljemo, najemamo, si izposojamo ali trošimo brez plačila. Ta vrsta dolga je čista osnovna matematika.
21. *Resnični dolg* je tisti, pri katerem ni nič simuliranega, menica, na primer.
22. *Umazani dolgovi* so dolgovi pri čevljarju. Ta dolg, da ohrani svojo opredelitev, ne sme nikdar preseči dveh frankov in 25 centimov za par šolnov.
23. *Simulirani dolg* je tisti, ki si ga nakopljemo *na videz*, a ki nazadnje vseeno skoraj vedno postane *resničnost*, kakor na primer, kadar prijatelju dovolimo, da si izposodi na vaše ime z njegovo obljubo, da bo napravil sklad za poplačilo v roku.
24. *Družbeni dolg* nastane, kadar si izposodite 10, 15, 20 ali 25 napoleonov od soseda, potem ko ste izgubili pri kartah, da nadaljujete igro proti njemu.
25. *Zastarani dolg.* To je dolg, ki smo ga naredili pred polnoletnostjo. Lahko ga odplačamo šele po smrti, če tako bolje ustreza.
26. *Oderuški dolg* je tisti, pri katerem je upnik posodil denar z 48-odstotno ali katero koli drugo obrestno mero, ki je višja od tiste, predpisane z zakonom.

Mož načel ne more dostojno sprejeti denarja, ki mu ga na njegov podpis posodijo z več kot 48-odstotno obrestno mero na leto, z razlogom, ker se povsem človekoljubna administracija zastavljavnice Mont-de-Piété, ki posoja samo na poroštvo, vredno vsaj petkrat toliko od vrednosti, ki vam jo posodi, zadovolji že s polovico, se pravi s 24 odstotki na leto; in še upoštevajoč vse dejanske stroške, brez strahu pred aretacijo, kar ni majhna stvar.

Odlomek iz knjige Honoréja de Balzaca *Umetnost plačevanja dolgov in zadovoljevanja upnikov, ne da bi zapravili en su* je iz francoščine prevedel **Iztok Ilc**.

Tanja Ribič

Ajda Smrekar, Jaka Lah

Eva Mahkovic **NAJ JEDO AVOKADO!**

V kultni seriji programa HBO *Seks v mestu* glavna junakinja Carrie ob eni od redkih priložnosti v šestih sezonah, ko serija spregovori o denarju, reče: »I like my money right where I can see it – hanging in my closet.« V najetem stanovanju sredi Manhattna, v življenju, ki je polno dizajnerskih oblek, voženj s taksiji, koktejlom in *brunchom* v najbolj hip newyorških lokalih, se je (enkrat) znašla v finančni stiski in ugotovila, da je v nekaj letih za čevlje (približno sto parov) zapravila 40.000 dolarjev, po drugi strani pa nima dovolj za polog za nakup stanovanja. Ne samo, da ne more kupiti prostora, v katerem bi živela, ampak ima tudi povsem poln mastercard, na računu pa manj kot 800 dolarjev. Čeprav ima Carrie poleg čevljev, ki stanejo po štiristo dolarjev, tudi več torbic znamke Chanel, ki stanejo več tisoč, čeprav je redna stranka v Pradi, čeprav njen življenjski slog in zunanji videz na vsak način govorita o denarju (»Tukaj vse govori o denarju,« De la Briva v *Mercadetu* ob pogledu na stanovanje naslovnega junaka prepričuje Méricourt – četudi oba dobro vesta, da videz ne pomeni nič), je njeno realno finančno stanje radikalno drugačno. Prehudi realisti so za *Seks v mestu* vedno trdili, da je v seriji življenje neke modne navdušenke, ki se preživlja s tedenskimi kolumnami, prikazano preveč glamurozno in s finančnega vidika povsem nerealno. Delno je to seveda res. Po drugi strani pa je ustvarjanje videza blaginje (»De la Brive misli, da smo bogati, in ta vtis bom izpeljal do konca,« Verdelineu reče Mercadet, potem ko ga prosi za denar za glamurozno večerjo) postalo prepoznavni življenjski stil neke generacije. (In obdobja: čeprav so razne Rebecce Sharp verjetno vedno obstajale.) Pred približno enim letom je v medijih izbruhnila polemika, potem ko je avstralski nepremičninski mogotec javno

izjavil, naj pripadniki generacije milenijcev, ki bi radi kdaj kupili svojo nepremičnino, najprej prenehajo kupovati dvajsetdolarski toast z avokadom. Naj, kot bi to morala Carrie, prenehajo upravljati za čevlje. Za koktejle v Kolibriju. Za statusno (ali vsaj ne-Ikea) notranjo opremo, stole znamke Rex in Kartell. Za obleke, ki so zunaj njihovega finančnega dosega. Ali so vse te stvari resnično pač predrage – ali pa je prepletanje *bede in luksuza* (če si že ne moreš privoščiti čistega luksuza) pravzaprav trenutno najbolj aktualni življenjski stil? »Kako sem naveličana tega lažnega razkošja, teh menjav bede in luksuza, teh žalitev, tega špekulantskega pekla!« v tretjem dejanju, potem ko je njen mož poskusil že vse mogoče metode, da bi se prikopal do denarja, vzklikne gospa Mercadet. In potem doda, da jim, če bi se preselili na deželo, ne bi nič manjkalo. »Srečni bi bili.« Mogoče nekateri (ona). Vendar se zdi, da svet Balzacovega *Mercadeta* naseljuje predvsem mentaliteta, za katero nič, kar bi temeljilo na zgolj zadostnem, na stanju, v katerem ti samo *nič ne manjka*, ni dovolj. Mercadet hlepi po nedosegljivem: »Prihodnost se prodaja točno tako, kot loterija prodaja tisto, kar je možno, ne pa tisto, kar je verjetno.«

Honoré de Balzac in njegova preokupiranost z denarjem (frustracija zaradi dolgov in hlastavo prizadevanje za potencialnimi zaslužki) sta razlog, da razporeditev bogastva in hierarhijo premoženja prve polovice 19. stoletja v Franciji poznamo precej dobro (seveda gre tu v glavnem za opisovanje življenja določenega družbenega sloja). Poleg popisovanja cen posameznih živil, izdelkov in uslug Balzac, ki je življenje preživel v dolgovih, svoje romane naseljuje z liki, katerih osrednji življenjski agens, pogosto celo obsesija, je ukvarjanje z denarjem in pridobivanjem premoženja: to so bankirji, oderuhi, skopuhi, špekulanti, propadli mladi lovci na dediščine, novi bogataši, ki so čudežno obogateli s skoraj pravljičnimi posli na drugi strani ekvatorja, pa seveda tudi mnogi tisti, ki so zaradi denarja propadli. Balzaca (poleg Jane Austen, ki ji prav tako ni bilo nerodno odkrito pisati o denarju) v svoji uspešnici *Kapital v 21. stoletju* precej podrobno obravnava francoski ekonomist Thomas Piketty, ki med drugim piše, da je bil do določenega obdobja denar v literaturi vseskozi prisoten, pisanje o cenah piscem ni predstavljalo težav oziroma je bilo celo nekaj običajnega, poleg tega pa so okoliščine razporeditve bogastva in denarnega poslovanja dobro poznali tudi bralci. Ti so na primer (če govorimo o 19. stoletju in Balzacu) vedeli, da kapital letno prinese okrog pet odstotkov svoje vrednosti, se pravi, da je bilo v Balzacovem času za letno rento 50.000 frankov treba imeti milijon frankov kapitala. Od konca 18. stoletja do prve svetovne vojne je v Franciji vladalo obdobje precejšnje monetarne stabilnosti. Kratko obdobje inflacije (v letih 1794 in 1795) je na primer sprožila revolucija, vendar se je po koncu revolucije in vrnitvi h kovinski valuti (germinalski frank) novemu denarju določilo isto pariteto, kot jo je imela stara, predrevolucijska valuta, tourska libra. Denar je bil v času, ko je pisal Balzac, tako stabilna orientacijska točka, rast je bila počasna, vsote so se v letih in desetletjih spreminjale zelo počasi. Seveda Balzac opisuje družbeni sloj, katerega cilj ni zgolj golo preživetje, njegovi liki si prizadevajo za udobno življenje, kakršno pa omogoča šele od dvajset- do tridesetkrat višji letni dohodek od takratnega povprečja. Če je v prvi polovici 19. stoletja povprečni dohodek v Franciji po Pikettyju znašal od 400 do 500 frankov na leto, Balzacovi liki

torej stremijo po vsaj 10.000 ali 20.000 frankih letno, vse drugo pomeni životarjenje. V 20. stoletju se o denarju v literaturi piše precej manj: med prvo svetovno vojno zaradi zadolževanja držav nastopi visoka inflacija, posledično vsote začnejo močno nihati in popisovanje konkretnih števil zaradi nenehno spreminjajočih se vrednosti izgubi smisel. V 20. stoletju izguba monetarne stabilnosti denar onemisli, zato ta iz književnosti skoraj izgine.

Mercadet je naslovni junak, ki bi lahko bil pisatelj alter ego: Balzac je bil menda stalno brez denarja, zato pa si je ves čas prizadeval, da bi zaželeno blaginjo dosegel (z raznimi čudnimi posli, med drugim pa se mu je zdelo, da bi lahko obogatel tudi s pisanjem za gledališče, saj naj bi bili honorarji v teatru, kot piše v svojih pismih, *astronomski*). Realno mu je denar za življenje prinašalo zelo hitro pisanje (proze), pri napačnih poslovnih odločitvah pa so ga občasno reševali drugi, na primer ženske iz njegovega življenja, najprej mama, potem nekatere partnerice.

V *Mercadetu* je celotna aktivnost naslovnega junaka vezana na denar. Pri tem niti ni jasno, ali bi Mercadet, če in potem ko bi si neznansko bogastvo pridobil, dosegel tudi izpolnitev in trajno zadovoljstvo. Čeprav ima ženo, ki vsak večer hodi v gledališče in jo je kot statusni simbol treba lepo oblačiti, in čeprav ima hčer, ki bi ji moral zagotoviti doto in rento, nikjer ni podatkov o Mercadetovih osebnih potrebah. Resnično se zdi, da je prizadevanje za denarjem, špekuliranje, obračanje upnikov in izkoriščanje služabnikov njegov edini življenjski smoter. Res je, da Balzac s svojim besedilom Mercadeta ujame sredi najhujše možne stiske (obkrožen je z upniki, hčerka je kljubovalna, služabniki opravljajo in se upirajo, žena je vznemirjena zaradi nestabilnega stanja v družini, ki povzroča nestabilno, potencialno sramotno podobo družine v družbi). S finančnim blagostanjem bi rešil vse težave, vprašanje pa je, ali bi mu to sploh ustrezalo. Zdi se, da so njegovi apetiti večji, da skorajda dosegajo kompleks stvarnika, da si želi ustvarjati iz nič – predvsem pa ustvarjati ves čas, biti ves čas na robu, na robu med neznanjskim uspehom in propadom, med »luksuzom in grožnjo cenenih kosil in zaporak«, in da takšnega življenja pravzaprav nikoli ne sme biti konec.

V *Mercadetu* se ideološko soočita dve vrsti ljudi: tisti, ki živijo od »svojega realnega premoženja« (na primer Mercadetov najemodajalec Brédif), in taki, kot je naslovni junak, čigar kredo je »Špekulacija je neuničljiva!« in zavedanje o večni gibljivosti kapitala. Na eni strani torej tisti, ki jim je življenje nenehno tveganje, na drugi tisti, ki živijo od konkretnega dela ali kapitala, ki jim prinaša rento. (Renta na posest je bila poleg državnih obveznic v Balzacovem času najbolj donosen vir dohodka, ki je omogočal najbolj lagodno življenje, seveda, če je bila posest dovolj velika. Zagotovo, tako Piketty, je bilo v Balzacovem času že od ne ekstremno velike ali dobičkonosne posesti mogoče živeti mnogo bolje, kot so to omogočale najvišje pozicije in najbolj plačane službe.) »Razmišljati je treba drzno,« ženo (ki se ideološko z njim ne strinja) prepričuje Mercadet. V praksi ta velikopoteznost pomeni goljufijo, izkoriščanje, tak življenjski stil tudi ne prenese pretirane moralnosti. Na začetku drugega dejanja Balzacove igre, ko na prizorišče končno stopi dolgo pričakovani ženin De la Brive, za katerega se takoj izkaže, da je prav tako brez denarja in zadolžen kot Mercadet, naslovni junak in njegov bodoči zet v prizoru, v katerem bi morala

naštevati finančne pluse, ki jih bosta kot stranki prinesla v svojo združitev, med seboj skoraj tekmujeta, kdo se bo o svojem finančnem in premoženjskem stanju izrekel slabše: De la Brive ima majhno posest, ki je tik ob morju, porasla z nevrednimi borovci, poplavljena, mogoče pa si jo je celo povsem izmislil, Mercadet se zlaže o hčerkinini doti. Namesto da bi se njun predhodni poslovni dogovor o poroki De la Briva in Julie takoj razdrl, iz prizora zraste prava mala utopija dveh zanesenih špekulantov, dveh, ki sta pripravljena denar – ali določen življenjski status, ki ga vsaj privid denarja zagotavlja – ustvarjati iz nič. »Sploh ne veste, kaj imate!« reče Mercadet De la Brivu, potem ko izve, da ima bodoči zet poleg nevredne posesti še za več tisoč frankov dolgov. (»Mojega prijatelja ne bi niti resno jemali, če ne bi imel dolgov,« o De la Brivu reče Méricourt.) Dolgovi se prodajajo kot dobrine, slabi papirji zadolženca kot potencialno bogastvo, slabe delnice rudnika, »ki je eksplodiral«, ali časopisa, »ki bi bil odličen, če bi res izhajal«, se menjajo v zameno za podobno malovredne papirje. V *Mercadetu* tako izmenjava poteka med nevrednimi lastninami, ki imajo za te, ki z njimi poslujejo, očitno nekakšno vrednost. Za ta nič je vsakršna realna vrednost, realen denar, mogoče celo ovira. Ko proti koncu igre Mercadetov premoženjsko neperspektivni računovodja Adolphe Minard, Juliejin fant, dobesedno iz žepa pričara 30.000, od katerih bi si obubožana družina lahko vsaj malo opomogla, jih Mercadet ne sprejme. Zakaj? Ko se na samem koncu čudežno izkaže, da je gospa Mercadet prihranila več kot 100.000, s čimer lahko družino častno reši dolgovi, ostanek pa porabi za zagon novega, skromnejšega življenja na podeželju, Auguste Mercadet, ta spretni manipulator, obstane poražen: njegov življenjski slog, namreč živeti od nič, nenadoma ni več aktualen. V svoji humorni knjižici *Umetnost plačevanja dolgov in zadovoljevanja upnikov, ne da bi zapravili en su*, katere uvodni del je objavljen na začetku tega gledališkega lista, Balzac našteva številne načine, kako poplačati dolgove: dejansko plačati jih je samo eden, najslabši od načinov.

Danes se zdi, da je vrednost in definicija denarja vsak dan bolj predmet debate, igra *Mercadet* pa tako še posebej sodobna. Za božič 2017 je na primer kriptovaluta bitcoin (in z njo številne druge, čez noč so se namreč pojavljale nove in nove) poletela v neslutene višave. Tisti srečneži, ki so pred nekaj leti v to negotovo valuto vložili nekaj evrov, morda celo manj, so lahko čez noč postali milijonarji (obogateti iz nič, povsem v skladu z Mercadetovimi stremljenji). Kmalu v začetku 2018 so kriptovalute strmo padle. Čeprav se do danes še niso pobrale, njihova prihodnost za zdaj ostaja neznana. Kako lahko nekdo plačuje in trguje z nečim, kar je popoln konstrukt? Kar pa seveda velja za sam koncept denarja, ki se skozi zgodovino vedno bolj odmika od vsakršne realne vrednosti (v kolikor se o realni vrednosti kadar koli sploh lahko govori). Na pragu skorajšnje druge ekonomske krize v desetih letih in v svetu, ki je (po Forbesu) poln *self-made* milijarderjev, starih pod 30 let, se zdi, da (milenijci) ves čas visimo na samem robu blaginje in luksuza. Če ne s pravočasnim vložkom v pravo kriptovaluto, pa z naslednjo veliko idejo, novo aplikacijo, ki bo obnorela svet. Vse, kar te loči od bogastva, je ena sama dobra misel. Zmagovalce od luzerjev loči samo korak. Menda.

Mariji Antoaneti je zgodovina (četudi menda po krivici) pripisala sporno izjavo, naj reveži jedo potico (brioš). Potice, brioša, makronov in penine seveda takrat nihče od revežev od blizu niti videl ni. Kot nakazuje privid blaginje razkošnega belega salona, ki raste iz precej bolj prozaične delovne sobe Mercadetovega stanovanja in se nadaljuje v popolno utopijo, danes potico lahko vidimo vsi. Potica je (če parafraziram Mercadeta) »možna, ne pa verjetna« prihodnost življenja v blaginji. Dokler ne dosežemo potice, pa jemo toast z avokadom. Ker se zdi, da smo tako potici malo bližje. Kajti najboljše šele pride. Če pa najboljše slučajno nikoli ne pride, smo se vmes vsaj začasno uspešno pretvarjali, kot da je že prišlo.

Uroš Smolej, Lucija Harum, Tanja Ribič

Martin Hergouth DRUŽINSKE VEZI

V začetku romana *Purity* Jonathana Franzna glavna junakinja Pip razmišlja, kako svojo mater drži v šahu, ker je zanjo »too big to fail«, preveč pomembna, da bi jo lahko pustila propasti. To je Franznov roman o (v glavnem) letih po 2010, s finančno in dolžniško krizo zaznamovanem desetletju, in tako nemara ni presenetljivo, da v njem naletimo na metaforo, ki si iz sveta financ (v katerem se je uporabljal predvsem v zvezi z bankami, ki so v krizi zaradi predhodnih dvomljivih poslovnih praks zašle v težave, toda so v sistemu zasedale tako osrednje mesto, da bi njihov propad povzročil prevelik pretres za gospodarstvo, in so torej lahko brez tveganj računale na rešitev iz državnega proračuna) sposoja izraz za opis karseda intimnega družinskega razmerja. Toda ko gledamo *Mercadeta*, vidimo, da očitno ni bilo treba čakati na t. i. pozni kapitalizem, da bi lahko zaznali njegove bolj čudne fenomene. Obenem pa lahko tu najdemo tudi namig, da ujemanje ni naključno: da se prav v dolžniškem razmerju dogaja nekaj podobno zarezujočega in napetega kot v razmerju starš – otrok.

Eden najvztrajnejših narativov, ki so spremljali premeno družbene organizacije v kapitalizem in vse od tedaj dalje, je narativ racionalizacije. *Vse sveto se oskrunja*, kot je znamenito zapisal Marx (prav istega leta, kot je Balzac objavil *Mercadeta*). Opredeljujoč modus operandi buržoazne družbe je pritlehna in banalna preračunljivost, v kateri je vse, tudi najbolj svete tradicionalne vezi, kot je družina, podvrženo kalkulaciji. (Marx je, mimogrede, zelo cenil Balzaca in ga pogosto citiral. Na nekem mestu se sklicuje tudi na *Mercadeta*, a ne zato, da bi z njim ilustriral kakšno poanto o delovanju kapitalizma; v kratkem pisemcu Engelsu toži nad tem, da mora nasproti svojemu najemodajalcu igrati Mercadetovo vlogo.)

Ta zgodba o plehkosti, ki spremlja modernizacijo, pa je bolj dvoznačna, kot se nemara zdi na prvi pogled. Gotovo, za nekatere nazorske drže – razne bolj romantične odtenke levičarstva – ta element kapitalizma, namreč moralna izpraznjenost postvarelih odnosov in splošnega pridobitništva, predstavlja največjo grozo. Enako velja za bolj nefleksibilno konservativne drže, kakršna je bila Balzacova lastna; Balzac je bil vsaj v zrelejših letih legitimist, privrženec najkonservativnejše izmed tedanjih francoskih političnih opcij. Po drugi strani pa denimo Marx te vsesplošne buržoazne desakralizacije ni oznanjal brez določenega navdušenja. Obenem seveda na

drugem ideološkem polu, med podporniki kapitalizma, prav ta isti vidik kapitalizma v resnici predstavlja nekaj blagodejnega: predstavlja idejo družbe, v kateri je zapleten, kaotičen, netransparenten in potencialno konflikten splet odnosov med ljudmi urejen tako, da je v celoti speljan preko odnosov do stvari, v katerih se vsak posameznik izkazuje le s tem, kar obvladuje sam in je tudi nagrajen le za to; to je privid družbe, v kateri je pomembno »kaj znaš, in ne, koga poznaš«, kot se je glasil neuradni slogan, s katerim je na zadnjih volitvah nastopal predsednik ene od slovenskih političnih strank (stranke, ki nemara najzaupljiveje zastopa vrednote trga, gospodarstva malih podjetnikov ipd.). Kapitalizem tako nosi tudi neki zadržano utopični moment, z instrumentalno postvarelostjo vseh odnosov prinaša tudi neko podobo (sicer hladne) pravičnosti in transparentnosti.

Toda ne glede na to, kako se opredeljujemo do njega, v vsakem primeru velja: ta dolgočasno transparentni ploski buržoazni svet koristnosti, izračunljivosti in splošne zamenljivosti je v resnici kvečjemu pol zgodbe; v takem svetu pač ne bi bila možna nobena drama, tragična ali komična, in *Mercadet* očitno priča o nasprotnem. Precejšen del argumentacij za/proti kapitalizmu se vse preveč osredotoča na to transparentno in čisto podobo trga, zanemari pa globino kredita, pri čemer se prava kapitalistična čarovnija šele začne. Kapital se nikoli povsem in trajno ne zadovolji z znanim, predvidljivim, preračunljivim in slej ali prej poskuša stopiti na polje novega in neznanega, na teren izjemnih dobičkov.

In tu nastopi zaplet kredita, ki v pogon spravlja Balzacovo dramo. V trenutku, ko kapital poseže po prihodnosti, se razblini ta stabilna in urejena podoba trga, v katerem vsak dobi tisto, kar si s pridnostjo zasluži. Ko kapital poseže po tistem, kar še ne obstaja, se najdemo v svetu ustvarjanja videzov in virtuoznega žongliranja s potrpežljivostjo in pohlepom upnikov: ključno je le, da kreditojemalcu verjamejo vsi naenkrat, prikazati mora vsaj videz potencialno neomejene ekonomske moči in v osrednjem zapletu drame *Mercadet* v ta namen izrablja hčerino poroko. Sredi 19. stoletja je bila najstabilnejša oziroma najzanesljiveje donosna oblika premoženja v Franciji še vedno zemlja in prihodki od premoženja so mnogokrat presegali prihodke od dela; poročiti se v zemljelastniško družino je bilo tako lahko daleč najdonosnejše dejanje, ki ga je posameznik lahko storil v življenju.

Mercadet si torej ne pomišlja povoziti hčerinih sentimentalnih predstav o poroki, toda navzven, ko informacijo o poroki (o svoji različici seveda) spušča med upnike, se mora še vedno zanašati na prav isto sentimentalno podobo: potrebuje nekoga, ki se ne obnaša po istih principih preračunljivosti. Stari svet aristokracije in sentimentalnosti torej ni odpravljen, ostaja kot prikazen, kot nedoločena zunanost, ki kot potencialno neskončna vrednost vstopa v kapitalistični račun – na podoben način, kot vanj vstopajo daljnji kraji in kolonialni podvigi.

Družbeni odnosi dolga in kreditiranja so torej kraljestvo obljub in zato kraljestvo videza. Okoli njih se tako popolnoma naravno splete klasičen komičen zaplet podvojenih in zamešanih identitet, v katerem slednjič dve maski ujmeta in prevarata druga drugo: bogat snubec se izkaže za lovca na dediščino. Toda če pozorno spremljamo dramo, je škandal, ki ga za red resničnega predstavlja dolg, še globlji: ne le, da se Mercadet ves čas

laže, izkaže se, da resnice sploh ne more povedati. Na nekaj mestih, faktično gledano, resnico dejansko pove (še bolj pa to poskušata žena in hči), toda vsi sogovorniki že predvidevajo, da so vse njegove poteze pač poteze v igri, namerno in premišljeno izpuščena informacija, ki potencialnega kreditodajalca bodisi vabi v past bodisi mu prikriva možnost zaslužka. (Paradokсно, v kreditnem razmerju je lahko, odvisno od okoliščin, bolj oportuno izdajati bodisi šibkost bodisi moč; ustrezno šibkosti ali moči upnika, seveda.)

Ta razsežnost dolga je tista, ki je v letih po začetku velike recesije, ki se je predvsem v EU prikazala kot kriza državnih dolgov, začela buriti duhove in iz te teme naredila mini intelektualni trend. *Dolg: prvih 5000 let dolžništva* Davida Graeberja je postala intelektualna uspešnica, do neke mere tudi *Proizvajanje zadolženega človeka* Maurizia Lazzarata. Graeberjev osrednji argument je še ena različica kritike tega, da kapitalizem razumevamo predvsem skozi prizmo menjave. Graeber napada »mit barantanja«, idejo, da je denarna ekonomija spontano vzniknila, da bi poenostavila menjavo dobrin. Namesto tega utemeljuje, da je bil, kamor koli pogledamo, v zgodovini prva pojavna oblika denarja dolg, in tipično vedno povezan z neko obliko nasilnega trka med skupnostmi (denimo, kolonialno podjarmljenje); denarju/dolgu predhaja neka dislokacija, neka ločitev. Arhaične, homogene družbe so se namesto tega organizirale preko ekonomije daru oziroma menjave uslug, v kateri se nikoli ni pojavila potreba, da bi te ohlapnejše principe menjave, uravnavane po spotnanem skupnem čutu za spodobnost, izmerili z natančnim menjalnim sredstvom. In ne gre le za arhaične družbe: ali ni tudi danes znak prijateljstva, da so medsebojna darila (denimo plačane pijače) v grobem izravnana, obenem pa poskus, da bi račune natančno poravnali, učinkuje kot izjemno hladna, neprijateljska gesta? Lahko bi rekli, da so v takih nedenarnih ekonomijah vsi drug drugemu ves čas v nedoločenem dolgu, ker pač nikoli ni povsem gotovo, da je bila dosežena ekvivalenca. Lahko bi rekli, da so brez denarne menjave, ker pač nikoli ni čisto gotovo, ali je bila ekvivalenca dosežena, in prav ta nedoločen dolg tvori ključno družbeno vezivo.

Morda si je zato treba tudi denarno določen dolg predstavljati na ta način. Lazzarato in Graeber ponavljata Nietzschejevo opazko, da je dolg tista ekonomska kategorija, na katero se najizraziteje lepi moralna obteženost: najbolj očitno je to pač v nemščini, v kateri *Schuld* pomeni tudi *krivdo* (kar, mimogrede, pelje tudi do angleškega *should*). Dolg je tako nekakšna ontološka napaka, označuje stanje, ki ne bi smelo obstajati. V ekonomske odnose, ki naj bi se odvijali med avtonomnimi in svobodnimi posamezniki, vpelje neko zarezo, neko prisilo, neko vez, ki se je je težko znebiti. Vez, ki, mimogrede, deluje v obe smeri: spomnimo se, »too big to fail«, tudi upnik je privezan na dolžnika.

Glede na vseprisotnost dolga in zagate, ki jih ta poraja, od časa do časa komu pride na misel vprašanje, ali nemara ne bi bilo lažje, če bi se vsi ti dolgov, vsaj kolikor je mogoče, vzajemno poplačali ali celo odpisali – komu pa je konec koncev lahko sploh dolžan svet kot celota? Toda pri takem vprašanju se škandaloznosti dolga preveč verjame na besedo. Dolgov ne prenašamo, toda ne moremo brez njih: dolg je, posebej v zadnjih desetletjih

razvoja kapitalizma, postal glavno tkivo, ki spenja družbo. Moralna nabitost dolga nas spontano napeljuje na to, da za njegov obstoj nekoga okrivimo, da ga pripišemo neki moralni pomanjkljivosti: bodisi razsipnosti, pohlepu ali neodgovornosti na eni strani bodisi oduševanju na drugi. Toda sistemsko gledano je dolg nemara samo neki nujni učinek; učinek tega, da je družba povsem svobodnih in neodvisnih posameznikov nekaj, kar je predobro, da bi lahko obstajalo; da se taki individuumi nikoli ne bi mogli skupaj sestaviti v delujočo družbo. »Človek, ki ni nikomur nič dolžan, ni tudi nikomur zanimiv!«

Omenili smo etimologijo. V slovenščini beseda »dolg« sicer sama po sebi ne prinaša izrazitega moralnega naboja, zato pa, če razmislimo, vsebuje neki osnovnejši uvid v strukturo dolga. Dolg je tisto, kar se razteza, kar v točkasto družbo posameznikov uvaja minimalno dimenzionalnost, začrtuje nevidne niti, ki ohranjajo spomin na njihovo izvorno sopripadnost in jo obenem zakrivajo. V tem pogledu analogije z družinskimi odnosi niso naključne: enako kot specifična zagatnost družinskih odnosov je tudi nelagodje dolga cena, ki jo plačamo za vzdrževanje fikcije, da smo avtonomni in neodvisni posamezniki.

Balzacova drama ima nezgrešljiv moralističen podton. Njegov realizem se je napajal iz precejšnje mere konservativnega gneva – toda zato še ni nehal biti realizem, prikaz, kako se reči dejansko godijo. Vprašanje je, koliko obsojajočega naboja proti Mercadetu nam še lahko ostane, če nismo, kot je bil Balzac, konservativni monarhisti oziroma se ne naslanjamo na že vedno anahrono idejo zdravega, nespekulativnega, trdno prizemljenega kapitalizma. Ideja, da se je moč izviti iz te igre videzov, projekcij in obljub, je verjetno sama največja iluzija.

Nataša Tič Ralijan, Bernarda Oman

Boris Kerč, Jožef Ropoša, Gaber K. Trseglav

Ignac Fock

GRANDET, MERCADET, HONORÉ – KOMITENTI

»Ustava je razglasila vlado denarja, in tako postaja uspeh vrhovni razlog brezbožniške dobe. [...] Vlada, ki jo vsaka nova misel plaši, je pregnala iz gledališča vse prvine današnje smešnosti. Meščanstvo, manj širokodušno od Ludovika XIV., trepeče, da bi ne prišla tudi zanj *Figarova svatba*, prepoveduje igranje političnega *Tartufa* in bi dandanes gotovo ne dopustilo uprizoritve *Turcareta*, kajti Turcaret je postal vrhovni vladar. Komedija se torej le še pripoveduje, in knjiga postaja pesnikom sicer počasnejše, zato pa tem zanesljivejše orožje.«

Honoré de Balzac, *Blišč in beda kurtizan*¹

Balzac verjetno ni nikdar zapisal enega od najpogosteje pripisovanih mu citatov – da je za vsakim velikim bogastvom zločin. Gre za parafrazo Vautrinovih besed iz *Očeta Goriota*: »Kje tiči skrivnost velikih premoženj, ki nihče ne more povedati, od kod izvirajo? V zločinu, ki je pa pozabljen, ker je bil spretno izvršen.«² V *Blišču in bedi kurtizan* je najti približek te (ob)sodbe ob enem od mnogih opisov finančnih strategij Goriotovega zeta barona de Nucingena, ki je v *Človeški komediji* prototip brezkompromisnega, manipulativnega, bajno pogoltnega bankirja. Trikrat je uprizoril bankrot, odkupoval delnice, ki jim je s spretnimi manevri višal in zbijal ceno, ter preko slamnatih možicev upravljal kapitalski imperij. Nazadnje je bil izvoljen za poslanca zgornjega doma parlamenta in lahko razumemo, zakaj pisatelj pripomni, da je dandanes »vsakršno naglo pridobljeno bogastvo bodisi posledica naključja bodisi uspeh kakega odkritja, ali pa dobiček postavno dovoljene tatvine«.³

¹ Honoré de Balzac, *Blišč in beda kurtizan* (prev. Vladimir Levstik), Ljubljana: DZS, 1953, str. 209.

² Honoré de Balzac, *Oče Goriot* (prev. Oton Župančič), Ljubljana: Cankarjeva založba, 1968, str. 133.

³ Op. cit., str. 208.

Balzac je slo po denarju izživiljal skozi svoje literarne osebe in je o virih bogastva premišljeval tudi zato, ker se je sam hotel prikopati do njega. Najbrž je edini literat, čigar osebnim financam sta v celoti posvečeni dve študiji.⁴ O tem kasneje; razmejitev med biografijo in književnostjo je tule mogoča in je pomembna iz drugih razlogov. Že iz pičlega nabora likov v zgornjem odstavku je namreč razberljiva temeljna kompozicijska strategija cikla *Človeška komedija* – slovito vračanje oseb –, s pomočjo katere naj bi bralec sprevidel veličino in absolutnost vzporednega romanesknega sveta, ki je resničnejši od empiričnega. Balzac je pisal Evi Hanski,⁵ da so glavni dogodki njegovega življenja njegove knjige. Je pa tudi zatrjeval, da mora pisatelj razkrivati in pojasnjevati vzroke dogodkov, ne toliko opisovati dogodke same. K tej vzročnosti, še enemu elementu kompozicije, sodijo fizionomije, rodovniki, opisi življenjskih okolij, Balzacovi filozofski viri in politični nazori, od psevdoznanosti, na čelu s frenologijo in magnetizmom, do katolištva in monarhizma. Divje strasti in monomanija vežejo pisatelja in njegove literarne osebe, ugotavlja Katarina Marinčič, a odločilna razlika je, da je sla njegovih junakov vselej sla »po stvari, po stvareh, po stvarstvu«. Balzacov gon je gon po ustvarjanju, on hoče razložiti in dokazati, njegovi junaki hočejo izvedeti in si prilastiti.⁶ Balzaca oziroma Vautrina je torej treba citirati točno: zločin, ki je vir velikega bogastva, je bil *spretno izvršen*.

There's no business like show business.

Balzacova dramatika – devet iger in osemnajst fragmentov – je danes predvsem kuriozitet ob robu vélikega romanesknega cikla, pa če nam je prav ali ne; Balzacu, to je treba poudariti, ni bilo. Njegovo čisto prvo delo je bil *Cromwell* (1820), tragedija v aleksandrincih, po kateri so mu toplo odsvetovali literarno kariero. Nasvet je k sreči preslišal, a tudi na svoje najzgodnejše ambicije ni pozabil, kajti slava romanopisca se nikoli ni mogla kosati s slavo dramatika, ki bi polnil pariške dvorane. Ideje o pisanju dramatike pa so se mu utrinjale še posebej zaradi dobičkonosnosti: žlahtno, domala šolsko komiko ponavljanja («Brez dote!») ustvarjajo novi in novi, pa nikdar izpeljani projekti; dokumentiranih je okrog sto. Uspešen dramski tekst bi mu namreč prinesel desetkrat toliko kot roman.

Balzac, ki si je *de* pred priimek postavil kar sam, je občudovaje aristokracijo posnemal njen življenjski slog: sprehajalna palica z zlatim glavičem, gurmanske pojedine, dragoceno pohištvo, nepremičnine, loža v operi; *noblesse oblige*. V hudih dolgovih se je prvič znašel v letih 1827–28, ko je propadla njegova tiskarna, in pred bankrotom sta ga rešili ljubica Laure de Berny ter njegova lastna mati. V tem času je izdal nenavadno knjižico

⁴ René Bouvier, *Balzac homme d'affaires*, Pariz: Honoré Champion, 1930.

René Bouvier, Édouard Maynial, *Les Comptes dramatiques de Balzac*, Pariz: Sorlot, 1938.

⁵ Evelina Hanska, roj. Rzewuska (1805–1882), je bila poljska plemkinja, sorodnica kralja Stanislava I., čigar hči je bila žena Ludvika XV. Bourbonškega. Hanska je bila Balzacova občudovalka, korespondentka in dolgoletna ljubica; pet mesecev pred njegovo smrtjo sta se poročila.

⁶ Katarina Marinčič, *Preplet idejne in formalne strukture v Balzacovem opusu*, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1997, str. 13.

Umetnost plačevanja dolgov in zadovoljevanja upnikov, ne da bi zapravili en su ali Priročnik o gospodarskem pravu za propadlega človeka (1827). Laži, prevare, izsiljevanje, blef, cel spisek teatralnih prijemov, čeprav se je sam posluževal predvsem enega, pisanja, ki pa ni bilo nič manj teatralno: od štirinajst do šestnajst ur dnevno ob pomoči kave iz posebnega aparata, njegovega lastnega izuma.

Leta 1837, že na vrhuncu slave, Balzac kupi posestvo Jardies v kraju Sèvres jugozahodno od Pariza, da bi si v vrtovih odpočil in v miru pisal. A namesto da bi se na podeželju skrnil pred upniki, si jih nakoplje še več. Z mislijo na vedno nove lukrativne posle – gojil bi ananas, pomarančevce in celo modre vrtnice, za kar francosko hortikulturno društvo ponuja 5.000 frankov – si izposoja in dolg zavaruje z avtorskimi pravicami za še nenastala dramska dela. Vse upe polaga na dramo *Vautrin*, ki temelji na istoimenskem liku iz *Človeške komedije*. A ne le da je delo marca 1840 uprizorjeno mimo prepovedi cenzure, z dolgočaseno občinstvo bi po tretjem dejanju najraje odšlo, nakar v četrtem junak pride na oder kot mehiški vladar: v uniformi, s pričesko in zalizci pa je problematično podoben francoskemu kralju Ludviku Filipu I. Igro prepove sam minister za notranje zadeve, direktor gledališča razglasi stečaj, upniki pa se zgrnejo nad Balzaca, ki se zateče v Pariz, v hišo v 16. okrožju, kjer je danes njegov muzej. Posebnost: hiša ima dva izhoda in omogoča diskreten umik.

Ampak 10. maja 1840, še preden izterjevalci na jesen izpraznijo Jardies, Balzac zaupa Evi Hanski, da piše novo igro: »O človeku in njegovih bitkah z upniki, o zvijačah, ki se jih poslužuje, da bi se izvil iz njihovih krempljev. Upam, da bom tokrat doživel uspeh in hkrati zadostil literarnim zahtevam.« Naslov: *Poslovni človek*. Besedilo poleti prebira in celo uprizarja prijateljem; tedaj navzoči Théophile Gautier se spominja njegovega igralskega talenta, Balzac pa se Hanski še leta kasneje hvali, v kakšen krohot je spravil igralce, ki naj bi prevzeli vloge. Malo (in pozitivno) pa vseeno preseneča, da je v teh biografskih okoliščinah nastala komedija.

Comédie-Française jo je leta 1848 sprejela, kar je Balzaca navdalo z upi in zanosom; upravičeno, kajti konec prejšnjega leta so njegovi dolгови, najvišji dotlej, znašali 217.248 frankov.⁷ »Postati hočem dobavitelj bulvarskih gledališč [...] in zaslužiti mnogo denarcev,« je aprila napisal Hanski. Toda uprizoritev je bila zaradi revolucionarnih dogodkov prestavljena in septembra, ko je bil Balzac že na poti v Rusijo k bodoči ženi, sta bila natisnjena le dva izvoda besedila. Pod naslovom *Mercadet* je premiero dočakalo skoraj točno eno leto po pisateljevi smrti, avgusta 1851. Uspeh je bil izjemen.

»Dobiti, ali ne dobiti rento, to je bilo vprašanje, bi rekel Shakespeare.«⁸

Balzacu se imamo zahvaliti, da poznamo ceno slehernega predmeta, usluge, nepremičnine ali sodnih stroškov v Franciji v prvi polovici 19. stoletja: buteljka namiznega vina, 20 centimov; poceni večerja za enega, 1,1 franka,

⁷ Graham Robb, *Balzac. A Biography*, London: Macmillan, 1995, str. 360.

⁸ Honoré de Balzac, *Striček Pons* (prev. Oton Župančič), Ljubljana: Založba Hram, 1940, str. 140.

v prefinjeni restavraciji pa skoraj petdesetkrat toliko; poceni hlače, od 2 do 4 franke, medtem ko bi pri uglednem krojaču zanje odšteli čez 100 frankov; mesečna plača hišne služinčadi je znašala od 55 do 70 frankov, dobrih 1.000 je nanesa letna najemnina za pritlično stanovanje z dvema spalnicama, za 52.000 bi si lahko privoščili trinadstropno meščansko hišo na srednje dobri lokaciji.⁹

Félicien Marceau¹⁰ ni bil prvi, ki je Balzaca primerjal z Marcelom Proustom, je pa tudi pokazal na zanimiv kontrast med njima, ravno kadar gre za denar. V Proustovem romanu *V sencih cvetočih deklet* Odette ne more prehvaliti obleke gospe Cottard. Nekdanja kurtizana, Swannova nezvesta žena, in preprosta, skromna zdravnikova soproga sploh nista najbolj kultivirani ali najdiskretnejši osebi v *Iskanju izgubljenega časa*. Razberljivo in nedvoumno je, da je bila v pogovoru izrečena cena dotične obleke, vendar je Proust zamolčal znesek. Nasproti Proustovi buržoaziji, ki ne spregovori o denarju, koder bi bralec to pričakoval, pa imamo Balzacovo, ki o denarju govori, kadar bi pravzaprav lahko govorila o čem drugem, in pisatelj se nikoli ne sramuje navesti številke.

Nastajanje *Človeške komedije* je sovpadalo z vzponom kapitalizma in njen avtor je (pač) diagnosticiral in popisal družbene spremembe in manije; Engels je dejal, da se je vse, kar ve o kapitalizmu, naučil pri Balzacu. Denar ni le navzoč, marveč diktira in deluje celó kot mehanizem in sistem. Ta pa se ne zrcalita samo v zgodbah in usodah junakov, ki ga (n)imajo, ampak tako rekoč povsod. A Balzac zato še ni bil vizionar. Logično je, da je romanopisec najmanj za nekaj desetletij prehiteval teoretika.

Z nasladnim premlevanjem financ se je kajpak vsaj toliko kot v politično ekonomijo vpel v francosko literarno tradicijo. Drugi del *Izgubljenih iluzij (Véliki mož iz province v Parizu)* je urednik pospremil z besedami: »Če bi Molière živel danes, bi pisal *Človeško komedijo*.« Balzac omenja Molièra pogosteje kot kateri koli francoski literat, v želji po slavi pa je (celó, a hkrati zgolj) koval načrte, kako bi ga izrinil s pariških repertoarjev. Rad se je primerjal z njim: Molière je prikazal skopuštvu in hinavščino, on skopuha in hinavca. Stari Grandet iz *Evgenije Grandetove* je zguban, suhljat, z ukrivljenim nosom (identično fizionomijo bo imel desetletje kasneje Dickensov Scrooge v *Božični pesmi*), biva v razpadajoči hiši z ozkim stopniščem, sedi na milijonih, a družini odmerja kocke sladkorja. Klasični motiv skoposti pa je pri na videz tipskem, molièrovskem liku vendarle umeščen v tipično balzacovske simbolne konstante: varčevanje pri kurjavi, razsvetljava in živilih, zakrčena fizionomija in stisnjeno prebivališče. Katarina Marinčič omeni ponavljajoči se motiv skopuhovega zajtrka, ki je prikazan skozi oči mladega moža.¹¹ V Grandetovi obednici je to njegov nečak, pariški dandy, mnogo revnejši od strica. In besede mladeniča, ki so kot protiutež provincialnemu stiskaštvu malodane v uteho, so Balzacov tipični priklic luksuza: »Ampak jaz nikoli ne zajtrkujem pred poldnem, takrat, ko vstanem. Sem se pa na poti

tako slabo hranil, da se ne bom upiral. Sicer ...« *Potegnil je iz žepa najčudovitejšo uro, kar jih je izdelal Bréguet.* »Glejte no, saj je enajst, bil sem zgodnji.«¹²

Pri Balzacu je denar bolj kot na skopost, ki je »statična«, vezan na pohlep, ki je »dinamičen«, in ob tem dinamizmu postane jasno, da denar ni le strast, temveč sredstvo, ki služi drugim strastem, v kolikor ni pač gola potreba. »Denar, to je življenje. Denar vse naredi,« na smrtni postelji jadikuje oče Goriot.¹³ Besede bi bile lahko Grandetove, če ne bi bila Goriota v hlepenje po denarju pahnila očetovska ljubezen. Barona Hulota je na kant spravilo razuzdano življenje. Rastignaca k pohlepu žene povzpetništvo. Baron de Nucingen, eden najpremožnejših likov *Človeške komedije*, ki je s čokatimi dlanmi in mirnim, mehko plenilskim pogledom risa daleč od presušenega Grandeta (in od nepozabnega Louisa de Funèsa v vlogi Harpagona), v vsakem znesku vidi le vzvod za pridobitev še večjega.

Med vse te zgodbe pa se zarisuje zgodovinska ločnica, na katero opozarja mnogo literarnih zgodovinarjev. V romanih, ki se odvijajo pod burbonsko restavracijo (1815–1830), je denar vkomponiran v poslednjo vladavino stare aristokracije, ki pa ne temelji na njem. Da bi se Lucien de Rubempré poročil s hčerjo vojvode, potrebuje milijon za odkup posestva; ampak zlasti zato, da bi si z njim pridobil plemiški naziv. Ponos, celo radost ob druženju s plemstvom je v Balzacovem opusu (in življenju) primerljiva z Molièrovim *Žlahtnim meščanom*, pa tudi s Proustom, še enim naivnim občudovalcem aristokracije. Zato Balzac do buržoazne demokracije pod julijsko monarhijo Ludvika Filipa I., »kralja vseh Francozov« (1830–1848), ni skrival sarkazma in sovraštvu. V romanih tega obdobja pa prav tako postane jasno, da se je z novo, kapitalistično vladavino denarja lakoti po zlatu pridružila sla po moči, kar lucidno opaža tudi Mercadet: »Kdor proda pesek za sladkor, kdor zna ustvariti bogastvo brez izgubljenih tožb, ta postane poslanec, svetnik ali minister.« Uspeh, dobiček in vzpon postanejo temelji morale, denar pa, skupaj z vsem, kar obljublja in dopušča, preide v domeno raznih pod- in nadvrst Tartuffa – ali Turcaretu, kot je dejal Balzac v začetnem citatu. Takšna drža se že bliža Flaubertovi: meščan je vsakdo, ki nizkotno razmišlja.

Turcaret ali Finančnik (1709) je komedija francoskega pisatelja in dramatika Alaina-Renéja Lesagea (1668–1747), ki je zlasti izpeljal Molièrov lik hinavca in prevaranta. Turcaret je neusmiljen davčni izterjevalec, ki se zaljubi v ovdovelo baronico in ji priskoči na pomoč z denarjem, vendar ta spolzi v roke njenega ljubimca. Po številnih zapletih in razkritjih smo priča klasičnemu propadu prevaranega prevaranta: razve se, da je Turcaret parveni, bivši služabnik, podlež, oderuh in da je tudi že poročen. »Zmagovalec« te družbene satire pa je lakaj baroničinega ljubimca, kajti mimogrede je bil ogoljufal vse naštete in nato z nakradenim denarjem zasedel Turcaretovo mesto.

¹² Honoré de Balzac, *Evgenija Grandetova* (prev. Vital Klabus), Murska Sobota: Pomurska založba, 1985, str. 80. Izvirnik je drugače še za kanec lepši: *J'ai été matinal* – saj sem bil kar jutranji!

Francoski, danes švicarski urar Breguet, ki je del concerna Swatch, je citat uspešno uporabil v reklami. Breguetovi uri sta imela sicer tudi Jevgenij Onjegin in baron Danglar, bankir iz romana *Grof Monte Cristo*.

¹³ Op. cit., str. 231.

⁹ Če zneske pomnožimo s štiri, dobimo približno vrednost v evrih.

¹⁰ Félicien Marceau, *Balzac et son monde*, Pariz: Gallimard, 1986, str. 552.

¹¹ Op. cit., str. 21.

Njegove besede, preden pade zastor: »Turcaretove vladavine je konec; zdaj se bo začela moja.« Francoze so v tem času pestila pomanjkanja, državo je slabila vojna za špansko nasledstvo, davki so šli v nebo; Lesage, ki je dejal, da se občinstvo rado smeji tistemu, kar ga sicer spravlja v solze, je imel zaradi te satire nemalo težav. Iz poslovnih in bančnih krogov – ki so se prepoznali v njej – so mu ponujali čedne vsote, če bi se odrekel uprizoritvi, pritiskali pa so tudi na gledališče Comédie-Française, vse dokler ni mladi princ, sin Sončnega kralja, velel igralcem, naj se naučijo vloge in komedijo igrajo brez predaha.

Odmevi *Turcareta* v *Mercadetu* so, začeni z imenom, očitni in spominjajo tudi na paralelizme med skupuhi. Ampak Mercadet ni eden od starcev, katerih strast je preživela njihov razum. Spreten je in ima tudi nekaj sreče, celo kot literarni lik. Denar in vsi njegovi manipulanti so v *Poslovnem človeku* destilat in mestoma nasledek tistih v *Človeški komediji*. So mehanizem igre, katere glavna tema pa ni tisti denar, ki je in ga potem ni več (ali obratno), pač pa tisti, ki bo ali, točneje, *ki bi lahko bil*. Četudi se sklicuje na družabnika izpred devetih let, kot pravi sam, prodaja prihodnost. Če pomislimo na eni strani na pohlepneže, svetohlince in oderuhe ter na drugi strani na kompleksne romaneskne like, ki poosebljajo Balzacov materializem, brezupni boj človeka z materijo, je Mercadet neulovljiv, sublimiran, njegov svet pa bi imeli za fiktivnega, ko bi le ne bil tako aktualen (ali nemara prav zato!). Dolgovi vznikajo in človek izgublja pregled nad številkami, katerih korelat so v empiričnem svetu laži, ki se tesno držijo druga druge tako kot prilivi in odlivi na bančnem računu. »Lažne oporoke, Harpagonova skrinjica, Sganarelova mula, iluzije, vse te burke, ki so bile v starinskem teatru smešne, danes ne zanimajo nikogar več,« pravi De la Brive. Sicer je ravno on, z dvojno identiteto, s srebrnino z grbom in željan politične moči, mogoče še najlepši primer zgoraj popisane razvoja: »Jaz bom *na primer* socialist.« Toda povsem nestarinska abstraktnost denarnih virov in operacij je resnično najbliže svetu kredita ali kriptovalu.

Na (finančno) modernost *Mercadeta* je opozoril že Roland Barthes: Mercadet je satanska figura, ki ustvarja denar iz ničesar, in glavna tema tega dela je praznina, ki jo pooseblja Godeau. Vendar ni oseba, pač pa funkcija, in ves moderni svet se giblje po tem principu: stvari lahko delujejo, ne da bi v resnici obstajale.¹⁴ Čakajoč Godeauja sto let pred Beckettovim *Godotom*, le da je metafizično Balzac nadomestil z denarjem, pa dodaja Graham Robb.¹⁵ Ne moremo niti mimo moraliziranja, ki deluje po principu spekulativnih zasukov: upnik je upnik, ker je pohlepen, dolžnik mu z neplačevanjem daje (moralni!) nauk. Mercadetova najsijajnejša apologija dolžništva pa je, da je dolg naravno stanje: »Vsak človek umre dolžan svojemu očetu – dolguje mu življenje in tega dolga mu ne more vrniti. Zemlja vsak dan bankrotira v odnosu do sonca. Življenje, gospa, je nenehno izposojanje, pa če to hočemo ali ne.«

Gospa Mercadet pa uteleša stari red, konservativne finance in čast, le da ta žal ne kotira na borzi. Ona pač ni Eva Hanska, ki je naposled prevzela vodenje Balzacovih financ in po njegovi smrti poplačala dolgove. A če nas

zamika Mercadeta primerjati s Honoréjem, ne vlecimo sprotnih zaključkov in se ne škandalizirajmo, sploh ker tudi sami jemljemo posojila, uporabljamo kreditne kartice in kupujemo bitcoine.

Godeau *ne* pride, samo Mercadet je faustovski alkimist (tako Barthes). Toda hkrati je Mercadet absolutni stvarnik, na špekulacijah in lažeh je zgradil vzporedni svet; v tem pa je še kako podoben Balzacu. Balzac je bil prav tako absolutni stvarnik vzporednega, romanesknega sveta, ampak njegov je nasproti Mercadetovemu vendarle otipljivejši in trajnejši. Tudi kot človeška komedija.

¹⁴ Roland Barthes, *Essais critiques*, Pariz: Seuil, 1991, str. 348–351.

¹⁵ Op. cit., str. 389.

Nina Kuclar Stiković

»UPAM, DA JULIE KLJUB TEM SVOJIM ROMANOM POROKO RAZUME TAKO, KOT JE TREBA: KOT POSLOVNO PRILOŽNOST.«

Mercadet je poslovni človek ali pa se vsaj ima za takšnega in prav vse dojema na način, kot se spodobi za moža tovrstnega kova. Osrednje dejanje Balzacove komedije je Mercadetovo spletkarjenje ali, lepše rečeno, načrtovanje hčerine poroke, ki ne more biti nič drugega kot poslovna priložnost za družino, ki je finančno že obubožala, a je njen položaj v družbi za zdaj še spretno prikrit z bliščem razkošnih toalet in izposojene srebrnine. Za nameček je Julie edinka in tako edina možnost, ki družino lahko reši pred dokončnim bankrotom. Sicer pa je bilo v času nastanka *Mercadeta*, leta 1848, v Franciji tovrstno obravnavanje poroke povsem običajno, a sta se ravno tedaj zakonska zveza in njen temelj pričela vrteti v smeri ljubezenskih tokov.

Znano je, da so se še pred približno dvema stoletjema tako nižji in srednji sloji kot tudi aristokracija poročali iz ekonomskih in političnih razlogov. A kako takšen razlog obravnavati v zahodnem svetu 21. stoletja, v katerem se iz ljubezni končno lahko poroči tudi britanska kraljeva kri? Aristokracija je bila prva, ki je strateško poročala hčere in sinove iz političnih interesov, sklepanja mirovnih pogodb ali širjenja meja in združevanja premoženja. Poroka višjega družbenega razreda je bila pomembna gospodarska naložba za starše in celo druge sorodnike. V 11. in 12. stoletju so se pripadnice viteškega stanu in pozneje v 14. in 15. stoletju pripadnice meščanskega stanu poročale »navzdol«, z moškimi, ki je bil po stanu ali premoženju pod položajem njihove družine. Nevestina dota je bila v Evropi od zgodnjega srednjega veka do 18. stoletja pogosto največja donacija blaga, zemljišča ali denarja, ki jo je njen mož pridobil v življenju. Sprva je v zgodnjem srednjem veku poleg dote obstajala tudi jutrnja,

premoženje, ki ga je mož prinesel v zakon oziroma ga je podaril nevestini družini. Tovrstno izmenjavo imetja so postopoma opustili, kar je za nevestine očete pomenilo, da je poroka njihovih hčera postala tudi finančno breme, ženskam pa se je zmanjšala njihova vrednost in pravica do premoženja, saj so izgubile pravico do razpolaganja s svojo doto, ki je bila prvotno mišljena kot nadomestilo očetove dediščine. Kljub temu je bila poroka tudi za žensko najpomembnejša ekonomska investicija, saj je nedružinsko življenje lahko ženske porinilo v hudo revščino in celo beračenje, medtem ko se je v zakonu srednjih in tudi nižjih slojev oblikoval zakonski par kot delovni par.

Na podeželju in v mestih je kmetijo ali posej težko vodila zgolj ena oseba, zato se je od 12. stoletja dalje izoblikovala nova dinamika med delom in družino. Spretnost, sredstva in orodja potencialnega partnerja so bila pomembnejša od njegovih osebnostnih značilnosti in privlačnosti. Paru je mnogo lažje uspela osvoboditev izpod tlake in dostojno ekonomsko življenje kot enemu človeku. V srednjem veku je trgovčeva žena postala njegova partnerica tudi pri ekonomskih dejavnostih. Vodila je knjige družinskega podjetja, pomagala v trgovini in bila zastopnica svojega soproga v času njegove odsotnosti. Na deželi in do neke mere tudi v mestu so žene skrbele za družinsko omizje, živali, mlekarstvo, kuhanje, popravljanje gospodinjskih pripomočkov in izdelovanje oblačil, kar so bile v stoletjih pred razsvetljskim obdobjem gospodarske dejavnosti, žensko delo v gospodinjstvu pa priznано kot bistveni prispevek k družinskemu gospodarskemu preživetju.

Povsem običajno je bilo, da so tudi ženske skrbele za živino, od vzreje in prodaje prašičev do skrbi za koze, saj so jim v primeru ločitve živali, ki so jih oskrbovale in redile, tudi pripadale. V starem in celo še v srednjem veku je bila ločitev mnogo preprostejša, saj je bilo samo sklepanje zakonske zveze odvisno zgolj od odločitve partnerjev. V starodavnem Rimu je bilo za sklenitev »zakonske zveze« zadostno že medsebojno strinjanje med moškim in žensko, četudi sta si te besede izrekla zgolj v kuhinji. Rimska država se ni vključevala v priznavanje in razvezo zakonske zveze vse do časa cesarja Avgusta, ki je zaostрил ločitvene pogoje in posledice ločitve, ki so bile ugodnejše za moža, vseskozi pa so bile žene v zakonu podrejene svojim možem, saj je ob poroki nadzor nad žensko od njenega očeta prešel na njenega soproga.

Ko je v 5. stoletju razpadlo Rimsko cesarstvo in je nastopil vzpon krščanstva z razvijajočo se politično vlogo in gospodarsko močjo, zakonska zveza ni bila več stvar dveh oseb in njune družine, temveč je zadevala tudi škofe, nadškofe, cerkvene reformatorje in papeže. Cerkev se je vključila v politiko sklenitve zakonske zveze, ločitve in družinskega življenja v novih kraljestvih Zahodne Evrope. Krščanska stališča do zakonske zveze in spolnosti so bila v nasprotju s tistimi iz predhodnih religij, ključna je stroga prepoved razveze, ki je bila v praksi prvih tisoč let krščanstva še fleksibilna, zatem pa vse bolj veljavna, kar je nadgradilo sam pomen sklenitve zakona.

Čeprav je v Stari zavezi poroka imenovana za božjo zapoved in praznovanje spolnosti, je bilo sklepanje zakonske zveze v srednjem veku še vedno v službi ekonomskih razlogov. Ko se je v 16. stoletju uveljavilo novo spoštovanje do sklenitve zakonske zveze, so s poročnim prstanom vse ženino premoženje in dohodki, ki jih je

v zakonu zaslužila, prešli pod nadzor njenega soproga. To krivičnost je do konca 18. stoletja izpodbijalo le malo glasov. Če ne drugega, se je v 16. stoletju v pridigah pričel poudarjati pomen ljubezni med zakoncema. Za Platona ljubezen ni bila čustvo med žensko in moškim, ki bi vodila v romantično in spolno razmerje, temveč naklonjenost in častno vedenje med dvema moškima. Za Grke je bila ljubezen v današnjem pomenu besede vrsta norosti, katere idejo so v srednjem veku povzeli Francozi in jo označili za »vznemirjenost uma«, ki je ozdravljiva s spolnim občevanjem ljubljene ali kogar koli drugega. Srednjeveški pisatelji so pojem ljubezni uporabljali predvsem v povezavi človeka z Jezusom. Ljubezen do Boga, staršev, sorodnikov in prijateljev je bila plemenitejša od ljubezni med zakoncema.

Odnos med sprogoma in pomen zakonskega življenja sta pričela pridobivati dostojanstvo že v reformaciji, ki je zanikala večvrednost celibata, pomembna prelomnica pa je nastopila v 18. stoletju v razsvetljenstvu. Širitev ekonomskega trga in razsvetljske ideje so vplivale na pomen zakona intenzivneje kot kateri koli vplivi prejšnjih stoletij. Prvič v pet tisoč letih je bila poroka obravnavana kot zasebna zveza med dvema posameznikoma in ne več kot celica v sistemu političnih in gospodarskih povezav. Za uspešnost zakonske zveze primarni faktor ni bila več finančna poravnava, povezovanje družin in število potomcev, temveč zadovoljene čustvene potrebe posameznih članov družine. Mož ni bil zgolj glava družinske delovne sile in posla, temveč tisti, ki je preživeljal, preskrbel in zagotavljal varnost družini. Ženina vloga je bila povsem osredotočena na njene čustvene in moralne prispevke k družinskemu življenju. Ko je ženska postala sentimentalno jedro družine, njene tradicionalne naloge (priprava hrane, mlekarstvo, izdelava oblačil, skrb za živino, popravljanje gospodinjskih pripomočkov) niso bile več obravnavane kot gospodarske dejavnosti, prispevek k preživetju, temveč kot dejanja ljubezni matere in žene. V današnji družbi je tako še vedno globoko zakoreninjeno, da se tašči ženska, ki ne zna prati perila, izvrstno kuhati in skrbeti za urejen dom, ne zdi ustrezna žena, kaj šele mati.

Moški so bili še naprej tisti, ki so se udeleževali gospodarskega in političnega življenja, ženske pa so ostajale doma, v zatočišču, kjer naj bi bile obvarovane pretresov in stresa poslovnega sveta. Proti koncu 18. stoletja, v času francoske revolucije, ko se je meščanstvo pričelo boriti za svoje pravice, so te obveljale le za moške, ženske pa so skupaj z otroki, tujci in služinčadjo pripadale skupini pasivnih državljanov, ki niso imeli pravice do političnega udejstvovanja. Žensko vprašanje je bilo sicer odprto, a so se z njim aktivno ukvarjali le v Cercle social, edinem pariškem klubu, seveda z moškim vodstvom, katerega članice so bile tudi ženske. Borili so se za ženske državljanske pravice in pravice v zakonu. Članica kluba Cercle social je bila tudi Olympe de Gouges, avtorica *Deklaracije o pravicah ženske in državljanke*, dela, ki je bilo kljub prizadevanju avtorice za časa njenega življenja komaj poznano. Posledično je bila zaradi njene eksekucije in Napoleonovega prihoda na oblast volilna pravica za ženske znova zahtevana šele leta 1848.

Francoska revolucija in razsvetljska miselnost, predvsem pa poznavanje anatomije, ginekologije in antropologije, sta na začetku 19. stoletja pripomogla k ukinitvi stare aristotelske tradicije, po kateri je ženska

veljala za nepopolnega moškega. Ženska ni bila več manjvredna, temveč drugačna, kar pa v resnici ni pozitivno vplivalo na njen položaj v družbi, saj se je pričelo obdobje stroge delitve med spoloma. Ženska je obveljala za nežnejši spol, ki mu pritiče visok moralni položaj, zaradi katerega naj bi ostajala doma, saj se mora nekdo v družini zavzemati za »višje življenjske ideale«, kot so ljubezen do otrok in doma ter skrb zanje. Ženske, ki so svoje glave uporabljale za več kot to, so veljale za »polženske« ali »mentalne hermafrodite«. Ostajanje doma je podpirala tudi ekonomija: na delu so dobivale le tretjino moške plače, tako da so k finančnemu statusu družine več pripomogle s samooskrbovanjem gospodinjstva. Doma so bile tudi v funkciji posrednika med delodajalcem in zaposlenimi ter skrbele za možev ugled, saj je držalo, da moškega ni treba nadzorovati pri delu, če ima doma vse pod nadzorom, in da moški, ki je srečen v družini, učinkovito opravlja delo tudi za slabši dohodek.

Tako se je gospodarski svet vrtel celo okrog ljubezni, ki je komaj pričela postajati povod za zakonsko zvezo. V Angliji se je ideja ljubezenskega ideala začela uveljavljati že v drugi polovici 18. stoletja, medtem ko so Francozi temu sledili šele v sredini 19. stoletja, mnoge delavske družine pa šele sto let pozneje. Družba je že od nekdaj oboževala ljubezenske zgodbe, a le v fikciji, saj je bila poroka preveč pomembna gospodarska investicija, da bi lahko temeljila na nečem, kar se prikrade in lahko tudi čez noč izgine. Tako tudi Mercadet ob Juliejinem opisovanju svoje ljubezni z Minardom hčerki zabrusi, da so to stvari, ki obstajajo v romanih in ne v resničnosti. Prva polovica 19. stoletja je zaznamovana z obdobjem romantike, ki nasprotuje razsvetljskemu racionalizmu in poveljuje lepoto, čustva, naravo in se obrača k posamezniku ter njegovemu notranjemu svetu občutij. Izobražena Julie je seznanjena s sodobno literaturo, ob branju poezije in romanov pa se družita z Minardom. Polna romantičnih predstav o ljubezni Julie verjame, da bosta z Minardom lahko prebrodila vse težave, tudi finančne, zgolj tako, da se bosta ljubila. Za Mercadeta je to zaslepljenost, za mlada človeka pa ljubezen, ki je »resnična, čista, trajna, ker sloni na poznavanju značaja, na gotovosti obojestranske strasti, ki premaga vse ovire v življenju«. Za razliko od odločne, zaljubljene dame, ki je z glavo bolj med oblaki kot pri razumu, njenega izbranca hitro prizemlji informacija o bankrotu družine njegove ljubljene. Na tej točki še ni znano, ali od poroke odstopi, ker jo tako močno ljubi in ji ne privoščiči življenja v bedi, ali zato, ker je ne ljubi in je z novico o obubožanosti izgubil motivacijo za ženitev.

»Ljubiva se pač tako, kot se ljubi danes,« argumentira Julie v pojasnilu očetu, s katerim mu želi predstaviti novo dobo, v kateri naj se zakonska zveza prične sklepati na podlagi ljubezni, tega starega, a na novo priznanega čustva, ki lahko dela čudeže. Ne lepem lakota ne obstaja več, ure in ure lahko prebediš ob njem, četudi že več dni nisi spal, in ni ga vzroka, ki bi te lahko spravil v slabo voljo. Čudovito, magično in neracionalno občutje pa lahko naložbo, ki bi si jo oče želel za hčer in celotno družino, tudi ogrozi. Ta pomislek izrazi Mercadet, ko mu sicer hinavski De la Brive zatrjuje, da strastno ljubi Julie, bodočemu tastu pa se zdi strast vprašljiva okoliščina za srečen zakon. Tovrstno tematiko obravnava tudi Jane Austen v svojih romanih, ki so prav tako nastali na začetku 19. stoletja. Že naslov romana *Razsodnost in rahločutnost* (1811) predstavi dilemo glavnih

junakinj ljubezenskega romana, tj. iskanje harmonije v življenju, ki je odvisna od razmerja med razumom in čustvi. Razum v nekem trenutku zmagata tudi pri Julie, ko De la Brivu pojasni, da se bo kljub temu, da ima fanta, ki ga ljubi, poročila z njim, če bo s tem rešila svojega očeta pred propadom, pri čemer jo na poti do pragmatičnosti najbrž vodi ljubezen, ljubezen do staršev, če že mora opustiti romantično ljubezen do Minarda. V najbolj znanem romanu Jane Austen *Privzetnost in pristranost* (1813) je prav tako zastopana Juliejina ideja o poroki iz ljubezni, saj se glavna junakinja Elizabeth Bennett ne želi poročiti z Darcyjem, dokler je to zanjo le moški z veliko denarja, in na zaroko z njim pristane šele, ko ga resnično vzljubi.

Ekonomska neodvisnost žensk in širjenje pravic sta v drugi polovici 20. stoletja še bolj vplivala na iskanje sorodne duše kot v 19. stoletju. Poroka v večini zahodnega sveta ni več poslovna naložba, samska ženska ni obsojena na življenje v revščini in beračenje. Konec 20. stoletja je večina žensk pripovedovala anketarjem, da je ljubezen tista, ki pretehta nad vsemi drugimi razlogi pri izbiri življenjskega sopotnika. Tako se je posrečilo tudi Mercadetovi Julie, ki ji ni bilo treba biti bitke med razumom in čustvi, saj je le dočakala Godeauja in tako poleg ljubezni v zakon dobila še premoženje. Ali pa ji je premoženje nazaj pripeljalo ljubezen?

Viri:

Anatrella, Tony, *Teorija spola*, Ljubljana: Novi svet, 2015.

Bock, Gisela, *Ženske v evropski zgodovini*, Ljubljana: Modra zbirka – Delajmo Evropo, 2004.

Coontz, Stephanie, *Marriage, a History. From Obedience to Intimacy or How Love Conquered Marriage*, New York: The Penguin Group, 2005.

Furlan, Nadja, *Manjkajoče rebro*, Koper: Založba Annales, 2006.

Jure Henigman

Honoré de Balzac

MERCADET ali **POSLOVNI ČLOVEK**

Komedija v petih dejanjih in v prozi

Prevedel **Primož Vitez**

Prevedeno po izdaji

Honoré de Balzac *Le Faiseur* (1848)

Comédie-Française, Imprimerie nationale Éditions, 1993

OSEBE

AUGUSTE MERCADET, borzni špekulant
 ADOLPHE MINARD, računovodja
 MICHONNIN DE LA BRIVE, mladi elegant
 DE MÉRICOURT, mladenič
 BRÉDIF, stanodajalec
 BERCHUT, mešetar
 VERDELIN, Mercadetov prijatelj
 GOULARD, poslovnež
 PIERQUIN, oderuh
 VIOLETTE, poslovni agent
 JUSTIN, služabnik
 GOSPA MERCADET
 JULIE MERCADET
 THÉRÈSE, sobarica
 VIRGINIE, kuharica

Dogaja se leta 1839. Vsi prizori se zgodijo v salonu Mercadetovega stanovanja.

PRVO DEJANJE**PRVI PRIZOR**

Brédif, najprej sam, nato Mercadet.

BREDIF: Prekrasno enajstobno stanovanje v središču Pariza, ulica Grammont ... in to za pičlih dva tisoč petsto frankov mesečno. Na letni ravni izgubim tri tisoč frankov – od julijske revolucije naprej. Problem z revolucijami je, da najemnine strahovito padejo. Ne, leta 1830 nikakor ne bi smel oddati stanovanja. K sreči gospod Mercadet zamuja šest obrokov, pohištvo je že zaseženo, in ko ga prodam ...

MERCADET (*ki je slišal zadnje besede*): Da bi mi prodali pohištvo? Navsezgodaj zjutraj bi vi, gospod, svojemu bližnjemu prizadejali takšno zlo.

BREDIF: Vi, gospod Mercadet, hvala bogu niste moj bližnji. Vi tonete v dolgovi, jaz pa dolgov nimam. Jaz sem v svoji hiši, vi pa ste moj najemnik.

MERCADET: Tako je. Enakost ni nič drugega kot puhla beseda. Zmeraj bomo razdeljeni na dve kasti: dolžniki in upniki. To so si izmislili Angleži. Kakšen Francoz pa ste, gospod Brédif? Glejte, roko vam ponujam.

BREDIF: Raje bi videl, da bi mi ponudili znesek šestih najemnin, ki mi ga dolgujete, gospod Mercadet.

MERCADET: Edini izmed mojih upnikov ste, ki ima realno premoženje. Že osemnajst mescev mi skrbno, kos za kosom, zapisujete pohištvo, ki je vredno vsaj petnajst tisoč frankov. Tako da ... dve leti najemnine vam bom dolžan šele ... čez štiri mesce.

BREDIF: Kaj pa obresti?

MERCADET: Obresti so lahko predmet tožbe.

Z veseljem grem na sodišče.

BREDIF: Jaz, dragi gospod Mercadet, nisem špekulant. Živim od svojih dohodkov, in če bi bili vsi moji najemniki podobni vam ... vse ima svoje meje.

MERCADET: Dragi moj gospod Brédif, enajst let živim v vaši hiši, pa bi me kar tako nagnali? Vi, ki ste natančno seznanjeni z vsemi mojimi težavami. Vi, ki lahko vsak dan vidite, kako zelo si prizadevam, da bi jih presegel. Poleg tega zelo dobro veste, da sem žrtev zlorabe poslovnega zaupanja. Godeau ...

BREDIF: Ne boste zdaj spet obnavljali zgodbe, kako vam je pobegnil poslovni partner. Stokrat sem jo že slišal – in vaši upniki tudi. Konec koncev je gospod Godeau ...

MERCADET: Godeau? Ta pokvarjenec, mednarodni škodljivec, ki je ...

BREDIF: Ne klevetajte svojega partnerja. Godeau je zelo energičen in radoživ človek. Živel je relativno skromno, s svojo ženo, krasno žensko ...

MERCADET: ... s katero sta imela otroka, pa sta se ga odrekla.

BREDIF: Kaj ni vaš bivši računovodja Duval na prošnjo gospe Godeau lepo poskrbel za tega fanta?

MERCADET: Godeau je pa lepo poskrbel za mojo blagajno.

BREDIF: Sposodil si je sto petdeset tisoč frankov ... brez opozorila, to je res. Ampak pustil vam je vse drugo, da ste ostali likvidni, in vi ste nadaljevali s poslovanjem. Osem let ste zelo dobro služili. Vaše poslovne zmage ...

MERCADET: ... so bile Pirove zmage. Pri špekulacijah je zmeraj to tveganje.

BREDIF: Ampak saj vam je gospod Godeau obljubil petdeset procentov od poslov, ki jih dela v Indiji. Saj pride nazaj ...

MERCADET: Pa ga vi čakajte namesto mene! Ko vam bo izplačal vse obresti za moje zamujene najemnine, bo to lep investicijski kapital.

BREDIF: Vaši argumenti so odlični. Ampak če bi lastniki poslušali najemnike, bi vsi najemniki plačevali na ta način, medtem ko bi državni proračun ...

MERCADET: Kaj pa ima proračun pri tej zadevi?

BREDIF: Država zahteva davke, ne pa argumente. Zelo mi je žal. Moral bom ostro ukrepati.

MERCADET: Zmeraj ste se mi zdeli tako dober človek. Morda še ne veste, da se mi bo hčerka kmalu poročila. Pustite mi, naj dorečem to poroko. Boste povabljeni. Gospa Brédif se bo lahko naplesala. Mogoče vam plačam že jutri.

BREDIF: Danes je bolje kot jutri. Bojim se, da je vaš bodoči zet pod hudim pritiskom. Če se ne motim, ste predvčerajšnjim prejeli zadolžnico. Če ne plačate danes, bo jutri vaš dolg že prijavljen na računskem sodišču.

MERCADET: Aha. Pretvarjate se, da ste zaščitniški do mene, v resnici mi pa še naprej jemljete premičnine in s tem paralizirate moje ostale upnike. No, kaj vam lahko ponudim, da si pridobim še tri mesce?

BREDIF: Če vam dam novo potuho, se bojim, da bo to spet pesek v oči, tokrat za ...

MERCADET: ... za koga?

BREDIF: Za vašega bodočega zeta.

MERCADET (*vstran*): Baraba prefrigana.

BREDIF: Ne bom kompliciral. Če se odrečete pravici do podnajema, vas tri mesce pustim pri miru.

MERCADET: Človek je v nesreči kot kos kruha v ribniku: čisto vsaka riba ga obgrize. Upniki se pa naslajajo. Odnehajo šele, ko od upnika, tako kot od tistega kruha, ne ostane nič. Poslušajte, leta 1839 smo. Najemne pogodbe imam še za sedem let, najemnine so se podvojile ...

BREDIF: Jaz se nič ne pritožujem.

MERCADET: Seveda ne. Čez tri mesce me boste odslovili, moja žena pa bo brez podnajemnikov izgubila edini vir dohodka, na katerega računa v primeru, če ...

BREDIF: ... bankrotirate.

MERCADET: Kakšna beseda! Častnemu človeku neznosna. Gospod Brédif, veste, kaj izpridi tudi

najbolj poštenega upnika? Vam bom jaz povedal. Nezaupanje. Nekateri upniki se za nekaj drobiža tako striktno držijo zakonov, da to meji na krajo.

BREDIF: Gospod. Prišel sem po denar, ki mi ga dolgujete, ne pa zato, da bi poslušal besede, ki so daleč pod mojim občutkom za čast in dolžnost.

MERCADET: Oh, dolžnost. Danes je dolg postal hujši kot zločin. Če zagrešite zločin, greste vsaj pod streho, če ne plačate dolgov, vas vržejo na cesto. Prav, gospod, upognil bom hrbet in se bom odrekel pravici do podnajema.

BREDIF (*vstran*): Če bi bil iskren, bi se zmenil z njim. Ampak da mi takole manipulira. (*Glasno.*) Gospod, takega dogovora ne bova sklenila. Nisem človek, ki bi trpinčil druge ljudi.

MERCADET: Vi hočete, da bi se vam še zahvaljeval! (*Vstran.*) Da ne bo preveč jezen. (*Glasno.*) Morda sem kakšno besedo prehitro rekel, gospod Brédif, ampak razumite, da mi te stvari visijo nad glavo. Nobeden, ponavljam, nobeden izmed mojih upnikov noče razumeti, da se borim samo za to, da bi jih lahko poplašal.

BREDIF: Se pravi, vi bi nadaljevali s poslovanjem.

MERCADET: Ja seveda, gospod. Kam pa pridem, če ne morem več na borzo? (*Pri vratih se pojavi Justin.*)

BREDIF: Sva torej končala.

MERCADET: Prosim, pred osebjem niti besedice. Že tako nimam miru v hiši. Greva k vam.

BREDIF (*vstran*): Se pravi, bo čez tri mesce moje stanovanje spet prosto.

DRUGI PRIZOR

Justin, najprej sam, nato Virginie in Thérèse.

JUSTIN: Plava in plava, ampak se bo utopil, tale naš gospod Mercadet. Ko so delodajalci v težavah, si človek lahko marsikaj obeta. Za celo leto mi že dolguje, najbrž je čas, da vsi skupaj gremo. Lastnik hiše nas bo postavil pred vrata. Zdaj se bo

gospodar začel znašati nad nami. Dobavitelji nam ves čas grozijo. Obup.

THERESE: Kako dolgo bo še šlo takole, gospod Justin?

VIRGINIE: V marsikateri meščanski hiši sem že služila, tejle pa ni bila podobna nobena. Pustila bom kuhalnice in bom šla igrat v teater.

JUSTIN: Kaj pa je tole tukaj drugega kot teater?

VIRGINIE: Samo pretvarjamo se še, da smo začudeni, kot da smo padli z lune, ko pride kakšen upnik. – »Kako, gospod, ne veste? – Ne. – Gospod Mercadet je šel v Lyon. – Kam je šel? – Ja, tam ima zelo donosen posel. Rudnik premoga je odkril. – Aha, zelo dobro. Kdaj pa pride? – Kako pa naj mi to vemo?« Včasih pa kažemo kisle obraze, kot da smo zgubili, kar nam je najdražje pri srcu.

JUSTIN (*vstran*): V njenem primeru – denar.

VIRGINIE: »Gospod in njegova hčerka sta v strahotni stiski. Uboga gospa Mercadet je zelo bolna, kaže, da bomo ostali brez nje ... Ah!«

THERESE: Jaz pa zmeraj rečem isto. »Gospoda Mercadeta iščete? – Tako je, gospod. – Ni ga. – Ga ni? – Ne. Če pa ste prišli h gospodični ... je trenutno sama.« In vsi takoj pobegnejo. Uboga gospodična Julie, če bi bila vsaj malo lepa ... bi bila od nje kakšna korist.

JUSTIN: Upniki se pogovarjajo z nami, kot da smo mi gospodarji.

VIRGINIE: Kaj imajo od tega, da mu posojajo? Vsak dan jih gledam: pridejo, pa spet grejo, pa zalezujejo gospoda, potem ga pa poslušajo po cele ure.

JUSTIN: Krasna služba! Saj so sami bogataši.

THERESE: Oni so gospodu dali svoj denar, on jim pa ne vrne.

VIRGINIE: Temu se reče kraja.

JUSTIN: Če si sposodiš, to še ni kraja. Virginie, to ni prava beseda. Glej. Če ti vzamem denar iz torbe in ti o tem nič ne veš, potem je to kraja. Če pa rečem: »Virginie, sto sujev bi rabil, mi jih posodiš?«

Ti mi jih daš, jaz ti ne vrnem, trenutno ne morem, ti vrnem čez nekaj časa. Tako postaneš moja upnica. Razumeš, Pikardijka?

VIRGINIE: Ne. Če v enem in drugem primeru ostanem brez denarja, potem je vseeno. Delodajalec mi dolguje plačo, zahtevala bom denar in ga dala na banko. Dobavitelji ne dajo več ničesar brez plačila. Se reče, jaz svojega ne bom več posojala.

THERESE: Parkrat sem gospe že povedala svoje, pa se dela, da nič ne sliši ...

JUSTIN: Zahtevajmo svojo plačo.

VIRGINIE: Kakšni meščani pa so to? Mestna gospôda veliko zapravi za kuhinjo.

JUSTIN: In lepo poskrbi za svoje osebje.

VIRGINIE: In jim zagotovi penzijo. Evo. Tako se prava mestna gospoda obnaša do svoje postrežbe.

THERESE: Dobro si to povedala. No, jaz ne grem nikamor. Sem prav radovedna, kako se bo končalo, zabavno se mi zdi. Gospodični preberem vsa pisma, potem pa nagajam njenemu zaročencu, Minardu, gotovo se bosta poročila. Z očetom je najbrž že govorila. Naročili so obleke, perilo, klobuke, vso garderobo za gospo in za gospodično. Ampak trgovci niso nič prinesli.

VIRGINIE: Če bo poroka, nam bojo dali nagrade. Do ohceti moramo zdržati.

JUSTIN (*bere časopis*): Mislita, da bo gospod Mercadet svojo hčerko dal računovodji s tisoč osemsto franki na leto?

THERESE: Seveda mu jo bo dal. Kako se imata rada! Gospa gre vsak večer ven, nima pojma, kaj se dogaja. Minard pride takoj, ko gospodična ostane sama. Jaz nimam nič s tem: malo jima delam napoto in ju poslušam. Kako sta pridna. Naša gospodična je taka kot vse gospodične, ki niso preveč lepe: hoče, da jo ima fant rad takšno, kakršna je. Ona slika na porcelan, ta mali ji pa kaj bere iz kakšnega romana, že tri mesce isti dolgčas ... Gospodična samo reče

gospa, ko se vrne: »Mama, gospod Minard vas je iskal, sem ga sprejela.«

VIRGINIE: Ti pa vse to poslušajš?

THERESE: Kaj pa? Saj nič ne skriva, vrata zmeraj pušča odprta.

VIRGINIE: Jaz bi prav rada slišala, kaj si govorijo gospoda, ko so zaljubljeni.

THERESE: Traparije. O idealih govorijo.

JUSTIN: Neumnosti ...

THERESE: No. Tukaj imam njegovo pismo, sem ga prepisala, če mi mogoče kdaj prav pride.

VIRGINIE: Daj, preberi.

THERESE: »Moj angel ...«

VIRGINIE: Oh! Moj angel ...

THERESE: Aha. Kar prijazen fant, kaj? »Moj angel, da, ljubim vas. Boste ljubili ubogega fanta brez dediščine? Ljubili bi me, če bi vedeli, koliko ljubezni je v duši prezrtega človeka, kadar je ljubezen njegovo edino bogastvo. Včeraj sem z vašega obraza razbral svetlo upanje. Upanje za mojo svetlejšo bodočnost. Vse moje dvome ste preobrnil v gotovost, mojo nemoč v neznansko silo; vaš pogled me je ozdravil bolezenskega dvoma ...«

VIRGINIE: Kakšno nakladanje. To je brez repa in glave. Prava ljubezen je brez ovinkov, takoj gre k stvari. Meni je zadnjič pisal mlad študent iz Latinske četrti ... Nobene skrivnosti, da je človeku takoj vse jasno. Še zdaj vem na pamet: »Draga lepota! (Boljše je že kot angel.) Dragi lepota! Rotim vas, da se sestaneva. Tisoč stvari bi lahko govorila, a jaz vam bom povedal le eno, tisočkrat vam bom povedal, če sprejmete moje povabilo.« In se je podpisal Hypolite.

JUSTIN: In? Si šla z njim? Sta se pomenila?

VIRGINIE: Sem, ampak ga ni več na spregled. Srečala sva se, spoznala sva se, potem je bilo bedaku pa nerodno, ker sem imela firtah.

JUSTIN: No, poslušajte, kaj mi je stari Grumeau prejel povedal. Včeraj, ko smo bili v nabavi, sta s kočijo prišla dva mlada moška. Njun služabnik je Grumeauju povedal, da se bo eden od njiju oženil z gospodično Mercadet. No, in gospod je Grumeauju dal sto frankov v roko.

VIRGINIE in THERESE (*začuden*): Sto frankov!

JUSTIN: Sto frankov, v gotovini. In to je naredil tako nonšalantno, da je šel Grumeau tistemu hlapcu takoj razlagat, da je gospod tako bogat, da še sam ne ve, koliko denarja ima ...

VIRGINIE: A, to sta bila tista dva, rumene rokavice sta imela, pa svilen telovnik, njuna kočija se je svetila, kot bi bila zlata, konj pa je imel tukajle (*Se prime za uho.*) pripete rože. Voznik je bil otrok, kakšnih osem let star, blond, skravžlan, lepe škornje, obraz pa kot miš, ki gloda čipke, ves urejen, klel je pa kot star postrešček. In ta lepoteč, ki ima vse to, diamante na kravati, naj bi vzel gospodično Mercadet? Dajte no.

THERESE: Gospodično? ... Ki izgleda kot dedinja brez dediščine. Lepo vas prosim.

VIRGINIE: Poje pa lepo. Včasih jo poslušam, prav luščna je. Kaj bi dala, da bi tudi jaz lahko pela tisto pesmico: »Kaj mi bo vse to bogastvo?«

JUSTIN: Ne poznata vidve gospoda Mercadeta. Jaz sem pri njem že šest let. Gledam, kaj dela z upniki. Ta je sposoben vsega, še bogat lahko postane! Kdaj sem si že rekel: konec je z njim. Dolžniška pošta mu je kar visela iz nabiralnika, pozivov na sodišče, da sem jih prodajal kot star papir. On pa nič. Vse obvlada, nič se ne sekira. Kaj vse je že počel! Vidve ne bereta časopisov, vsak dan je kaj novega. Cestna industrija, preprodaja svile, posesti, mlini, delnice, zavarovalnice! Kot da ni nič! Ne vem pa, kje mu pušča blagajna. Čim jo napolni, že je spet prazna. Recimo: zvečer gre gospod spat ves pobit in reven kot cerkvena miš; zjutraj vstane kot

milijonar. Ponoči, ko je spal, se je nekje premaknilo, kar je pripravil prejšnji dan. Računa, kalkulira, piše poslovne načrte kot lovske pasti, prekupčuje z delnicami. Ampak čim začne nov posel, takoj ima upnike za vratom, potem jih pa sprehaja pa jih obrača, kakor se mu zazdi. Včasih jih gledam, kako prihajajo: vse bi mu vzeli, ga poslali v zapor, nakar on spregovori. No, na koncu se vsi skupaj smejejo in so najboljši prijatelji. Upniki najprej kričijo kot pavi, ga preklinjajo, na koncu pa govorijo »Ah, moj dragi Mercadet.« in mu tiskajo roko. Vidite, to je človek, ki zna pomiriti take ljudi, kot je tisti Pierquin ...

THERESE: Zverina, ki žre bankovce za tisoč frankov.

JUSTIN: Ali pa Violette ...

VIRGINIE: Revez ... dober človek. Vsakič me prime, da bi mu dala krožnik juhe.

JUSTIN: Goulard.

THERESE: Goulard! Slepar, ki bi tudi mene rad ... preslepil.

JUSTIN: Bogat je, pa žene nima. Pusti se mu ...

VIRGINIE: Gospa gre.

JUSTIN: Bodimo prijazni. Mogoče zvemo kaj o poroki ...

TRETJI PRIZOR

Prejšnji, gospa Mercadet.

GOSPA MERCADET: Ste kaj videli gospoda?

THERESE: Gospa je kar sama vstala. Nič niste klicali.

GOSPA MERCADET: Ne vem, kje je gospod, me je zaskrbelo. Justin, mogoče vi veste, kje je gospod?

JUSTIN: Prejle je govoril z gospodom Brédifom, pa sta šla ...

GOSPA MERCADET: Dobro. Hvala, Justin.

JUSTIN: Gospod ni šel iz hiše.

GOSPA MERCADET: Hvala.

THERESE: Gospo najbrž skrbi, ker so dobavitelji odrekli ...

VIRGINIE: Saj gospa ve, da dobavitelji nočejo več ...

GOSPA MERCADET: Razumem.

JUSTIN: To je vse zaradi upnikov. Ah, če bi jaz poznal kakšno finto.

GOSPA MERCADET: Najbolje bi bilo, če bi jim plačali.

JUSTIN: To bi bili pa zelo presenečeni ...

THERESE: Saj ne bi imeli več kam s časom ...

GOSPA MERCADET: Seveda razumete, da sem zaradi poslov gospoda Mercadeta zelo zaskrbljena. Računati bom morala z vašo popolno diskretnostjo.

VSI: Ah, gospa!

GOSPA MERCADET: Gospod samo pridobiva čas, ogromno idej ima. Prosim, da natančno sledite njegovim navodilom.

THERESE: Seveda, gospa. Midve z Virginie za vas dava roko v ogenj.

VIRGINIE: Ravno prejle smo se pogovarjali, kako dobre gospodarje imamo in da se bodo v boljših časih že spomnili, kako smo jim stali ob strani, ko so bili v težavah.

JUSTIN: Jaz sem rekel: dokler bom imel od česa živeti, bom gospodu na voljo. Cenim ga in prepričan sem, da se bo spomnil na nas, ko mu bodo posli spet stekli.

Prikaže se Mercadet.

GOSPA MERCADET: Zaposlil vas bo v prvem trdnem podjetju, ki ga bo ustanovil. Samo vprašanje časa. Trenutno moramo nekoliko potrpeti in se hkrati potruditi, ker se naši gospodični Julie obeta bogata poročna partija.

THERESE: Gospodični iz vsega srca privoščim, da bi bila srečna. Tako je dobra, izobražena, tako lepo vzgojena ...

VIRGINIE: In kako je nadarjena. Slavček ...

JUSTIN: Grozljivo je, da mlado žensko takole onemogočajo in ji ne dajo oblek in klobukov. Thérèse, zakaj se malo bolj ne potrudiš? Če mi gospa pove ime tegale ... snubca, bom šel k vsem

tem ljudem in jim bom dopovedal, da lahko k njim pošljem gospoda ... gospoda ...

GOSPA MERCADET: ... De la Briva.

JUSTIN: ... gospoda De la Briva, bojo že videli, kako bojo hitro dali robo.

THERESE: Gospa mi ni nič povedala o poroki. Če bi mi, bi vse dobila – to, kar govori Justin, je zelo pametno ...

VIRGINIE: Tako je. Takoj bojo razumeli pa bojo dali.

GOSPA MERCADET: Ampak oni gledajo na vsak centim.

ČETRTI PRIZOR

Prejšnji, Mercadet.

MERCADET (*ženi, potiho*): Kako se pa pogovarjate z osebjem? Ti ljudje hitro postanejo nespoštljivi. (*Justinu.*) Justin, pojdite ta hip po gospoda Verdelina. Povejte mu, da morava govoriti o zadevi, ki ne trpi nobenega odlašanja. Bodite ravno prav skrivnostni, ker je nujno, da pride k meni. – Vi, Thérèse, pa stopite do vseh dobaviteljev za gospo Mercadet, na kratko jim povejte, naj takoj prinesejo vse, kar je bilo naročeno, in da bo vse nemudoma poravnano – v gotovini. Prosim lepo.

Justin in Thérèse odideta.

PETI PRIZOR

Gospa Mercadet, Virginie, Mercadet.

MERCADET (*Virginie*): No, vam je gospa povedala za danes?

VIRGINIE: Ne.

MERCADET: Danes morate dati vse od sebe. K večerji pridejo štirje gostje: Verdelin z ženo, gospod de Méricourt in gospod De la Brive. Tako da nas bo sedem. Takšne večerje so triumf za dobro kuharico. Za juho boste kupili ribo, potem štiri predjedi, ampak zelo fine ...

VIRGINIE: Gospod ...

MERCADET: Za glavno jed ...

VIRGINIE: Gospod, dobavitelji ...

MERCADET: Kaj? Moja hči bo danes spoznala glavnega snubca, vi mi pa govorite o dobaviteljih!

VIRGINIE: Če pa zavračajo vsa naročila.

MERCADET: Boste šli h konkurenci, njim boste izročili mojo posetnico in oni vam bojo dali, kar boste rekli.

VIRGINIE: Kaj pa oni prejšnji, kako bom pa njim plačala?

MERCADET: Ne sekirajte se. To je njihova stvar.

VIRGINIE: Kaj pa, če bojo vztrajali, naj plačam? Saj nisem jaz odgovorna za to.

MERCADET (*ženi, potiho*): Ta punca ima denar. (*Glasno.*) Virginie, dandanes je zaupanje največje bogastvo vseh držav in vlad. V primeru, da dobavitelji niso seznanjeni s pravili poslovnega obnašanja v državi, je protiustavno in protidržavno, če me ne pustijo pri miru. Ne utrujajte me s temi uporniki proti vsem bistvenim načelom dobro urejenih držav. Poskrbite za večerjo, to je vaša dolžnost. Ampak pokažite vse, kar znate. Vem, da ste prava kuharska mojstrica. Če vam bo gospa Mercadet, ki tudi po poroki naše hčerke na vas vsekakor računa, ostala kaj dolžna, bom jaz v celoti prevzel odgovornost.

VIRGINIE: Gospod ...

MERCADET: Dajte, no. Poleg vsega vam ponujam visoke obresti, deset frankov na sto frankov vsakih šest mesev. To je precej bolj ugodno kot banka ...

VIRGINIE: Banka da samo sto sujev na leto.

MERCADET (*ženi, potiho*): Sem vam rekel. (*Glasno.*) Če prav razumem, vi svoj denar na banki zaupate popolnim tujcem? Dovolj ste pametni, da ga boste znali sami oplemenititi. Zaslužek je le zaslužek.

VIRGINIE (*vstran*): Deset frankov vsakih šest mesev! (*Glasno.*) Mi bo gospa povedala, kakšna bo glavna jed. Grem v kuhinjo.

Odide.

ŠESTI PRIZOR

Mercadet, gospa Mercadet.

MERCADET (*gleda, kako Virginie odhaja*): Ta punca ima na banki tisoč frankov ... ki nam jih je pokradla. No, zdaj smo tudi po tej strani mirni.

GOSPA MERCADET: Oh, gospod, tako nizko vam pa res ni treba.

MERCADET: Prav občudujem vas. Vi, gospa, ki imate lépo in mirno urejeno življenje, ki greste skoraj vsak večer v gledališče ali pa v družbo z našim prijateljem Méricourtom, vi me ...

GOSPA MERCADET: Sami ste ga prosili, naj me spremlja.

MERCADET: Žena in posel, to ne gre skupaj. Vaša naloga je, da ste lepi in elegantni ...

GOSPA MERCADET: Vi ste me zadolžili za to.

MERCADET: Seveda. Kaj pa naj bi? Žena je za poslovnega človeka pomembno znamenje. Ko se v operi pokažete z novim nakitom, si ljudje rečejo: »Cestnemu podjetju gre dobro, družinska zavarovalnica je v vzponu, gospa Mercadet je zelo elegantna ... Kako uspešni so ti ljudje.« Če se mi posreči še kombinacija z investicijami prek ministrstva za obrambo, boste dobili novo kočijo ...

GOSPA MERCADET: Saj seveda ne mislite, da mi je vseeno za vašo poslovna prizadevanja in za vašo čast?

MERCADET: No, potem pa ne komentirajte sredstev, ki jih uporabljam za vse to. Prejle ste bili zelo blagi s služničadjo. Z njimi je treba na kratko in odločno, kakor Napoleon.

GOSPA MERCADET: Kako naj jim ukazujem, če pa jim ne plačujemo?

MERCADET: Razmišljati je treba drzno.

GOSPA MERCADET: Če jim že odrekamo plačilo, si zaslužijo vsaj pozornost ...

MERCADET: Pozornost! Eh, gospa, vi ne poznate tega sveta. Dandanes vsakršna občutljivost izginja na račun denarja. Danes so obresti vse – ker ni več

družin, ampak samo še posamezniki. Kar poglejte, vsak vidi svojo prihodnost v javni banki. Danes se dekleta za doto ne zanašajo več na svojo družino, ampak na banko. Nasledstvo angleškega kralja leži v zavarovalnici. Žena ne računa na svojega moža, ampak na svoje hranilne vloge. Državi plačujete dolg, in to preko bančne agencije, ki molze svoje komitente. Vse naše obveznosti so v papirjih. Služabniki, ki se menjajo kot dnevni časopisi, sploh niso več navezani na svoje gospodarje. Poberite jim denar pa vam bodo vdano služili.

GOSPA MERCADET: Oh, gospod. Vi, ki ste tako pokončni in vam je toliko do časti, včasih govorite tako neverjetno ...

MERCADET: Kdor zna kaj povedati, tudi kaj naredi. Glejte, ko sem v težavah, bom naredil vse, da se rešim, ker (*Potegne iz žepa bankovec za pet frankov.*) tole je današnja čast. Kdor proda pesek za sladkor, kdor zna ustvariti bogastvo brez izgubljenih tožb, ta postane poslanec, svétnik ali minister. Veste, zakaj imajo drame, v katerih je glavni junak najbolj pokvarjen, toliko gledalcev? Zato, ker gledalci po predstavi odhajajo zadovoljni in si rečejo: sem pa le boljši kot ta taraba. Jaz imam zelo dobre razloge, da počnem, kar počnem. Verjemite, da me Godeaujeva goljufija izredno bremeni. Konec koncev, je res tako nečastno, če je človek v dolgovi? Obstaja v Evropi ena sama država, ki ni zadolžena? Vsak človek umre dolžan svojemu očetu – dolguje mu življenje in tega dolga mu ne more vrniti. Zemlja vsak dan bankrotira v odnosu do sonca. Življenje, gospa, je nenehno izposojanje, pa če to hočemo ali ne. Ali nisem več vreden kot moji upniki? Imam njihov denar, zdaj oni čakajo, kaj bom naredil. Od njih nočem ničesar, pa me vseeno nadlegujejo. Človek, ki ni nikomur nič dolžan, ni tudi nikomur zanimiv, moji upniki se pa zelo zanimajo zame!

GOSPA MERCADET: Še preveč. Dolg in poplačilo, to je vse v redu. Ampak biti dolžan brez možnosti, da bi poplačal dolg, sposoditi si, ko točno veš, da ne boš mogel vrniti – raje vam ne povem, kaj si mislim o tem.

MERCADET: Vam se to zdi nesprejemljivo.

GOSPA MERCADET: Se bojim, da res.

MERCADET: Se pravi, da me ne cenite več, mene, svojega ...

GOSPA MERCADET: Še vedno vas cenim, sem pa zelo obupana, ko gledam, kako se mučite brez uspeha. Občudujem širino vaših zamisli, mi gre pa na jok, ko vas poslušam, na kakšne temelje vse to postavljate.

MERCADET: Melanholičen človek se hitro utopi. Sto kilogramov žalosti ne odplača niti najmanjšega dolga. Poglejva takole: mi lahko poveste, kje se začne in kje se konča človeška pokončnost v poslovnem svetu? Glejte: kapitala nimava ... tu ni kaj.

GOSPA MERCADET: Nimava.

MERCADET: Kaj ni že to goljufija? Kdor bi to vedel, nama ne bi dal niti suja. No, zato pa me ne obsojajte, če se trudim, da bi z dajanjem vtisa o svoji finančni moči obdržal soliden položaj na poslovnih lestvicah. Vsakršno zaupanje temelji na nekakšni laži. In vi mi morate pomagati, da svojo bedo lahko skrijem pod zunanji luksuz. Vsak podvig zahteva nekakšno orodje, orodje pa nikoli ni čisto. Bodite mirni: vsak, ki bi lahko kaj pogodrnjal, je bil včasih še hujši od mene. Ko je bil v stiski, je Ludvik XIV. Samuelu Bernardu pokazal posestvo, ki sploh ni bilo njegovo, da je od njega iztisnil nekaj milijonov, in današnji zakoni so nas pripeljali do tega, da vsi govorimo, kakor je govoril on: Država, to sem jaz.

GOSPA MERCADET: Če predpostaviva, gospod, da vaša čast tudi v stiski ostane čista, vedite, da se vam pred mano ni treba opravičevati.

MERCADET: Naši upniki se vam smilijo, gospa, ampak vedeti morate, da ta denar dolgujemo izključno njihovemu ...

GOSPA MERCADET: Zaupanju, gospod.

MERCADET: ... pohlepu! Špekulant in delničar sta ena in ista sorta. Oba bi rada obogatela v trenutku. Svojim upnikom delam uslugo; vsi si obetajo, da bodo imeli od mene korist. Izgubljen bi bil, če ne bi do obisti poznal njihovih interesov in želja. Zato lahko z vsakim od njih igram njihovo igro.

GOSPA MERCADET: Ta sklep je strašen. Nekateri med njimi so vseeno naveličani vašega početja: Goulard, na primer. Kako se boste postavili proti njegovi brezobzirnosti? Prisilil vas bo, da mu položite račune.

MERCADET: Nikoli in nikdar. Zlata jama ni več v Mehiki, ampak na borzi. In tam bom ostal, dokler ne najdem svoje žile.

SEDMI PRIZOR

Prejšnja, Goulard.

GOULARD: Kako sem vesel, da se končno srečava, gospod.

GOSPA MERCADET (*vstran*): Goulard! Kaj bo pa zdaj? (*Mercadetu.*) Auguste!

Mercadet ženi nakaže, naj se pomiri.

GOULARD: To je tako redka priložnost. K vam je treba priti navsezgodaj, ko so vrata odprta in varnostnikov še ni.

MERCADET: Varnostnikov! Pa saj nismo ogrožene živali! Vi ste neprecenljiv človek, gospod Goulard.

GOULARD: Ne, ne, imam svojo ceno, gospod Mercadet.

MERCADET: Gospod Goulard!

GOULARD: Če boste samo govorili ...

MERCADET: Aha, vi bi radi kaj na papirju, razumem. Papirjev za poplačilo imam, kolikor hočete. Glejte, lahko vam ponudim delnice, obveznice ...

GOULARD: Nisem se prišel hecat.

GOSPA MERCADET: Glejte, gospod, lahko vam jaz ponudim ...

MERCADET: Draga moja, pustite, naj gospod Goulard pove do konca. (*Goulard pozdravi gospo Mercadet.*) Toliko gostoljubja si pa že zasluži, poslušajte ga.

GOULARD: Oprostite, gospa, zelo sem vesel, da vas vidim, vaš podpis bi lahko ...

MERCADET: Nima smisla, da se moja soproga vmešava v najin pogovor, ženske se na posel ne spoznajo. (*Ženi.*) Gospod je moj upnik, draga. Hoče, da mu svoj dolg izplačam v gotovini, z obrestmi in vsemi stroški. Gospod Goulard, tole je bilo kar grobo. Na skrivaj zalezujete človeka, s katerim ste v resnih poslovnih odnosih.

GOULARD: Najini posli niso bili zmeraj donosni.

MERCADET: Saj to je normalno. Če bi bili vsi posli donosni, potem bi se z njimi lahko ukvarjal vsak.

GOULARD: Nisem prišel preverjat vaše pameti. Vem, da je imate več kot jaz. Dokaz je, da imate moj denar.

MERCADET: No. Nekdo ga mora imeti. (*Gospo Mercadet.*) Ta gospod me je zasledoval kot zajca. Priznajte, gospod Goulard, da je vaše obnašanje dokaj sporno. Kdo drug bi se vam na mojem mestu maščeval. V tem primeru bi lahko izgubili kar precej denarja ...

GOULARD: Če mi ne vrnete, sem na istem. Ampak mi boste vrnili. Jutri. Sicer bodo vsi vaši papirji predloženi računskemu sodišču.

MERCADET: Dajte no, saj ne gre za moj dolg, tu ni nobenega dvoma, nobene skrbi. Vam gre v resnici za dosti večje zneske. Zelo sem bil začuden, ko sem ugotovil, da ste vi – zanesljiv in verodostojen človek – osebno vpleteno v tisti posel ... No. Vsak lahko doživi kak trenutek nepozornosti.

GOULARD: Kakšen posel?

MERCADET (*ženi*): Neverjetno, ne? (*Goulardu.*) Gospa zelo solidno razume poslovna razmerja in je razvila odlično sposobnost presoje. (*Ženi.*) No, draga, Goulard je kar precej investiral v tisto.

GOSPA MERCADET: Prosim?

GOULARD (*vstran*): Ta Mercadet je neverjeten špekulant. Kaj hoče zdaj od mene? (*Mercadetu.*) Kam merite? O čem govorite?

MERCADET: Točno veste, kam merim. Kjer so delnice, tam je zmeraj akcija.

GOULARD: Mislite na rudnike v Basse-Indre? Fenomenalen posel.

MERCADET: Fenomenalen? Ja, za tiste, ki so včeraj prodali ...

GOULARD: Kdo je prodal?

MERCADET: Tajna prodaja, notranje informacije. Boste videli, kako bodo danes in jutri delnice padle. Jutri bo vse jasno.

GOULARD: Mercadet, hvala za tole, o najinih zadevah pa kdaj drugič. Se klanjam, gospa ...

MERCADET: Čakajte, no, gospod Goulard. (*Mu zadrži roko.*) Imam novico, ki vas bo pomirila v zvezi ...

GOULARD: V zvezi s čim?

MERCADET: ... z vašim upništvom. Hčerko bom poročil.

GOULARD (*se otrese Mercadetove roke*): Kdaj drugič.

MERCADET (*ga spet prime za roko*): Ne, ne, kar takoj. Z milijonarjem.

GOULARD: Čestitam. O, rudniki ... Vso srečo želim. Lahko računate name.

GOSPA MERCADET: Za poroko?

GOULARD (*mu spet izpulji roko*): Kadar koli.

MERCADET: Samo še besedico.

GOULARD: Ne, grem. Želim vse dobro pri tej zadevi.

MERCADET (*zadrži Goularda še za hip*): Če mi odpišete del dolga, vam povem, komu lahko prodate delnice ...

GOULARD: Oh, dragi moj Mercadet. Vse se bova dogovorila.

MERCADET (*ženi*): Vidite zdaj, kdo bi in kdo ne bi okradel svojega bližnjega? Se vam zdi to pošten človek?

GOULARD: No, mi boste povedali?

MERCADET: Imate moje zadolžnice pri sebi?

GOULARD: Ne.

MERCADET: Po kaj ste pa potem prišli?

GOULARD: Zanimalo me je, kako kaj ste.

MERCADET: Kot vidite. Nič posebnega.

GOULARD: Me je veselilo. Se vidimo.

Mercadet gre za Goulardom in ga lovi za roko.

GOSPA MERCADET (*za trenutek sama*): To je čudežno.

OSMI PRIZOR

Mercadet, gospa Mercadet.

MERCADET (*se smeje*): Nisem ga mogel zadržati.

Tekel je, kot bi bil požar.

GOSPA MERCADET: Ampak ... je res vse to, kar ste mu rekli? Ne razumem več točno tega, kar govorite.

MERCADET: Mojemu prijatelju Verdelinu je v interesu, da organiziramo malo panike v zvezi s temi rudniškimi delnicami. Doslej ni šlo preveč dobro, zdaj se bo zadeva razmigala. (*Vstran.*) Če mu uspe, bom imel tudi jaz kaj od tega posla. (*Glasno.*) Nič, kako napreduje poroka?

GOSPA MERCADET: Oh, gospod, če bi me vzeli za računovodjo, bi danes imela trideset tisoč frankov rente.

MERCADET: Če bi imela trideset tisoč liver rente, ne bi bilo dovolj. Glejte: če bi ostala, kakor ste hoteli vi, v kakšnem podeželskem zakotju s tistim izsiljenim posojilom, ki nama ga je pustila ta pošast Godeau, kaj bi bilo z nama? Bi spoznali Méricourta, ki vam je tako všeč in ste si ga naredili za oprodo? Ta salonski lev nama bo pomagal, da se znebiva Julie. Eh, ta ubogi otrok ni kakšna posebna poslovna priložnost ...

GOSPA MERCADET: Nekateri pametni ljudje pravijo, da je lepota minljiva.

MERCADET: Še pametnejši pa pravijo, da je ženska grda enkrat za vselej.

GOSPA MERCADET: Julie je zelo prikupna.

MERCADET: Jaz nisem gospod De la Brive. Vem, kakšna je moja očetovska vloga. Pravzaprav me do neke mere skrbi ta njegova trenutna vnema. Prav zanima me, kaj vidi v moji hčerki.

GOSPA MERCADET: Julie ima prekrasen glas. Glasbenica je.

MERCADET: Mogoče je pa ljubitelj glasbe. Slišim, da hodi v italijansko opero, pa pojma nima o italijanščini.

GOSPA MERCADET: Julie je zelo razgledana.

MERCADET: Hočete reči, da bere romane. Sem vesel, da jih vsaj ne piše. Upam, da Julie kljub tem svojim romanom poroko razume tako, kot je treba: kot poslovno priložnost. Zadnji dve leti sva ji v glavnem pustila, da počne, kar hoče. Tako je zrasla.

GOSPA MERCADET: Ubogi otrok. Stoji nama ob strani, vse ji je jasno, do potankosti je razvila svoj umetniški talent, in riše na porcelan, da nama ne bi bila v breme.

MERCADET: Niste izpolnili vseh svojih materinskih dolžnosti (*Gospa Mercadet se zdrzne.*): iz nje bi morali narediti lepotico.

GOSPA MERCADET: Saj je več kot to. Krepostna je.

MERCADET: Izobražena in krepostna. Njen mož bo zelo ...

GOSPA MERCADET: Gospod!

MERCADET: ... zadovoljen. Pojdite ponjo. Razložiti ji morava, kaj bo danes pri večerji, in ji dopovedati, naj gospoda De la Briva vzame nadvse resno.

GOSPA MERCADET: Zaradi težav z dobavitelji včeraj nisem mogla govoriti z njo. Grem zdaj ponjo. Vstala je že navsezgodaj, da je lahko takoj začela slikati. *Odide.*

DEVETI PRIZOR

MERCADET: Dandanes je zelo zahtevno, če hočeš poročiti hčerko, ki je lepa – mislim, dobro poročiti. Če pa imaš hčerko, pri kateri je lepota stvar določenih pomislekov, in ima za doto samo krepost, potem je – o tem bi še največ vedele povedati matere – zadeva diabolična. Kaže, da nam je Méricourt zelo naklonjen: moja žena dobi od njega, kar si zaželi, tu sem lahko miren ... Mogoče čuti določeno obvezo, da našo Julie primerno poročimo. Gospod De la Brive je drugačna zgodba. Videl sem ga, kako žene svojega konja po Elizejskih poljanah, kako jezdi, kakšno vprego ima, kako blesti v operi: vsak oče bi si želel takega zeta. Večerjal sem pri njem: lepo stanovanje, ustrezna srebrnina z grbom. To ni sposojeno. Po tej plati bo naša Julie dobro plasirana. Ampak gospod je imel precej uspeha pri ženskah. Mogoče se je naveličal tega uspeha. Pa še, kot mi je povedal Méricourt, slišal je našo Julie pri Duvalu, kako je lepo pela. Ne, vse je v redu. No, vseeno bi rad točno vedel, kdo je ta človek.

DESETI PRIZOR

Mercadet, gospa Mercadet, Julie.

GOSPA MERCADET: Julie, midva z očetom bi vam rada nekaj povedala o stvari, ki jo dekleta zmeraj rada slišijo. Za vas se je pojavila partija. Mogoče se boš poročila, deklica moja ...

JULIE: Kako mogoče? Seveda se bom poročila.

MERCADET: Krasno, kako so neveste samozavestne.

JULIE: Saj je gospod Minard govoril z vami, oče?

MERCADET: Gospod Minard? Kakšen gospod Minard? Ste vi vedeli, gospa, da je neki Minard že zavzel svoje mesto v srcu vaše hčerke? Julie, je to mogoče tisti Minard, moj uslužbenec, ki mi ga je moj bivši računovodja Duval priporočil? Tisti nepomembni fant, ki živi z mamo? (*Vstran.*) Godeaujev nezakonski sin. (*Julie.*) No, kako je s tem?

JULIE: Ja, očka.

MERCADET: Ga ljubite?

JULIE: Ja, očka.

MERCADET: Ti njega ljubiš. Kaj pa on tebe?

GOSPA MERCADET: Te on ljubi?

JULIE: Ja, mami.

MERCADET: »Ja, očka. Ja, mami.« Zakaj pa ne kar tatko, mamčika? Danes polnoletne punce govorijo, kot da so jih ravno odstavili od dojlilje. Bodite vljudni do svoje matere in jo kličite »gospa«, da ji boste dali vedeti, kako je še vsa sveža in lepa za svoja leta.

JULIE: Seveda, gospod.

MERCADET: Mene lahko kličete »oče«, ne bom nič jezen. Imate kakšen dokaz, da vas ljubi?

JULIE: To ženska točno ve.

MERCADET: To ni noben dokaz.

JULIE: Najboljši dokaz je to, da se hoče poročiti z mano.

MERCADET: Kakšne otročarije so to zdaj spet?

GOSPA MERCADET: Kje ste ga spoznali?

JULIE: Tukaj.

GOSPA MERCADET: Kdaj pa?

JULIE: En večer, ko ste šli ven.

GOSPA MERCADET: Mlajši je od vas.

JULIE: Oh, dva, tri mesce.

GOSPA MERCADET: Sem mislila, da ste bolj razumni in da ne boste podlegali negodnemu dvaindvajsetletniku, ki nikakor ne more ceniti vaših kvalitete.

JULIE: On me je prvi ogovoril. Če bi ga jaz prva vzljubila, on o tem ne bi nič vedel. Pred časom sva se videla pri gospe Duval.

GOSPA MERCADET: Samo gospa Duval je sposobna sprejemati tako neugledne goste.

MERCADET: Hoče imeti salon, hoče, da se pleše. Ljudje, ki plešejo, so brez prihodnosti. Danes so ambiciozni mladi ljudje resni in nikakor ne plešejo.

JULIE: Adolphe ...

MERCADET: Aha, Adolphe mu je ime! Vedite, gospodična, da uslužbenec s tisoč dvesto franki letne plače ne zna ljubiti, nima časa za to, ker mu služba vzame ves čas. Samo lastniki, premožni in lahkomišelnji ljudje se lahko ukvarjajo z ljubeznijo.

GOSPA MERCADET: Oh, uboga moja deklica ...

MERCADET (*ženi*): Čakajte, zdaj jaz govorim. (*Julie*.) Glej, Julie, če pustim, da se poročiš s tem svojim gospodom Minardom ... (*Julie se zdrzne*.) Čakaj! Saj nimaš prebite pare, točno veš; kaj bo z vama naslednji dan? Sta sploh pomislila na to?

JULIE: Sva, oče.

GOSPA MERCADET: Se ti meša ...

MERCADET (*ženi*): Zaljubljena je. Naj pove. (*Julie*.)

Kar povej, Julie, kot da nisem tvoj oče, ampak tvoj zaupni prijatelj. Poslušam.

JULIE: Ljubila se bova.

MERCADET: Vama bo ljubezen na svojih puščicah pošiljala bankovce?

JULIE: Oh, oče, stanovala bova v majhnem stanovanju, v predmestju, v mansardi, če bo treba. Če bo treba, bom njegova služkinja. Ah, gospodinjstvo mi bo v neizmeren užitek, v vsem mu bom ustregla. Zanj bom delala, medtem ko bo on delal zame. Vse mu bom odnašala, nobenega pomanjkanja ne bo opazil. Najino stanovanje bo čisto, zelo lépo. Moj Bog, lepota je stvar duha, tako malo je treba. In sreča potem pride sama od sebe. S poslikavo porcelana lahko zaslužim dovolj, da mu ne bom v breme, in bom celo prispevala v družinski proračun. In sploh bova z ljubeznijo premagala vse težave! Adolphe je ambiciozen, kakor vse vzvišene duše, in prepričana sem, da lahko postane ...

MERCADET: Mladi ambiciozni ljudje so samski. Ko se poročijo, se pa ženejo iz dneva v dan za vsakim stotakom, kot cestni psi za kočijo. Kakšne ambicije pa ima?

JULIE: Oče, Adolphe ima železno voljo in prepričana sem, da lahko nekega dne postane ... mogoče minister.

MERCADET: Kdo vse danes ne bi bil minister? Eni pridejo iz šol in so že veliki pesniki, govorniki, ministri, tako kot so včasih vsi mislili, da lahko postanejo generali. Veš, kaj bo tvoj Adolphe? Oče bo kopici otrok, ki vaju bodo motili pri uresničevanju načrtov, stanovali boste v kakšni zakotni ulici in revščino boste tolkli. To bo. Kar mi govoriš, je roman, ne pa resničnost.

GOSPA MERCADET: Ubogi otrok. V njenih letih se te stvari lahko tako pomešajo.

MERCADET: Ona misli, da je ljubezen edina prvina srečnega zakona. Moti se, tako kot se motijo vsi, ki svoje težave pripisujejo naključju, in to naj bi bilo edino odgovorno za vse naše neumnosti. Nakar so nezadovoljni s celo družbo in čakajo na revolucijo. Traparije.

JULIE: Tej ljubezni, oče, tako ali drugače, sva pripravljena žrtvovati vse.

GOSPA MERCADET: Julie. Menda nisi tej ljubezni pripravljena žrtvovati tudi očetovega blagostanja. Saj mu dolguješ življenje in čast, ki je v tej družini vsa ta leta nedotaknjena.

MERCADET: Čemu služijo vsi tisti tvoji romani, če iz njih ne potegneš želje, da bi spoštovala vrednote, o katerih pridigajo? Sploh pa, kaj pa Adolphe ve o tvojem finančnem položaju? Si mu naslikala zakonsko življenje v tisti mansardi nad parkom, v katerem večno cvetijo češnje?

JULIE: Oče, Adolphu nikdar nisem rekla nič takega, kar bi vas lahko postavilo v slabo luč.

MERCADET: Potem misli, da smo bogati.

JULIE: Nikoli se nisva pogovarjala o denarju.

MERCADET (*ženi*): V redu. (*Julie*.) Julie, pišite mu, naj pride nemudoma na pogovor.

JULIE (*ga poljubi*): Oh, očka!

MERCADET: Danes pride k nam na večerjo mlad in eleganten človek, bogat, ugleden. Ta človek ima določene namene in bi vas rad spoznal. To bi bil moj snubec. Ne boste gospa Minard, ampak gospa De la Brive. Namesto mansarde v predmestju vas čaka velika hiša v središču Pariza. Nadarjeni ste, izobraženi in v pariški družbi lahko odigrate lépo vlogo. Morda ne boste ministrova žena, bo pa morda vaš mož senator. Žal, gospodična, vam ne morem ponuditi nič boljšega.

JULIE: Ne norčujte se, prosim, iz moje ljubezni. Dovolite mi, da raje izberem srečo in skromnost kot pa bogatijo in žalost.

GOSPA MERCADET: Julie, z očetom sva odgovorna za vašo prihodnost in ne bi rada doživela, da bi nama kdaj kar koli očitali v zvezi s tem. Starševske izkušnje naj bodo otrokom v poduk. Vem, da to za vas ni lahka odločitev. Daj, hčerka moja, privoščim ti bogat zakon.

MERCADET: Z združenimi močmi je vse lažje ... tako so govorili včasih.

GOSPA MERCADET: Če že v revščini ni sreče, potem drži vsaj to, da bogastvo omili vsako nesrečo.

JULIE: Mati moja, da moram od vas slišati te žalostne besede. Oče, zdaj bom uporabila vaš grenki in objektivni jezik. Kaj niste sami govorili o tistih bogatih ljudeh, lahkomišelnih in nemočnih pred nesrečo ... ki jih je pogubila lastna brezobzirnost in njihove družine za vekomaj pahnila v bedo? Kaj ne bi bilo bolje, če bi hčerki pustili, naj se poroči s človekom, ki je na začetku brez imetja, pa si ga z delom pridobi? Čisto lahko, da je gospod De la Brive bogat, izobražen in vsestransko talentiran, ampak ... saj ste bili tudi vi sami taki, potem pa ste ostali brez vsega. Vi ste se poročili z mojo mamo, lepo in bogato dedinjo, jaz pa sem ...

MERCADET: Ljuba hčerka, o gospodu De la Brivu si boste lahko ustvarili mnenje, kakor si ga bom jaz

ustvaril o gospodu Minardu. Ne boste pa imeli izbire. Gospod Minard se vas bo sam odrekel.

JULIE: Kje pa, oče, tudi vas bo prepričal s svojo srčnostjo ...

GOSPA MERCADET: Auguste, kaj pa, če jo res ljubi?

MERCADET: V vsakem primeru je to utvara.

JULIE: Potem bi rada do konca živela v utvari.

GOSPA MERCADET: Zvoni. Nikogar nimamo, da bi šel odpret.

MERCADET: Potem pa pustite, naj zvoni.

GOSPA MERCADET: Vsakokrat pomislim, da bi se lahko vrnil Godeau.

MERCADET: Godeau? Bodite prepričani, da je Godeau s svojimi pridobitniškimi načeli quibuscumque viis ... (na, zdaj že govorim latinsko) v najboljšem primeru obešen na jambor kakšne roparske ladje. Osem let že ni od njega nobene novice, vi pa Godeauja še zmeraj čakate! Spominjate me na vojake, ki še vedno čakajo, kdaj se vrne Napoleon.

GOSPA MERCADET: Spet zvoni.

MERCADET: Tako zvonijo samo upniki. Greš ti pogledat, Julie? Kdor koli je, povej mu, da sva z materjo nekam šla. Če ima ta upnik vsaj malo dostojanstva, bo mladi ženski verjel ...

ENAJSTI PRIZOR

Gospa Mercadet, Mercadet.

GOSPA MERCADET: Tako iskreno ga ima rada, da sem kar ganjena ...

MERCADET: No, zdaj še vi živite v romanu.

GOSPA MERCADET: Prva ljubezen človeku odpira toliko možnosti!

MERCADET: Predvsem možnosti, da si nakoplje dolgove. Ni zadosti, da si jih je že tast nakopal čez glavo?

DVANAJSTI PRIZOR

Pierquin, Julie, Mercadet, gospa Mercadet.

JULIE (*vstopi prva*): Oče, gospod Pierquin je prišel.

MERCADET: Kje so pa varnostniki?

JULIE: Pravi, da ima nov posel za vas.

MERCADET: Se pravi, da ga ima zase. Da nasede Adolphu, še razumem ... ampak navadnemu upniku! Vem, kako je treba z njim. Pustita naju sama.

Ženski odideta.

TRINAJSTI PRIZOR

Pierquin, Mercadet.

PIERQUIN: Nisem prišel zaradi denarja, dragi gospod. Slišim, da prirejate veliko poroko. Vaša hči se bo poročila z milijonarjem, take so govornice ...

MERCADET: Z milijonarjem! Bo že kaj na tem ...

PIERQUIN: Ta nova perspektiva bo pomirila vaše upnike. Glejte, jaz sem na primer že umaknil tožbo z računskega sodišča.

MERCADET: Tožili ste me?

PIERQUIN: Ja, z možnostjo dveletnega odloga.

Sicer nimam v navadi čakati tako dolgo, v vašem primeru pa sem naredil izjemo. Če ste si to poroko izmislili, vam čestitam ... Da se bo vrnil Godeau, je že stara lajna. Z zetom si pridobivate čas. Ah, dragi moj, tako dolgo ste nas sprehajali od enega upanja k drugemu, da česa takega ne bi znala niti najboljša komedija. Prav všeč ste mi, izredno domiseln človek. Hči brez dote, bogat snubec, genialno.

MERCADET (*vstran*): Kaj ima za bregom?

PIERQUIN: Goulard je pogoltnil vabo – kaj ste obesili na trnek? Sicer je zelo nezaupljiv.

MERCADET: Moj zet bo gospod De la Brive, mlad, ugleden človek ...

PIERQUIN: Aha, ta mladi človek res obstaja?

MERCADET: Vam ga bom predstavil.

PIERQUIN: Koliko pa ste mu plačali?

MERCADET: Dovolj nesramnosti. Če ne bi bili tako nesramni, bi vam predlagal, da poravnava. In dragi

moj gospod Pierquin, v tem primeru bi zgubili dosti več, kot ste mi posodili ...

PIERQUIN: Kako?

MERCADET: Gospod, odslej bom dovolj bogat, da mi ne bo več treba poslušati neslanosti, niti od upnikov. Kakšen posel pa ste imeli v mislih?

PIERQUIN: Če hočete, da poravnava – se strinjam ...

MERCADET: Ne verjamem. Od mene ne bi dobili niti toliko, kot vam prinaša kakšna manjša kmetija.

PIERQUIN: Predlagam vam izmenjavo določenih vrednosti, na tej podlagi pa še nadaljnji odlog za tri mesece.

MERCADET: In to naj bi bil ta obetavni posel?

PIERQUIN: Tako je.

MERCADET (*vstran*): Lisjak je nekaj zavohal. Kuro z zlatimi jajci. (*Glasno.*) Boste razložili malo bolj natančno.

PIERQUIN: Veste, pri meni je vse jasno in transparentno.

MERCADET: Floskule mi lahko prihranite. Nikoli vam nisem očital oderuštva, ker je moje prepričanje, da je pošteno obrestovanje temelj kvalitetnega poslovanja. Oderuh pa je kapitalist, ki si svoj delež z grožnjami zagotovi vnaprej.

PIERQUIN: Tukajle imam za skoraj petdeset tisoč frankov terjatev v zvezi z nekim mladeničem, ki mu je ime Michonnin, tekoče terjatve ...

MERCADET: Dovolj tekoče, da se bo v njih utopil ...

PIERQUIN: Ja. Vse je na kupu, rubeži, neizterjani dolgovi, globe, poslovna malomarnost, neizpolnjevanje finančnih obvez, plus pet tisoč frankov administrativnih stroškov.

MERCADET: In to je vse skupaj vredno ...

PIERQUIN: Toliko, kolikor je vredna prihodnost mladega človeka, ki bo potreboval veliko iznajdljivosti, da se reši iz te godlje ...

MERCADET: Se pravi nič ...

PIERQUIN: Razen če se poroči s kakšno mlado Angležinjo, ki se bo zaljubila v ...

MERCADET: ... v njega.

PIERQUIN: Ne, v njegove titule. Razmišljam, da bi mu kupil kakšno. Ampak za to bi si moral mazati roke z administracijo.

MERCADET: In ... kaj hočete od mene?

PIERQUIN: Stvari primerljive vrednosti.

MERCADET: Kakšne?

PIERQUIN: Delnice ... no, delnice katere od vaših družb, ki ne izplačujejo več dividend.

MERCADET: In za to bi vi meni dali pet mescev odloga.

PIERQUIN: Ne, tri.

MERCADET (*vstran*): Tri mesce! Za špekulanta je to cela večnost! Kaj hoče? Nič ne bom dal, vse bom vzel. (*Glasno.*) Pierquin, ne razumem. Ampak v redu, sva dogovorjena.

PIERQUIN: Sem računal na to. Tule je pismo z odobrenim odlogom. Tukaj pa Michonninovi papirji. In da ponovim: ta fant ima celotno računsko sodišče za vratom.

MERCADET: Hočete delnice časopisa, ki bi bil odličen, če bi res izhajal? Delnice rudnika, ki je eksplodiral? Delnice za nedokončane ceste?

PIERQUIN: Vse mi dajte.

MERCADET: Tukajle, izvolite, za štirideset tisoč frankov.

PIERQUIN: Hvala, prijatelj. Sva malo zaokrožila na dol, ne?

MERCADET (*vstran*): Kakšno navdušenje. Brez vsega bom ostal. (*Glasno.*) Boste plasirali vse te delnice?

PIERQUIN: Seveda.

MERCADET: V celotni vrednosti?

PIERQUIN: Če bo le možno ...

MERCADET: Aha, razumem. To bo rešilo vaše naravoslovne raziskave, trgovino s slonovo kostjo, bizonovo krzno, vse te fantastične posle ...

PIERQUIN: Eh, kje je že to ...

MERCADET: Tudi na sodišču bodo zadeve bolj izgledale, ne? Pa še bonitetna ocena bo zrasla ...

PIERQUIN: Verjemite, dragi prijatelj, da si tega nadvse želim.

MERCADET: In jaz z vami. Se vidimo.

PIERQUIN: Saj veste, kaj vam – kot upnik – želim v zvezi s poroko vaše hčerke.

Odide.

ŠTIRINAJSTI PRIZOR

MERCADET (*sam*): Michonnin. Dvainštirideset tisoč frankov plus pet tisoč frankov obresti in stroškov ... sedeminštirideset tisoč frankov. Brez računa. Človek, ki danes ni nič vreden, lahko jutri postane zlata jama. Priskrbel mu bom naslov barona in s tem določeno osebo zvabil v posel. Čakaj, čakaj ... Moja žena pozna neko Angležinjo, ki si v lase daje školjke in nekakšne alge ... in ... ja ... ta fant je brez stanovanja. No, ne bom nesrečnika prehitro obsojal. Saj še zase ne vem, če bom še imel stanovanje čez tri mesece. Ubogi fant. Mogoče ima tudi on, tako kot jaz, kakšnega prijatelja. Vsak ima kakšnega Godeauja, ki se dela, da je Krištof Kolumb. Konec koncev, Godeau ... (*Se prepriča, ali je sam.*) Mislim, da mi je Godeau že prinesel več, kot mi je odnesel.

DRUGO DEJANJE

PRVI PRIZOR

Mercadet, Thérèse, Justin, Virginie.

MERCADET (*pozvoni Justinu*): Kaj je rekel moj prijatelj Verdelin?

JUSTIN: Pride. Je rekel, da mora ravno prinesiti neki denar gospodu Brédifu.

MERCADET: Najprej ga pripelji k meni, šele potem bo šel k Brédifu. Grumeauju sem dal sto frankov. Upam, da se za teh sto frankov zadnjih štiriindvajset ur še ni nič zlagal.

JUSTIN: Sploh, ker sem ga prepričal, da je to v bistvu res.

MERCADET: Mogoče boš postal še moj osebni tajnik.

JUSTIN: Problem je, da ne znam pisati.

MERCADET: Ministrski sekretarji nič ne pišejo.

JUSTIN: Kaj pa delajo?

MERCADET: Urejajo stvari. Ko njihov šef utihne, oni vrtijo gobec. No. Zrihtaj, da bo Grumeau rekel Verdelinu, da je šel Brédif ven.

Justin odide.

MERCADET (*vstran*): Ta fant je tipičen predstavnik hlapcev, ki prihajajo na oblast. Kot Sganarelle, ki je pojedel Francijo. (*Thérèse.*) No, poglej jo. Thérèse.

THERESE: Ah, gospod, takoj ko sem dobaviteljem obljubila plačilo, so dobili prijazen obraz ...

MERCADET: Prijazni trgovci so na splošno bolj uspešni. (*Virginie.*) No, Virginie, kako je z večerjo?

VIRGINIE: Gospoda bojo jedli.

MERCADET: Kaj pa dobavitelj?

VIRGINIE: Bojo potrneli.

MERCADET (*vstran*): Plačala jim je. (*Glasno.*) Tega ne bom pozabil. Bova jutri poravnala.

VIRGINIE: Če se gospodična poroči, bo računala name.

MERCADET: Ja, seveda. Nobenega dvoma.

THERESE: Gospod, kaj pa jaz?

MERCADET: Ti se boš poročila s kakšnim bodočim pretendentom za delo v moji zavarovalnici, ga bomo že kako zaposlili. Ampak boš ...

THERESE: Oh, gospod, tu ste lahko mirni. Točno vem, kaj je treba reči kandidatu, da od zaljubljenosti izgubi glavo. Ker vem tudi, kako se ga shladi. Zadnji gospodarici sem se maščevala tako, da sem ji podrla načrte za poroko.

MERCADET: Oh, kako se služkinje mojstrsko izražajo. Zgodbe, ki jih piše življenje.

THERESE: Eh, gospod, tak talent pa spet nisem. *Odide.*

DRUGI PRIZOR

Mercadet, nekaj časa sam, nato Justin.

MERCADET: Če zate delajo taki ljudje, je to tako, kot bi imel minister medije na svoji strani. Še sreča, da jim ves čas grozi, da ostanejo brez službe. Zdaj je vse odvisno od tega, kaj bo naredil moj prijatelj Verdelin, človek, ki se za svoje premoženje lahko zahvali meni. Ampak je tako: kdor se pritožuje nad človeško nehvaležnostjo, je kot kakšen Luter, ki si lasti zasluge, da je krščanstvo spravil v red. Pri štiridesetih je že treba vedeti, da je svet poln nehvaležnežev, dobrodelni ljudje so pa sploh izumrla vrsta. Midva z Verdelinom imava odličan odnos: on mi dolguje hvaležnost, jaz njemu denar, plača pa nobeden od naju. Takole. Da poročim Julie, rabim tisoč ekujev iz žepa, ki jih ne bo nič pogrešal. Barantanje med srcem in blagajno, temu se reče vrhunsko podjetništvo. Samo ljubljene ženske so sposobne takih podvigov.

JUSTIN (*vstopi*): Gospod Verdelin prihaja.

TRETJI PRIZOR

Prejšnja, Violette.

MERCADET: No, ste tukaj ... moj stari Violette.

(*Justinu.*) Enajst let te imam v službi, pa ne znaš

zapreti vrat? Teci zdaj po Verdolina in mu po poti kaj zanimivega pripoveduj, da se tačas znebiti tele nadloge.

JUSTIN: Naslednja žrtev ...

Justin odide.

VIOLETTE: V zadnjem tednu sem bil dvanajstkrat pri vas, dragi moj gospod Mercadet. Včeraj ste pustili, da sem se tri ure sprehajal od vaše hiše do borze. Vidim, da niso nič lagali, ko so mi rekli, da ste šli na pot.

MERCADET: Oba sva reveža, Violette. Vsak svojo družino imava.

VIOLETTE: Ja, solzna dolina.

MERCADET: Enako tukaj.

VIOLETTE: Žal nič ne pomaga, če slišim, da gre še komu tako slabo kot meni. Vi imate vsaj od česa živeti, mi smo pa brez kruha. Nikoli vam nisem očital, da sem ostal brez vsega. Vem, da so bili vaši nameni dobri – sam sem kriv, da se je slabo izteklo. Hotel sem podvojiti svoje premoženje, pa sem ga postavil na kocko. Žena in hči ne razumeta. Sami me silita, naj špekuliram. Očitali sta mi, da sem preveč zadržan, ampak je tako: kdor veliko tvega, lahko tudi veliko izgubi. No, z besedami se ne da kupiti moke. Zato sem tu in vas prosim, da mi izplačate vsaj minimalne obresti. Na ta način bo družina rešena.

MERCADET (*vstran*): Revež, prav smili se mi. Ko ga vidim, izgubim apetit. (*Glasno.*) Pogovarjajva se razsodno, vse bom naredil, kar je v moji moči ... (*Potihu.*) Pri hiši imam samo sto frankov, pa še to je hčerin denar.

VIOLETTE: Kako je to mogoče? Vi, gospod Mercadet, ki ste zgradili tak imperij ...

MERCADET: Reveži smo prisiljeni, da si povemo resnico.

VIOLETTE: Če bi bili prisiljeni samo v to, potem bi takoj plačali svoje dolgove.

MERCADET: Ne delajte se norca iz mene, prosim vas ... Na tem sem, da poročim hčerko.

VIOLETTE: Dve hčeri imam, gospod, brez možnosti, da se poročita, ker so poštene ženske popolnoma neperspektivne. Ni moj namen, da bi vas nadlegoval v teh okoliščinah, ampak doma me žena in hčerke čakajo v takih skrbeh ... Za ljudi mojih let ni več služb. Razen če bi mi vi pomagali, da se zaposlim ...

MERCADET: Dobri moj Violette, takoj vas vpišem na čakalni seznam kandidatov za službo pri moji zavarovalnici, če mi vi ...

VIOLETTE: Oh, moje punce vam bodo do smrti hvaležne ... (*Mercadet gre po denar.*) Oprostite za nadlego, ampak tako bo vsaj za en del tistih obresti.

MERCADET: Izvolite. Šestdeset frankov.

VIOLETTE: V zlatu! Se ne spomnim, kdaj sem nazadnje videl zlato ...

MERCADET: Ampak ...

VIOLETTE: Brez skrbi, nikomur ne bom nič rekel ...

MERCADET: Ne gre za to. Mi obljubite, da naslednjic ne pridete prej kot ... čez en mesec?

VIOLETTE: En mesec? Kako pa naj preživim do takrat?

MERCADET: Saj to ni vse, kar imate.

VIOLETTE: Moje premoženje je izključno tisto, kar ste mi dolžni vi.

MERCADET (*vstran*): Revež. Ko ga pogledam, se samemu sebi zdim bogat. (*Glasno.*) Sem mislil, da vaša zastavljalnica še deluje.

VIOLETTE: Odkar so preselili tiste zapore, posla ni več.

MERCADET: No, nasvidenje, gospod Violette. Bova poračunala kdaj drugič. Zmeraj boste prvi na plačilni listi!

VIOLETTE: Upam, da vam uspe, gospod. Moje ženske bodo molile za poroko vaše gospodične.

MERCADET: Eh, če bi bili vsi upniki taki, kot je tale ... No, čeprav – nekaj denarja mi je le odnesel.

ČETRTI PRIZOR

Mercadet, Verdelin.

VERDELIN: Pozdravljen. Si me klical.

MERCADET: Sem. Ne vem točno, kako bi začel, da boš pogoltnil pilulo.

VERDELIN: Eh, stari moj, nimam. Pa tudi če bi imel, ne verjamem, da bi ti dal. Glej. Posodil sem ti vse, kar sem ti lahko, in nikdar te nisem terjal. Tvoj prijatelj sem in tvoj upnik. Če ti ne bi bil iz srca hvaležen in poleg tega še neskončno potrpežljiv, bi že zdavnaj prišlo do situacije, ko bi upnik ubil prijatelja. Porkadaš, no! Vse ima svoje meje!

MERCADET: Prijateljstvo jih ima, se strinjam. Za nesrečo pa nisem prepričan.

VERDELIN: Če bi bil dovolj bogat, da te dokončno odrešim in ti v celoti odpišem dolg, bi to rade volje naredil, ker mi je všeč, da si tako pogumen. Ampak ti moraš na dno! Tvoje zadnje poteze, čeprav zelo premišljene, celo zelo prefinjene (da si zraven potegnil vse te ljudi!), so se izjalovile, v prevelike čevlje si stopil, nevaren si postal! Nisi naredil dovolj, da bi izkoristil konjunkturo, ki so zmeraj stvar trenutka. Ko boš brez vsega, boš pri meni zmeraj dobil kruh. Moja prijateljska dolžnost je, da ti to povem.

MERCADET: Kaj pa je prijateljstvo drugega kot to, da moder človek sprevidi, kako se je prijatelju zmešalo? Da z udobnega položaja gleda prijateljstvo stisko in mu neprijetne besede ponuja kot izpolnjevanje svoje dolžnosti? ... Se pravi, misliš, da sem v javnosti oplel?

VERDELIN: Nisem tega rekel. Ne, ljudje te še vedno vidijo kot človeka z dobrimi nameni, je pa zdaj postalo nujno, da se zatečeš k drugačnim sredstvom ...

MERCADET: Ki jih ne upravičuje uspeh, kakor pri večini ljudi. Ah, uspeh ... Na kakšnih prilehnostih je zasnovan uspeh, ti boš to dobro vedel. Prejle sem

sprožil nekaj panike, ki bo znižala vrednost delnic za rudnike v Basse-Indre, samo zato, da bi ti lahko prevzel večinski delež v tem poslu, medtem ko naj bi midva skupaj zamolčala rezultate strokovnih ekspertiz. Seveda ni v tvojem interesu, da se za te analize razve.

VERDELIN: Psst! Mercadet, je to res? Si res to naredil? (*Ga objame okrog pasu.*)

MERCADET: Daj no. Saj razumeš, da ne rabim moraliziranja, ampak denar. Ne rabim zase, prijatelj moj. Hči se mi bo poročila, moja hiša je pa v finančnem razsulu. Živimo v totalnem pomanjkanju, čeprav navzven vse skupaj izgleda čisti luksuz. Krediti, pogodbe, vse je v minusu. Če določenih nujnih stvari ne bom plačal v gotovini, poroke ne bo. Skratka, v tem hipu rabim štirinajst dni blaginje, kar ti lahko dosežeš z enim dnevom prikrajanja številke na borzi. Verdelin, za to te prosim enkrat in nikdar več: nimam dveh hčerk. To sem ti imel povedati. Moja žena in hči nimata primernih oblek. (*Vstran.*) Že razmišlja.

VERDELIN (*vstran*): Ta človek me je že tolikokrat okrog prinesel, da ne vem, ali se bo hčerka sploh res poročila. Zmeraj ista zgodba ...

MERCADET: Danes pride na večerjo moj bodoči zet, skupni prijatelj mi ga bo pripeljal, pa niti pribora nimam, da bi bil primeren ... Ne samo, da takoj rabim tisoč ekujev, ampak te bom prosil celo, da mi posodiš srebrnino in vse, kar gre na slavnostno mizo. In da oba z ženo prideta jest.

VERDELIN: Tisoč ekujev? Kdo pa misliš, da ima tisoč ekujev? Sploh pa za posojilo – mogoče zase, ampak za posojilo ...? Če bi ves čas posojal, kaj ti sploh ostane?

MERCADET (*vstran*): Že vidim, da bo dal. (*Glasno.*) Mogoče mi še ne verjameš, ampak ko bo moja hči poročena, bo vse lažje. Žena bo imela pri hčerki zatočišče, meni se pa tako sprosti možnost, da

bom lahko več delal. Ker imaš čisto prav: drugim prinašam korist, sebi pa pogubo. Jaz v poslih zgubljam, dobivajo pa drugi. Sejem in sejem, na žetev se pa res ne spoznam.

VERDELIN: Hočeš, da ti povem rešitev te uganke?

MERCADET: Povej.

VERDELIN: Po položaju in po pameti si nad vsemi drugimi, pri presoji položaja pa odpoveš. S pametjo si človek zasluži ugled, s presojo pa denar.

MERCADET (*vstran*): Ja, ja, nisem dovolj razsoden, da bi drugim ubijal posle v svojo korist. (*Glasno.*) Glej, Verdelin ... Obe imam neskončno rad, ženo in hčerko. Ta čustva so moja edina tolažba v času, ko doživljam fiasko za fiaskom. Ti dve ženski sta tako pozorni, tako potrpežljivi. Res bi jima rad prihranil nevšečnosti. To je moja glavna skrb. To so moje solze. (*Si obriše oko.*) Ti imaš prekrasno hčerko in ne bi rad videl, da bo nekega dne nesrečna, postarana in utopljena v delu ... No, takšna usoda mogoče čaka mojo Julie – pa veš, kako je pridna. Oh, prijatelj moj dragi, v zadnjem času sem požrl marsikakšno grenko: pri cestnem podjetju mi je spodletelo, ustvaril sem monopol in potem ostal oskubljen. Pa to ni nič v primerjavi s tem, da me ti zavrneš v teh najtežjih okoliščinah. Ne bom ti niti govoril, kaj vse bi propadlo, ker nočem, da bi kar koli naredil iz usmiljenja do mene.

VERDELIN: Tisoč ekujev! Za kaj jih boš pa porabil?

MERCADET (*vstran*): Aha, je že mehek. (*Glasno.*) Eh, dragi moj, dober zet je plaha ptica. Če je ena sama čipka na obleki malo postrani, je že lahko vse narobe. Obleke so naročene, trgovci jih bodo danes prinesli. Prav si slišal: bil sem dovolj drzen, da sem jim obljubil plačilo in pri tem računal nate. Pa večerja! Najboljša vina, seveda. To je edini način, da snubcu zamegliš presojo. Še enkrat: gospod De la Brive misli, da smo bogati, in ta vtis bom izpeljal do konca. Verdelin. Zaradi tisoč ekujev ti

ne bo krona padla z glave, šestdeset tisoč frankov rente imaš. Sploh, ker gre za Juliejino prihodnost – in ti imaš mojo hčerko rad. Poleg tega ona obožuje tvojo hčerkico, ko sta skupaj, se igrata kot angelčka. Saj ne boš dovolil, da se prijateljici tvoje hčerke kaj hudega zgodi. To je nalezljivo, nesrečo prinaša.

VERDELIN: Dragi moj, nimam tisoč ekujev. Lahko ti posodim pogrinjke, ampak tisoč ekujev nimam.

MERCADET: En skromen ček na banki, to je vprašanje minut ...

VERDELIN: Jaz ... Ne ...

MERCADET: Oh, uboga moja punčka. Vse si povedal. (*Se zgrudi v naslanjač.*) O moj bog, odpusti mi, da bom svoje bedne dni končal na današnji dan in se jutri zbudil v tvojem naročju.

VERDELIN: Če si res našel zeta ...

MERCADET (*nenadno vstane*): Če sem našel zeta? Mi ne verjameš? Glej, lahko mi odrečeš pomoč in moji hčerki srečo, žalil me pa ne boš. Boš danes spoznal gospoda De la Briva. Res, v tvojih očeh sem najbrž res nizko padel. Oh, Verdelin. Niti za tisoč ekujev si o tebi ne bi mislil tega. Oproščeno ti bo samo, če mi jih daš.

VERDELIN: Ne vem, bom preveril, kaj lahko ...

MERCADET: Ne. To je isto, kot da si mi rekel »ne«.

VERDELIN: Kaj pa, če poroka propade? Glej, tako se bova zmenila: ti dam teh tisoč, ko bosta poročena, obljubim.

MERCADET: Ampak brez tega denarja poroke ne bo! In ti mi to govoriš, ki tisoč ekujev zapraviš za malenkosti, za hipne muhe, za dobre namene jih pa ne bi dal!

VERDELIN: Ne mene bi jih dal, na tebe pa ... nisem prepričan.

MERCADET: Ha ha ha ... glej ga ... kako se smeje, to je dober znak.

VERDELIN (*od smeha mu pade klobuk na tla*): Ha ha ha.

MERCADET (*pobere klobuk in ga obriše z rokavom*):

Eh, dragi moj, koliko sva se midva presmejala v življenju! Kaj vse sva dala skozi! Se spomniš? Stari časi, ko sva bila kot rit in srajca!

VERDELIN: Se spomniš, kaj sva delala v Rambouilletu, ko sem se zate stepel s tistim oficirjem?

MERCADET: Seveda. Pa ko sem ti prepustil Clarisse.

Ah, kako sva bila srečna, kako sva bila mlada!

Danes imava pa vsak svojo hčerko – in obe sta pred poroko. Če bi bila Clarisse še živa, ne bi rada gledala, kako cincaš s to uslugico.

VERDELIN: Če bi bila ona še živa, se ne bi jaz nikdar poročil.

MERCADET: Kako si jo imel rad ... Se pravi, lahko računam nate. Imam tvojo besedo, da mi še danes pošlješ ...

VERDELIN: ... pogrinjke.

MERCADET: Tisoč ekujev.

VERDELIN: Ne boš odnehal. Sem ti rekel, da ne morem ...

MERCADET (*vstran*): Ta človek je neuničljiv. (*Glasno*.)

Se pravi, si se odločil, da boš ubil najboljšega prijatelja. Saj je zmeraj isto. Si res popolnoma neobčutljiv za spomin na Clarisse in na prijateljevo stisko? (*Zavpije*.) Obup, črn obup, z mano je konec ...

PETI PRIZOR

Prejšnja, Julie, gospa Mercadet.

GOSPA MERCADET: Kaj se dogaja, dragi?

JULIE: Očka, kako si me prestrašil ...

GOSPA MERCADET: Saj je samo Verdelin, nobene nevarnosti ni.

JULIE: Dober dan, gospod Verdelin, kaj pa imata z očetom?

MERCADET: Si videl? Kako sta pritekli ... kot dva angela varuha, na najmanjši znak. (*Vstran*.) Slišali sta me. (*Ženi in hčerki, ki jo prime za roke*.) Kako

sta me pomirili. (*Verdelinu*.) Daj no, Verdelin, menda ja ne boš uničil nečesa tako lepega. Ta dva angela mi dajeta moč, da bom pokleknil pred tabo. (*Nakaže, da bo pokleknil*.)

JULIE: Oh, gospod. (*Prestreže očetov poklek*.) Jaz bom prosila namesto njega. Če prav razumem, gre samo za denar. Pridno bom delala in to bo jamstvo za vaše posojilo. Ustrezite, prosim, še enkrat mojemu očetu, ki očitno silno trpi zaradi te prošnje.

MERCADET: Otrok moj dragi. (*Vstran*.) Kakšna prepričljivost. Jaz nisem tako talentiran.

GOSPA MERCADET: Gospod Verdelin, naredite mu to uslugo, verjemite, da vam bomo hvaležni, jaz sama pred vami zastavljam vse, kar imam.

VERDELIN (*Julie*): Saj ne veste, česa me prosiš.

JULIE: Ne.

VERDELIN: Tisoč ekujev, da vas bo poročil.

JULIE: Oh, gospod ... Pozabite, kar sem vam rekla. Na noben način nočem poroke, kupljene z očetovim ponižanjem ...

MERCADET (*vstran*): Neverjetna je.

VERDELIN: Grem po denar.

Odide.

ŠESTI PRIZOR

Prejšnji, razen Verdolina.

MERCADET: Šel je.

JULIE: Oh, oče, zakaj mi nisi povedal?

MERCADET (*objame hčer*): Rešila si nas! Oh, kdaj bom dovolj bogat, da se mu maščujem za to, kar nam je naredil!

GOSPA MERCADET: Saj vam bo prinesel denar.

MERCADET: Za kakšno ceno? Kje je tu prostor za hvaležnost? Če bi bil jaz na njegovem mestu, bi to naredil z dobro voljo. (*Z roko naredi kretinjo, kot da razporeja denar*.) Obstajajo oblike nehvaležnosti, ki se razvijejo v maščevanje. Ah, dragi moj Verdelin, toliko si okleval s tem tisočakom, da ti jih bom

izpulil še sto tisoč ...

GOSPA MERCADET: Ne bodite nepravilni. Popustil je ...

MERCADET: ... pred Juliejinim vzdihovanjem, ne pa pred mojo prošnjo. Eh, draga moja, ponižanja je dobil za precej več kot tisoč ekujev.

SEDMI PRIZOR

Prejšnji, Verdelin.

VERDELIN: Denar sem imel v kočiji. Pripravljen je bil za Brédifa, pa ga ni doma. Tukajle je, v treh možnjah ...

Justin prinese dve možnji.

MERCADET: Ah.

GOSPA MERCADET: Gospod, mati vam bo neskončno hvaležna.

VERDELIN: Ta denar posojam izključno vam in vaši hčeri. Bosta tako prijazni in mi bosta obe podpisali papir, ki ga bo zame pripravil Mercadet.

JULIE: Podpis pod moj propad.

GOSPA MERCADET: Tiho bodi, hči.

MERCADET (*piše*): Dragi moj Verdelin, končno si spet podoben samemu sebi. Pripišem obresti?

VERDELIN: Ne, brez obresti. To je prijateljsko, ne poslovno posojilo.

MERCADET: Hčerka moja, glej, tvoj drugi oče.

OSMI PRIZOR

Prejšnji, Justin, nakar Thérèse.

JUSTIN (*pride in že odhaja*): Gospod Minard.

THERESE: Gospa, dobavitelji so z robo pred vrati.

GOSPA MERCADET (*Verdelinu izroči list papirja*): Grem.

MERCADET (*Verdelinu*): Si videl. V zadnjem trenutku.

VERDELIN: No ja. Vas pustim, da ...

Gospa Mercadet odide s Thérèse, Verdolina pa pospremi Mercadet, ki Minardu mimogrede pomigne, naj vstopi.

DEVETI PRIZOR

Minard, Julie, Mercadet.

JULIE (*Minardu*): Če hočete, Adolphe, da najina ljubezen zasije navzven, kakor nama sije v srcih, potem bodite enako pogumni, kot sem bila jaz.

MINARD: Kaj pa se dogaja?

JULIE: Menda je najavljen neki bogati snubec in oče ne bo nič sentimentalen ...

MINARD: Prepričal ga bom.

MERCADET (*se vrne*): Gospod, vi ljubite mojo hčerko?

MINARD: Tako je, gospod.

MERCADET: No, ona vam verjame. Ste vpregli vse svoje talente, da ste jo prepričali.

MINARD: Način, kako izražate svoj dvom, bi bil iz kakšnih drugih ust zame čista žalitev. Saj ni mogoče, da gospodične ne bi ljubil. Starši so me zapustili, dobri gospod Duval me je vzel v zaščito in devet let kot oče skrbel zame, vaša hči, gospod, pa je edina oseba, ob kateri sem v vsem tem času začutil, kaj je ljubezen. Gospodična Julie mi je sestra in prijateljica obenem, moja edina družina. Zнала se mi je nasmehitati, me spodbujati in lahko rečem, da je ljubljena bolj, kot znam povedati.

JULIE: Oče, naj ostanem ali naj grem?

MERCADET (*hčerki*): Lepo, lepo ... (*Minardu*.)

O ljubezni med mladimi ljudmi, gospod, imam precej pragmatično mnenje, bolj ali manj značilno za starejše ljudi. Moja previdnost je še posebej na mestu zato, ker nisem eden tistih očetov, ki so zaslepljeni s svojim očetovstvom. Julie vidim, kakršna je. Ni grda, nima pa tudi tiste izjemne lepote, ki vsepovsod izvablja vzdihovanje. Ni lepa, ni grda.

MINARD: Motite se, gospod. Drznem si reči, da ne poznate Julie ...

MERCADET: No, ta je pa lepa, saj sem ...

MINARD: Ne, gospod, vi svojo hčerko poznate, kakor jo vidite vi in sploh večina ljudi navzven. Ljubezen

pa vse spremeni. Njena pozornost in predanost se v mojih očeh spremenita v čisto lepoto.

JULIE: Oče, kar sram me je ...

MERCADET: Dajte no ... Saj, če vam iz dneva v dan govori te stvari ...

MINARD: Stokrat, tisočkrat, zmeraj. Saj ni sramota, če to povem tudi pred očetom.

MERCADET: Sem počaščen. Mislim sem, da sem jaz njen oče, ampak vi ste njen duhovni oče. Iz nje ste ustvarili osebo, ki bi jo prav rad spoznal. Glejte, mladenič, odprite oči. Lepota duše, se strinjam, lahko navidezno spremeni izraz njene fizionomije, ampak koža ... Julie je, kako bi rekel, skromna po tej plati, ona sama točno ve, da je barva njene kože precej temna in da so njene obrazne poteze ... nekako tvegane ...

JULIE: Oče!

MINARD: Kaj vi nikdar niste bili zaljubljeni?

MERCADET: Bil. Precejkrat. Kakor vsi moški, sem bil tudi jaz kdaj priklenjen na zlato verigo.

MINARD: Tako je bilo prej. Danes je ljubezen nekaj popolnoma drugega.

MERCADET: Kakšna pa je razlika?

MINARD: Danes je pomembna duša ... ideal.

MERCADET: In zaradi tega moja hči postane lepa? Se pravi, da ideal zgledi tudi telesne pomanjkljivosti. Da ji duša stanjša prste. Ideal povzroči, da dobi velike oči in drobna stopala. Da ji duša posvetli kožo ...

MINARD: Seveda.

MERCADET: V prejšnjih časih bi temu rekli ...

MINARD: Ljubezen! To je to! Ljubezen, posvečena in čista ljubezen!

MERCADET: ... zaslepljenost.

JULIE: Oče, ne delajte se norca iz naju.

MERCADET: Saj nista otroka.

JULIE: Sva in nisva. Ljubiva se pač tako, kot se

ljubi danes. Ta ljubezen je resnična, čista, trajna,

ker sloni na poznavanju značaja, na gotovosti obojestranske strasti, ki premaga vse ovire v življenju. Otroka sva, ki bosta tudi vas imela vse življenje rada.

MINARD (*Mercadetu*): Kakšen angel.

MERCADET (*vstran*): Ti bom jaz dal angela. (*Hčerki*)

Prihrani mi tole, ljubica. (*Minardu*.) Se pravi, gospod, vi obožujete mojo hčerko. Očarljiva je, lepo dušo ima, razgledana, srčna. Skratka, ljubezen, kot jo razumete vi, sanjska popolnost.

MINARD: Ah, se pravi, da me razumete ...

MERCADET: Angel, ki pa je hkrati tudi materialen.

MINARD: To je moja sreča.

MERCADET: Ljubite jo brez pomislekov, brez zadržkov ...

MINARD: Tako je.

JULIE: No, kaj sem vam rekla.

MERCADET (*ju prime za roko in ju pritegne k sebi*): Srečna otroka! Kako se ljubita. Prekrasen roman. (*Minardu*.) Jo hočete za ženo?

MINARD: Hočem, gospod.

MERCADET: Kljub vsem oviram?

MINARD: Tukaj sem, da jih premagam.

MERCADET: Nič vas ne odvrne od tega?

MINARD: Nič.

JULIE: Sem vam povedala, da me ljubi.

MERCADET: Ste. Najlepša ljubezenska zgodba na svetu. Kaj je lepšega za očeta kot to, da vidi, kako je njegova hči ljubljena takšna, kakršna je, in da je tako srečna ...

JULIE: V svojem srcu boste spoznali, da dobivate sina, ki je trden v duši, poln vzvišenih čustev ...

MERCADET: Gospodična ...

JULIE: Tako je, gospod, tudi jaz imam svojo besedo pri tem ...

MERCADET: Hčerkica moja, prosim te lepo, pojdi pogledat, kaj počne tvoja mati ... Pusti naju za hip, da spregovoriva o nekaterih stvareh, ki so dosti

manj nematerialne. Moč ideala in ženske lepote ima žal relativno malo vpliva na dohodke ...

Julie odide.

DESETI PRIZOR

Minard, Mercadet.

MERCADET: Zdaj ko sva na štiri oči, je čas, da se pogovoriva v malo bolj razumljivem jeziku, gospod. Vi ne ljubite moje hčerke.

MINARD: Kar povejte mi, gospod, da ste za svojo hčerko našli bogato partijo. Da vam je popolnoma vseeno za to, kaj ona čuti – in bom razumel. Ampak vedite, da vas prosim za njeno roko šele zdaj, ko sem docela prepričan, da me ona ljubi.

MERCADET: Ljubi? O čem vi govorite?

MINARD: Gospod, vaša hči je z moje strani deležna ljubezni in spoštovanja.

MERCADET: V redu. Tako rekoč – idealno. Mi boste pa na tej točki morali povedati vse do konca. Sta si dopisovala?

MINARD: Seveda, gospod, izmenjala sva si nekaj pisem.

MERCADET (*vstran*): Ah, revica, ljubezenska pisma je brala! Glava jo bo bolj bolela kot srce. (*Glasno*.) Gospod, angeli, ki so nadvse popolni – nimajo dohodkov. Julie ...

MINARD: Gospod, pripravljen sem na vsakršno žrtev. Govorim samo o Julie in o ničemer drugem.

MERCADET: Pravite, da vas ne odvrne nobena zapreka.

MINARD: Nobena.

MERCADET: Torej sem vam prisiljen zaupati skrivnost, od katere je v celoti odvisna čast družine, v katero si tako močno prizadevate vstopiti.

MINARD (*vstran*): Kaj mi bo zdaj povedal?

MERCADET: Ostal sem popolnoma brez sredstev, gospod, bankrotiral. Totalen bankrot. Če jo hočete, bo vaša – bolje ji bo pri vas, kot ji je bilo v očetovi

hiši, pa če ste še tako revni. Ne samo, da je brez dote, ampak ima tudi revne starše ... revne onstran vsake revščine.

MINARD: Saj onstran revščine ni nič.

MERCADET: Je, gospod, je. Dolgove imamo, ogromne dolgove ... nekaj tega je tudi v javnosti.

MINARD (*vstran*): Kako je zvit. Preizkuša me. (*Glasno*.) Glejte, gospod. Mlad sem, vse življenje imam pred sabo, ne manjka mi ne energije ne ambicij. Vse, s čimer trenutno odgovarjam pred svetom, je moje dobro ime. In bom ... in bom počaščen, če bom lahko osrečil in tudi gmotno preskrbel žensko, ki jo ljubim.

MERCADET: Popolnoma razumem. Tudi sam sem šel skozi to in se ubijal iz dneva v dan, da sem gospe Mercadet zagotavljal razkošje, na katerega sem jo privadil. Tudi jaz sem svojčas vse žrtvoval idealu. Zato pa imam zdaj celo kopico upnikov, ki ne razumejo, kaj je domišljija, zanos, zakonska sreča ...

MINARD (*vstran*): Dovolj je bogat, da se norca dela iz mene.

MERCADET: No, vas moja skrivnost ni nič prestrašila?

MINARD: Ne, gospod. Nobena koristolovska misel ne bo umazala moje ljubezni.

MERCADET: To ste dobro rekli. Ta zadnji stavek ste povedali briljantno. (*Vstran*.) Kako je trmast. (*Glasno*.) Potem bi lahko rekli, da moja hčerko ljubite dovolj in boste drago plačali srečo, da se z njo lahko poročite.

MINARD: Kaj pa naj ponudim več kot svoje življenje?

MERCADET: Iskrena ljubezen terja nadomestilo.

MINARD: Čakajte, no.

MERCADET: Vam lahko popolnoma zaupam?

MINARD: Mislim, da sem tega vreden.

MERCADET: Samo moment. (*Odide*.)

MINARD (*nekaj časa sam*): Marsikateri mlad človek bi v mojem položaju zatrepetal, podvomil. Ko ima tak bogataš hčerko, ki ni lepa (ker po tej

plati Julie res ni nič posebnega), je čisto prav, če hoče vedeti, da se mu hčerka ne bo poročila samo zato, ker v zakon prinaša denar. Kar dobro sem se odrezal ... Mercadet je pameten. Julie me ljubi, to je res, konec koncev sem edini, ki sem ji govoril o ljubezni. In ker sem govoril, moram zdaj dokazati, da sem mislil resno. Ampak bom, res jo bom osrečil, ker jo ljubim tako, kot se svojo ženo ljubi. Res, ljubim jo. Bolj ko človeka spoznaš, bolj ga razumeš in vidiš njegovo dušo ne glede na telo. Julie ima lepo dušo. Saj se poročiš z žensko, kakršna je v duši, ne glede na to, kakšen je njen videz. To je jamstvo za srečen zakon. Se je kdaj poročila že tudi kakšna grša. In konec koncev: ženska, ki ljubi, se lahko za svojega možkega tudi polepša.

MERCADET (*se vrne*): Poglejte si, gospod zet, družinske papirje z dokazili o dohodkih ...

MINARD: Gospod ...

MERCADET: ... zlasti pa o zagroženih odhodkih.

Tukajle je odločba o zasegu premičnin. Stanodajalcu kar precej plačujem, da lahko pohištvo obdrži v hiši. Prejle je grozil, da bo vse skupaj prodal. Vidite, cel šop papirjev in žal, glejte, tukajle prisilna izterjava, privedba pred sodišče. Kar resne zadeve ... Poglejte, kazni, sodbe, globe, ugovori, pritožbe, vse po abecednem redu. Ker, mladenič, tole si zapomnite: v neredu je treba imeti red. V dobro urejenem neredu se človek še lahko znajde, tam obvlada zadeve. Kaj naj vam očita upnik, ki vidi, da imate njegovo zadevo shranjeno pod točno določeno številko? Nič. Tako kot na ministrstvu. Zdaj urejam zadeve in sem še vedno pri črki A.

MINARD: Niste ničesar plačali?

MERCADET: To je bolj ali manj to. Vse pa v skladu s predpisi.

MINARD: To pa.

MERCADET: Tako. Zdaj poznate moj položaj, knjigovodstvo sem vam pokazal ... Evo. Vsega skupaj je za ... tristo osemdeset tisoč ...

MINARD: Ja, gospod. To bi bila rekapitulacija.

MERCADET: Ste pregledali ... Ne boste nič rekli? Vsak oče, ki ima knjige v takem stanju in bi se rad znebil hčerke, bi vam poskusil zadeve pokazati v lepši luči. Obljubil bi vam namišljeno doto, zagotavljal bi vam letni dohodek. Ja, ja, te stvari se pogosto dogajajo. Marsikateri oče bi izkoristil situacijo in bi slepo ljubezen obrnil v svoj prid. Vi imate srečo, da imate opravka s častivrednim človekom. Človek lahko, ne glede na dolgove, ohrani svojo čast. Maloprej, ko ste o moji hčerki govorili s tako izbranimi besedami, me je kar streslo. Kdor se poroči s tako revno žensko, kot se nameravate vi, ki nimate niti dva tisoč frankov na leto, se v bistvu poroči z zadolžnico in z izterjavami hkrati.

MINARD: Se vam res zdi, gospod? To pomeni, da bi vaša hčerka samo še bolj onesrečil?

MERCADET: No, mladenič, je njena koža zdaj že malo manj posvetljena?

MINARD: Je, gospod.

MERCADET: Tukaj je roka. To cenim. Pred vami je še lepa prihodnost. Zelo samozavestno lažete.

MINARD: Gospod ...

MERCADET: Vi boste še minister, cel parlament vam bo jedel iz roke.

MINARD: Gospod!

MERCADET: Mi boste še kaj rekli? Mislite, da se nimam kaj pritoževati? Vznemirili ste mojo družino, moji hčerki ste vbili v glavo totalno pretirane predstave o idealni ljubezni, ki na dolgi rok onemogočajo njeno srečo. To je smešno ... Julie je par mescev starejša od vas, vaša nerealna ljubezen jo zapeljuje v stvari, ki se jim nobena punca njenih let ne more upreti.

MINARD: Gospod, če bo najina obojestranska revščina povod za to, da greva narazen, bom imel vsaj čisto

vest. Ljubim gospodično Julie. Reven fant brez dediščine, mislite, da si lahko najdem kaj boljšega? MERCADET: Prazne besede. Škoda je narejena, zdaj jo je treba popraviti.

MINARD: Mislite, gospod ...

MERCADET: Niti besedice več. Dokaze ... Izročili mi boste vsa pisma, ki ste jih dobili od nje.

MINARD: Še danes ...

MERCADET: In pomagali boste nesrečnemu očetu, da pametno poroči svojo hčer. Če jo res ljubite, se potrudite, da mi boste stali ob strani. Zanj je pomembno, da ima ime in da ima premoženje. Če se vseeno zgodi, da ostanete zaljubljeni vanjo, boste še vedno lahko zelo dobro odigrali stransko, ampak častno vlogo razočaranega ljubimca. Dandanes je tako, da vsak hoče tisto, kar si želijo vsi. Če sreča na eni strani onesreči nekoga drugega, potem je ta sreča videti večja. Zavist je v dnu človeškega srca kot strupenjača v svoji luknji. Pa saj me razumete. Prepuščam vam, da mojo hčerko (*Pokličite Julie.*) sami seznanite s spremenjenimi okoliščinami. Meni ne bi verjela, če bi ji povedal, da ste si premislili ...

MINARD: Kako naj to naredim po vsem tem, kar sem ji rekel in ji pisal? (*Mercadet odide.*) Najraje bi se zakopal v zemljo. Kako naj se poročim z njo? Tisoč osemsto frankov imam in še sam nimam od česa živeti, kako bi preživelj tri? Že gre ... Zdi se mi vsa drugačna. Navadil sem se jo gledati skozi tristo tisoč frankov dote ... Kako ...

ENAJSTI PRIZOR

Minard, Julie.

JULIE: No, Adolphe ...

MINARD: Gospodična ...

JULIE: Gospodična? Nisem več Julie? Sta se zmenila z očetom?

MINARD: Ja ... Se pravi ...

JULIE: Oh, denar se zmeraj zažre v ljubezen. Ampak upam, da ste ga prepričali.

MINARD: Ah, Julie, vaš oče ima določene razloge za dvo..., dvoumno razlago najinih namer.

JULIE: O čem sta se pogovarjala? Adolphe, čutim, da se je nekaj spremenilo ...

MINARD: Ne, nič se ni ...

JULIE: Me je že prav stisnilo pri srcu.

MINARD: V najini zgodbi je prišlo do ... kako naj rečem ... preobrata.

JULIE: Niste odstranili vseh ovir?

MINARD: Oče vam ni razložil vseh podrobnosti v zvezi s svojim položajem, ki je grozen, Julie ... in naju postavlja v popolno negotovost. So ljudje, ki jih revščina spodbudi k podjetnosti. Vi ne poznate mojega značaja: mene pomanjkanje popolnoma podre. Glejte. Nikoli ne bi prenesel, da bi bili vi nesrečni.

JULIE: Jaz imam poguma za oba. Nikdar se ne bom pritoževala. Tudi v breme vam ne bom. Slikanje mi zaenkrat prinaša toliko denarja, kot ga vaše delo prinaša vam. Bogata ne bova, obljubim pa, da v najini hiši ne bo pomanjkanja.

MINARD (*vstran*): Samo revna dekleta so sposobna take ljubezni ...

JULIE: Ste nekaj rekli, gospod?

MINARD: Še nikdar niste bili tako lepi. (*Vstran.*) Od ljubezni se ji je zmešalo. To se mora nehati. (*Glasno.*) Ampak ...

JULIE: Beseda »ampak« je tako potuhnjena.

MINARD: Vaš oče mi je svetoval, naj bom obziren. Dokazal mi je, da je ljubezen zelo samovšečno čustvo.

JULIE: Tudi v dvoje?

MINARD: Kaj šele v troje! Vaša usoda bo popolnoma drugačna, če boste imeli denar. Julie, dve obliki ljubezni sta ...

JULIE: Ne, samo ena je.

MINARD: Ljubezen, ki vas bo obsodila na revščino, je nesmiselna. Ljubezen, ki se žrtvuje za vašo srečo, je herojska.

JULIE: Srečna bom samo, če bom vaša, Adolphe.

MINARD: Oh, ko bi slišali svojega očeta. Zahteva, naj se vas odrečem.

JULIE: In ste se me odrekli?

MINARD: Poskušam, rad bi, pa ne morem. Nekaj mi govori, da me nihče ne bo ljubil, kot me ljubite vi.

JULIE: Res je, ljubezen moja ... Zakaj moram vse to spet ...?

MINARD: Svojo ljubezen do vas lahko potrdim samo tako, da jo žrtvujem.

JULIE: Adijo, adijo ... (*Adolphe odide.*) Odhaja. Ni se obrnil. Oh, moj bog ...

DVANAJSTI PRIZOR

JULIE (*se opazuje v ogledalu*): Lepota ... privilegij brez primere, edini, ki se ga ne da pridobiti, čeprav je samo bežen sen, kot mamljiv obet ... tebe, lepota, pogrešam. Oh, vem, skušala sem te nadomestiti s pozornostjo, z nežnostjo, z vdanostjo, pa sem svoje življenje dala, da je izpuhtelo kot zrnice kadila na oltarju. Tako je odletelo drobno upanje uboge grde deklice. Ta omamna misel: »Lepa sem, očarljiva, lahko izpolnim usodo svoje ženskosti, osrečujem in sem srečna.« Vse to mi ne bo nikdar več zraslo v srcu. Ni več tolažbe, ni več utvar. (*Obriši si solzo.*) Moje solze bodo tekle, pa ne bo nikogar, da bi jih obrisal. Sama sem. Ni me ljubil. S svojimi čustvi sem gojila prikazen, ki se je razblinila ... Takšna sem: ta bolečina bi bila vsem v posmeh, zato jo moram skriti v dno duše. Dajmo, še zadnji vzdih za prvo ljubeznijo, preden postanem kakor toliko drugih žensk, igrača v metežu neznanega življenja. Postala bom gospa De la Brive, da rešim očeta. Odpovedala se bom kroni edinstvene, krepostne, obojestranske ljubezni ...

TRETJE DEJANJE

PRVI PRIZOR

MINARD (*sam*): Ko bi le imel državno službo – nikoli ne bi dal teh pisem. Preden se ločim od njih, sem jih še enkrat prebral. Kako lepa duša je to, kakšna neskončna nežnost. O, revščina ... koliko vzvišenih ljubezni je že razžrla, koliko genialnih duhov. Kakšno spoštovanje si zaslužijo veliki ljudje, ki so revščino ukrotili in tako postali dvakrat veliki.

DRUGI PRIZOR

Minard, Julie.

JULIE: Sem videla, da ste prišli, pa sem prišla še jaz. Oh, nobenega ponosa nimam ...

MINARD: Jaz pa nobene moči.

JULIE: Vi me ne ljubite tako, kot vas ljubim jaz. Vi ste moški. Oh, ko bi vam bilo vsaj malo hudo zaradi naju ...

MINARD: Bi bilo kaj?

JULIE: Bi lahko poskrbela, da ta poroka spodleti, ne da bi oče vedel, kako je prišlo do tega.

MINARD: Pa potem?

JULIE: Potem bi imela midva še vse pred sabo! Midva bi znala poskrbeti zase.

MINARD: Najina prihodnost ni nič obetavna, Julie. Poslušajte me. Ko sem vas prejle zapustil, sem se počutil tako grozno, da sem vreden vašega odpuščanja. Lahko boste mislili, da sem pohlepen in preračunljiv, ampak bom vsaj iskren: mislil sem, da bo vaša dota dobra podlaga za vse, o čemer sem z vami sanjal. Sam sem na svetu, čisto naravno je bilo, da sem računal na prispevek ženske, s katero bi rad preživel ostanek svojih dni. Računal sem celo na to, da boste vi pravzaprav zadovoljni, da nama lahko zagotovite to osnovo. In zdaj, ko sem vas res dobro spoznal, do vas občutim še več ljubezni, ki je očetove besede niti malo niso zmanjšale.

JULIE: Res?

MINARD: Ja, Julie, čutim, kako vas ljubim. In če bi imel vsaj približno toliko samozavesti, bi se skupaj lahko soočila s čimer koli.

JULIE: Dovolj. To je popolnoma dovolj. Kaj vse sem prestala, da sem zbudila vaše zanimanje. Niti besedice več. Srečna sem.

MINARD: Res, Julie, jaz bi lahko marsikaj pretrpel. Kaj pa vi? Ste odporni na pomanjkanje? Na začetku bi bilo za naju zelo težko ...

JULIE: Odpustim vam preračunljivost, vi pa meni odpustite, da sem tako vztrajna. Če me ljubite, se mi zdi vse mogoče.

MINARD: Se pravi, da jaz prinašam dvom, vi pa upanje.

JULIE: Poskrbela bom, da še nekaj časa ostanem samska. Glas v mojem srcu mi pravi, da bova midva še srečna. Pred kratkim ste od svoje matere dobili pismo, ki pravi, da vas je zapustila samo zaradi vaše koristi in da vam obeta boljše čase. Mogoče se usoda kmalu obrne v vaš prid.

TRETJI PRIZOR

Gospa Mercadet, Julie, Minard.

GOSPA MERCADET: No, Julie, oče bi bil zdaj res jezen, če bi videl, kako klepetate s tem gospodom, oblečeni pa še zmeraj niste. Gospod de Méricourt in gospod De la Brive bosta vsak čas tukaj.

MINARD: Gospa, moj obisk nima nobenih skritih namenov. Gospodični sem prinesel tale pisma, ki mi jih je pisala, ona pa mi bo vrnila moja. Tako je želel gospod Mercadet.

JULIE: Mama, vi veste, da se ljubiva. Ne boste naredili nič, da bi svojo hčerko obvarovali nesreče?

GOSPA MERCADET: Julie. Vaš oče se je znašel v položaju, ko potrebuje bogatega ženina in njegovo gmotno podporo v začetih poslih. Če te poroke ne bo, je izgubljen.

JULIE: Jaz tudi, mama.

MINARD: Gospod Duval, bivši računovodja gospoda Mercadeta in gospoda Godeauja ...

GOSPA MERCADET: ... ki je tudi upnik gospoda Mercadeta.

MINARD: Tako je, gospa. Zaupal sem mu, v kakšnem položaju je gospod Mercadet. (*Gospa Mercadet se zdrzne.*) Vse je že vedel in pravi, da je vse to mogoče urediti. Pripravljen je prevzeti stečajno upraviteljstvo.

GOSPA MERCADET: Moj mož, da bi šel v stečaj! Vi ga ne poznate. Gospod Mercadet je z vsem srcem pri poslovni ruleti in upanje, da bo enkrat zadel, ga nikdar ne bo zapustilo. Vse bo naredil, da ohrani pravico do tega, da si sam ustvari premoženje. Poglejte, kako si prizadeva, da bi izpeljal to poroko. On – v stečaj? Da bi se odrekel poslov? To je vse njegovo življenje. Gospod, to skrivnost vam razlagam, da bi razumeli, kako malo možnosti je, da bi si premislil. Kot ženska in kot mati vam privoščim vso srečo. Gospodu Mercadetu pa ne morem očitati, da hoče hčerko poročiti s človekom, ki ima denar. Revščina preži za vsakim vogalom. Gospod De la Brive ima ime in družinsko zaledje.

JULIE: Nehajte, mati. Bodite vsaj malo obzirni do Adolpha.

ČETRTI PRIZOR

Prejšnji, Justin.

JUSTIN: Gospod de Méricourt. Gospod De la Brive.

JULIE (*Minardu*): Pridite, gospod. Vam bom dala pisma.

GOSPA MERCADET (*Justinu*): Če lahko hipec počakata tukaj, grem po gospoda. Midve se bova pa oblekli, Julie.

Vsi odidejo, razen Justina.

PETI PRIZOR

Justin, Méricourt, De la Brive.

JUSTIN: Dame imajo še nekaj opravkov in prosijo gospoda, če lahko počakata tukaj. Gospod prihaja. (*Odide.*)

MERICOURT: Končno, dragi moj, si v hiši, kjer boš v kratkem uradni pretendent za gospodično Mercadet. Drži se, oče je zelo prefrigan.

DE LA BRIVE: Tega se bojim. Težka bo.

MERICOURT: Ne verjamem. Mercadet je špekulant. Danes bogat, jutri revež. Glede na tisto malo, kar mi je gospa povedala o njegovih poslih, je menda vesel, da bo lahko del svojega premoženja zapisal hčerki in dobil zeta, ki mu bo pomagal pri poslih.

DE LA BRIVE: To je vse v redu. Kaj pa, če bo hotel podrobnosti?

MERICOURT: Z nekaterimi podrobnostmi sem že seznanil gospo Mercadet ... Ženska pri štiridesetih letih, dragi moj, verjame vse, kar ji govori človek, ki skrbi zanjo.

DE LA BRIVE: Se pravi, se stvari pokrivajo ...

MERICOURT: Od tebe se pričakuje, da boš vrhunski dandy, kot običajno. Razumem, da je tvegano. Človek se poroči šele takrat, ko obup doseže zadnjo stopnjo. Poroka je za vsakega dandyja samomor, čeprav je na videz njegov kronski dosežek. (*Zniža glas.*) Boš zdržal?

DE LA BRIVE: Če ne bi uporabljal dveh imen, Michonnin za izterjevalce, De la Brive za visoko družbo, bi bil že zdavnaj izgnan s parketa. Kakor veš, sem bil zmeraj poguben za ženske, one pa zame. In v današnjih razmerah je upanje, da bi človek naletel na bogato Angležinjo, bogato vdovo, zaljubljeno v luksuz, tako rekoč minimalno. To je kot dodo – izumrla vrsta.

MERICOURT: Kaj pa kockanje?

DE LA BRIVE: Eh, kocke so za določene kavalirje seveda bolj ali manj izvir dohodka, jaz pa nisem

tako nor, da bi za te skrajno nezanesljive zadeve na kocko postavil svojo čast. Javno mnenje je razvrednotilo vse najučinkovitejše prijeme, s katerimi se je včasih dalo priti do denarja. Zadolžnica za sto tisoč frankov danes mogoče prinese deset tisoč, več ne. Pierquin me je poslal k nekemu manjšemu Pierquinu, piše se Violette, ki je mojemu posredniku rekel, da je to tako, kot da bi predrago kupoval poštno znamke. Moj krojač ne verjame v mojo prihodnost ... Moj konj živi na kredit, za fanta, ki mi vozi kočijo, pa ne vem niti, od česa diha, niti od kod mu tista lepa livreja. Si sploh ne upam vprašati. In ker naša civilizacija še ni dovolj razvita, da bi sprejela zakone, kakršne imajo Židje – tam se vsi dolgovi odpišejo na petdeset let –, je treba plačati vse brez izjeme. Kaj vse bodo govorili o meni. Da se človek, ugleden v visoki družbi, s spodobno srečo pri kockah, ki nima niti osemindvajset let, poroči s hčerko bogatega špekulanta – pa še grdo, si rekel ...

MERICOURT: Tako nekako.

DE LA BRIVE: To je nerodno. Ampak naveličan sem brezdelja. Po vsem tem se mi zdi, da je mogoče res najkrajša pot do denarja, če človek kaj dela. Oteževalna okoliščina je pa ta, da se nam zdi, da smo sposobni vsega, pa v bistvu nismo sposobni za nič. Če lahko človek pri drugih spodbudi takšno strast in jo tudi upraviči, tako kot jaz, potem ne more biti trgovski pomočnik ali vojak. Družba še ni ustvarila zaposlitve, ki bi bila primerna zame. No, če ni druge, bom zdaj delal z Mercadetom. Človek je, reci kar hočeš, največji v svojem poslu. Skupaj bova na glavo obrnila célo borzo. Si prepričan, da hčerki ne bo dal manj kot sto petdeset tisoč?

MERICOURT: Če sodim po toaleti gospe Mercadet ... saj si jo sam videl v operi, v teatru. Čista eleganca.

DE LA BRIVE: Tudi jaz sem lepo oblečen, pa ...

MERICOURT: To je res, ampak poglej, tukaj vse kaže na denar. Ne, ne, zelo dobro mu gre.

DE LA BRIVE: Meščansko razkošje ... Videti je solidno, obetavno.

MERICOURT: Gospa ima trdna načela. Pri štiridesetih letih se zelo nazaj drži. Zadnje leto in pol nisem v njenem obnašanju videl ničesar, kar ne bi bilo skrajno ... primerno. Zlahka se boš zmenil.

DE LA BRIVE: Do neke mere. Včeraj sem v kazinoju zaslužil dovolj, da bo za del poročnih stroškov. Nekaj bom dal, nekaj bom ostal dolžen ...

MERICOURT: Če odračunaš, kar si dolžen meni, kakšne dolgove imaš druge?

DE LA BRIVE: Malenkost. Sto petdeset tisoč, pa še to mi bo očim znižal na petdeset. Tako mi bo ostalo sto tisoč, to bo dovolj, da zaženem prve posle. Jaz pravim tako: dokler bom imel samo svoj denar, ne bom bogat.

MERICOURT: Mercadet je zvit. Zanimalo ga bo, kaj imaš. Na to si pripravljen ...?

DE LA BRIVE: Saj imam posestvo De la Brive. Tisoč petsto juter v Landesu, to je vredno trideset tisoč frankov s hipoteko petinštirideset tisoč frankov, pri čemer je na to možno izdati delnice na kar koli v višini do sto tisoč ekujev. Ne moreš si misliti, koliko mi je že prinesla ta zemlja.

MERICOURT: Se pravi, tako kot tvoje ime in tvoj konj: ta zemlja ima dva namena.

DE LA BRIVE (*potiho*): Ne tako na glas.

MERICOURT: No, si trdno odločen?

DE LA BRIVE: Seveda, še posebej zato, ker imam politične ambicije.

MERICOURT: A res? No, sposoben si dovolj.

DE LA BRIVE: Najprej bom postal novinar.

MERICOURT: Ti, ki v življenju nisi napisal dveh vrstic?

DE LA BRIVE: Imaš dve vrsti novinarjev: eni pišejo, eni ne pišejo. Eni so uredniki, pišejo, da vlečejo voz naprej. Drugi so lastniki, se pravi podjetniki. No,

in ti drugi prvim dajejo hrano, sami pa obdržijo kapital. Jaz bom lastnik. Okrog vratu si zavežeš kravato in rečeš: »Bližnjevzhodne zadeve ... zelo občutljivo politično vprašanje, zelo dolgoročno vprašanje za vse udeležence v procesu, ni dvoma.« Nakar preskočiš na drugo perečo temo: »Anglija, gospoda, trd oreh za Evropo, zgodovinsko in aktualno.« Ali pa odgovoriš komu, ki zelo dolgo govori in ga nihče ni poslušal: »Če bo šlo tako naprej, se bomo v kratkem znašli na robu brezna. K sreči še nismo izčrpali vseh sredstev v ključnih razvojnih procesih.« Državnemu sekretarju: »Gospod, mislim, da so pri tem vprašanju nujni takojšnji ukrepi.« Govoriti moraš na kratko, pa veliko tekati od enega do drugega, ustvarjati vtis, da si vsem lahko koristen in da urejaš stvari, ki jih oblast sama nima časa urediti ... Razlagaš, kaj točno piše v tistih člankih, ki jih je prebralo največ ljudi. In če že res moraš ..., potem občasno objaviš kakšno brošuro o eni izmed aktualnih utopij, ki bo tako dobro napisana, da je noben ne bo odprl, vsi pa bodo govorili, da so jo seveda prebrali. Tako sčasoma postaneš resen, ugleden človek in si ustvariš ime, namesto da bi ustvaril kar koli drugega.

MERICOURT: Na žalost je tvoj program popolnoma v skladu z aktualnimi družbenimi razmerami.

DE LA BRIVE: Danes te v politiko ne povabijo več zato, da bi naredil kaj dobrega, ampak samo zato, ker ugotovijo, da jim lahko pomagaš pri delanju škode. Ne gre za to, česa si sposoben, odločilno je, ali v politiki lahko dosežeš, da se te bodo ljudje bali. V politiki je ogromno nezaupanja in strahu, ker ima vsak po kotih kakšno umazano perilo, ki ga ne opere nobeno sredstvo. Zelo dobro razumem, kaj se v družbi dogaja. Pri večerjah, v kazinoju, pri upnikih, povsod sem se v podrobnosti učil principov političnega prava. Zato bom dan po poroki naredil resen, globokoumen obraz, poln etičnih principov.

Dandanes je v državi na voljo cel seznam možnih političnih principov, tako kot so jedilni listi v velikih restavracijah. Jaz bom na primer socialist. Všeč mi je beseda. V vseh obdobjih, dragi moj, obstajajo določene besede, s katerimi ob primerni ambiciji narediš kar koli. Pred 1789 so vsi govorili, da so ekonomisti. Okrog leta 1805 so bili vsi liberalci. Jutrišnja vodilna stranka bo socialistična, mogoče samo zato, ker bo protisocialna. Pri nas je treba etikete zmeraj pogledati od zadaj, če hočeš razumeti, kaj zares pomenijo.

MERICOURT: Svoji razsipnosti pripisuješ visoke obresti, dragi moj.

DE LA BRIVE: To si dobro povedal.

MERICOURT: Ampak to je logika plesa v maskah.

Poslušali te bodo samo tisti, ki ne bodo vedeli, o čem govoriš. Kako boš s tem? Vseeno je potrebno neko osnovno znanje.

DE LA BRIVE: Glej. Na vseh področjih, v podjetništvu, v znanosti, umetnosti, še v literaturi rabiš posebna znanja, da se dokažeš. Povsod, razen v politiki.

V politiki, dragi moj, vse narediš s par besedami ...

MERICOURT: S kakšnimi?

DE LA BRIVE: »V naši stranki smo mnenja« ... Samo to šteje.

ŠESTI PRIZOR

Prejšnja, Minard. Se pozdravijo.

MINARD: Gospod De la Brive, seveda.

DE LA BRIVE: Tako je, gospod.

MERICOURT: To je mladenič, o katerem nama je prejle govorila sobarica in ki se udvarja dedinji ...

DE LA BRIVE: Dediščini.

MERICOURT: In ki so ga odslovili v tvojem imenu.

De la Brive pogleduje proti Minardu.

MINARD: Srečo imate, gospod. Imate privilegije, bogastvo. Vržete oko na mlado žensko in že imate nevesto ...

DE LA BRIVE: Dovolite mi opazko, gospod, da bi tudi brez premoženja, kot tak, vsekakor lahko kandidiral ...

MINARD: Ah, ko bi jaz imel vaš denar.

MERICOURT (*potiho De la Brivu*): Ubogi fant. Ne bi imel kaj dosti.

MINARD: Tega zaklada miline in popolnosti ne bi prepustil nikomur. Vendar je očetova naklonjenost na vaši strani.

DE LA BRIVE: Kaj pa vi?

MINARD: Ah, gospod, žal imam jaz samo ljubezen do gospodične Julie.

SEDMI PRIZOR

Prejšnji, nato Mercadet. Nekaj časa prisluškuje.

DE LA BRIVE: Gospod, potem pa ne vidim, kako naj vam ustrezem.

MINARD: Ker je naključje hotelo, da se srečava, vam moram reči tole: poskrbite, da bo bogata in srečna.

MERCADET (*vstran*): Bogata? Kaj pa govori? Vse bo pokvaril. (*Se pokaže.*)

DE LA BRIVE (*Méricourtu*): Zabaven, tale fant. Mogoče mu bo pa treba pomagati, če je moja bodoča soproga res tako grda ...

MERCADET: Pozdravljen, dragi moj Méricourt, ste kaj videli mojo ženo? (*De la Brivu.*) Sta vaju dami pustili čakati? Ah, te toalete ... (*Minardu.*) Gospod Minard, mislil sem, da premorete več takta. Midva sva zelo jasno dogovorjena.

MINARD: Oprostite, gospod.

MERCADET: Ljubezen upraviči marsikaj, so pa določene občutljive stvari, ki jih pošten človek nikdar ne zanemari.

MINARD: Razumem, gospod.

MERICOURT (*Mercadetu*): Eh, saj ni nevaren ...

MERCADET (*potiho Minardu*): Niste dovolj obupani ... (*Glasno.*) Nasvidenje, dragi moj. (*Potiho.*) Dajte no, vsaj kakšen vzdih.

MINARD (*prišlekoma*): Nasvidenje, gospoda.

(*Mercadetu.*) Imejte malo razumevanja, gospod, za človeka, ki se posavlja od svoje sreče ...

Mercadet ga odpelje.

OSMI PRIZOR

Prejšnji, brez Minarda.

MERCADET: Ubogi fant. Mogoče sem prestrog. Smili se mi, obožuje mojo hčerko. Kaj hočemo? Lepo vas prosim, samo deset tisoč liver rente in nekakšna državna služba.

DE LA BRIVE: S tem ne bo prišel daleč ...

MERCADET: Obsojen na vegetiranje. Je pa zavohal, kako krasna punca je Julie. In ker ima občutek za ljudi, je mojo ženo pridobil na svojo stran. Njegova glavna pomanjkljivost je ta, da je sirota, čeprav ima starše še žive in se zanju briga bolj kot onadva zanj. V takem položaju ne razumem, kako se lahko loteva hčerke nekoga, ki se spozna na posel.

DE LA BRIVE: Vi seveda niste človek, ki bi svojo bogato in izobraženo hčerko dali prvemu, ki pride mimo.

MERCADET: Seveda ne. Ampak, gospod, dokler smo še brez damske družbe, se lahko pogovorimo o resnih zadevah.

DE LA BRIVE (*Méricourtu*): Kriza.

MERCADET: Se pravi, vi ljubite mojo hčerko.

DE LA BRIVE: Strastno.

MERCADET (*vstran*): To ne bo dobro. (*Glasno.*)

Strastno? Ni to mogoče preveč za srečen zakon?

MERICOURT (*De la Brivu*): Pretiravaš. (*Mercadetu.*) Moj prijatelj je ljubitelj glasbe in glas gospodične Julie je balzam za njegovo dušo.

MERCADET: Gospod je slišal mojo hčerko? Kje pa?

DE LA BRIVE: Pri nekem bankirju, bivšem – kako je že ...

MERCADET: Aha, pri Verdelinu.

DE LA BRIVE: Pri Verdelinu.

MERICOURT: Tako je, pri Verdelinu.

DE LA BRIVE: Izredno lepa duša, gospodična Julie ...

MERCADET: Ja, ja, duša in ideal! Popolnoma sem seznanjen s temi modernimi stvarmi. Ideal, cvet življenja! Gospod, to je učinek zakona kontrastov. Ko pri poslih ni pozitivnih rezultatov, se pojavi želja po idealnem občutju. Jaz hodim na borzo, hčerka pa lebdi na oblakih. Kakšen smisel za poezijo ... čista duša! Tudi vi ste, vidim, produkt romantične šole ...

DE LA BRIVE: Niti ne, gospod.

MERCADET: Kako ne? Zakaj potem ljubite Julie, če ne gojite ideala?

MERICOURT (*De la Brivu*): No, razloži mu.

DE LA BRIVE (*Méricourtu*): Čakaj malo. (*Mercadetu.*) Gospod, imam določene ambicije ...

MERCADET: No, to je že bolje.

DE LA BRIVE: V gospodični Julie vidim izdelano osebnost, izobraženo in izvrstno vzgojeno, ki bo zmeraj znala najti svoj prostor, kamor me bo že zanesla poslovna usoda. Primerna žena je eden od osnovnih pogojev za uspešno politično kariero.

MERCADET: Razumem. Žensko lahko najde vsak. Izredna redkost pa je, kadar človek, ki je dovolj ambiciozen, da bo postal minister ali ambasador, sreča (kar povejmo naravnost, saj smo v moški družbi) ... svojo samico. Zelo dobro razmišljate, gospod ...

DE LA BRIVE: Gospod, jaz sem socialist.

MERCADET: Kaj pa je to? Kakšno novo podjetje? ... Pogovorimo se o koristnejših rečeh.

MERICOURT: Mislim, da to bolj zadeva notarje.

DE LA BRIVE: Ne, gospod ima prav, to se nas še kako tiče.

MERCADET: Pravilno.

DE LA BRIVE: Gospod, vse moje premoženje je posest De la Brive, ki je last moje družine zadnjih sto petdeset let, in prizadeval si bom, da tako tudi ostane.

MERCADET: Danes je morda pametneje, če ima človek kapital. Kapital je zmeraj pri roki. Kadar pride do revolucije – in revolucij smo se kar precej nagledali –, nam kapital povsod sledi. Medtem ko zemlja, ki nas sicer lahko nahrani, vendarle ostaja, kjer je, in je hkrati stalen vir davčnih odhodkov; kapital pa je gibljiv ... Ampak dobro, to ni ovira. Kako veliko pa je to posestvo?

DE LA BRIVE: Tri tisoč juter, brez pristav.

MERCADET: Brez pristav?

MERICOURT: Sem vam rekel ...

MERCADET: Gospod!

DE LA BRIVE: Grajsko poslopje ...

MERCADET: Gospod ...

DE LA BRIVE: Slana močvirja, ki bi jih lahko primerno izkoristili v trenutku, ko bi državna uprava izdala ustrezno soglasje, in bi v tem primeru prinašala ogromen dohodek ...

MERCADET: Gospod, kako to, da sva se spoznala šele zdaj? Se pravi, je ta zemlja v bližini morja?

DE LA BRIVE: Petsto metrov od morja.

MERCADET: Kje pa?

DE LA BRIVE: V bližini Bordeauxa.

MERCADET: Imate vinograde?

DE LA BRIVE: Ne, gospod, hvala bogu. Z vinom je na trgu izredno težko in tudi produkcijske zahteve so zelo visoke. Ne, moja zemlja terja zelo malo stroškov ... Zasajena je z borom, za to je poskrbel moj stari oče, genialen človek, ki se je znal žrtvovati za bodočnost svojih otrok ... Kar pa se tiče premičnin – ste videli ... poznate.

MERCADET: Samo trenutek, gospod ... Človek, ki ve, kaj je posel, zmeraj postavi piko na i.

DE LA BRIVE (*Méricourtu*): Ojej.

MERCADET: Vaša posest, vaša močvirja, ker točno vidim, kaj bi lahko iz tega močvirja potegnili. Lahko ustanovimo firmo za obdelavo slanih močvirij De la Brive. V tem je precej več kot milijon, gospod.

DE LA BRIVE: Vem, gospod, samo vprašanje časa je, kdaj si bomo ta milijon privoščili.

MERCADET (*vstran*): No, tu je pokazal določeno stopnjo inteligence. (*Glasno*.) Kako pa stojite z dolgovi? Je kakšna hipoteka na posest? Ker, kot veste, je lahko posest samo navidezna last, ker po zemljiški knjigi pripada upnikom.

MERICOURT: Mojega prijatelja ne bi niti resno jemali, če ne bi imel dolgov.

DE LA BRIVE: Bom iskren z vami, gospod.

Petinštirideset tisoč frankov hipoteke je na posest De la Brive ...

MERCADET (*vstran*): Kako nedolžen človek. (*Glasno*.) Vi bi lahko ... (*Ga prime za roko*.) Imate mojo besedo, vi boste moj zet, vi ste moj končni izbor, saj niti ne veste, kaj imate ...

DE LA BRIVE (*Méricourtu*): Tole je šlo pa zelo gladko.

MERICOURT (*De la Brivu*): Zavohal je denar ... si ne more kaj.

MERCADET (*vstran*): Z bančnim jamstvom kupim to zemljo in naredim soline. Rešen sem. (*Glasno*.) Dovolite mi, da vam stisnem roko po angleško. (*Mu z obema rokama močno strese roko*.) Vi ste vse, kar od zeta pričakujem. Vidim, da nimate provincialne pameti, midva se bova dobro razumela.

DE LA BRIVE: Gospod, se vam ne bo zdelo neprimerno, če vas tudi sam povprašam ...

MERCADET: ... kakšen bo doprinos moje hčerke? Ne skrbite, tudi ona ima nekaj. Mati ji prepušča svoje premoženje (v nepreklicno last), majhno posestvo, kakšnih dvesto juter. Je pa to posestvo precej prestižno, v pokrajini Brie, odlično situirano. Jaz osebno ji bom dal dvesto tisoč frankov: iz tega bo vlekla rento, dokler si ne najdeti primerne stalnega prebivališča. Mladenič, morate vedeti, da bova midva delala biznis. Všeč ste mi. Imate prave ambicije.

DE LA BRIVE: Imam, gospod.

MERCADET: Nagnjeni ste k luksuzu, k trošenju. Hočete blesteti v Parizu.

DE LA BRIVE: Tako je, gospod.

MERCADET: Hočete biti glavni.

DE LA BRIVE: Seveda.

MERCADET: Takoj mi je bilo jasno, že ko sem vas videl prvič. Jaz poznam ljudi. Vi gledate daleč v prihodnost.

MERICOURT (*vstran*): Čigavo že?

MERCADET: Glejte, jaz sem že v letih, ko je treba ambicije prenašati na mladi rod. Z veseljem vam bom prepustil glavno vlogo.

DE LA BRIVE: Gospod, če bi lahko izbral med vsemi potencialnimi tasti v Parizu, bi izbral vas.

MERCADET: Mladost je čas za uživanje. Vidva z mojo hčerko ... sta narejena za to. Kupita si palačo, kočije, imejta zabave! Julie je pametna, svojo vlogo bo odigrala brezhibno. Vidva ne bosta med tistimi, ki zasijejo za nekaj tednov, potem pa padejo kot raketa pri ognjemetu.

DE LA BRIVE: Kaj pa, če nama ne uspe?

MERCADET: Ali če vama uspe preveč? ...

DE LA BRIVE: Za kruh bo zmeraj.

MERCADET: Imeti za kruh danes pomeni, da imaš tri konje v stalni pripravljenosti, urejeno hišo. Da lahko v vsakem trenutku gostiš prijatelje pri večerji in da imaš ložo v teatru.

DE LA BRIVE: Ah, gospod, dovolite, da vam stisnem roko po angleško. (*Mu z obema rokama močno stisne roko*.) Vi razumete življenje.

MERCADET (*vstran*): To gre predobro ...

DE LA BRIVE (*vstran*): Na glavo je skočil.

MERCADET (*vstran*): Strinja se z rento.

MERICOURT (*De la Brivu*): Si zadovoljen?

DE LA BRIVE (*Méricourtu*): Ne. Ne vidim denarja za moje dolgove.

MERICOURT: Čakaj. (*Mercadetu*.) Moj prijatelj si vam ne upa povedati naravnost, vendar je prepošten, da vam ne bi: še nekaj manjših dolgov ima.

MERCADET: Povejte, gospod. Te stvari popolnoma razumem. To so najbrž bagatele ... petdeset tisoč frankov? ...

MERICOURT: Nekaj takega.

DE LA BRIVE: Približno.

MERCADET: Za vaju z bodočo ženo bo to otroška igrica, kar njej prepustite ... Sploh pa – bomo plačali ... (*Vstran*.) ... z delnicami solin De la Brive. (*Glasno*.) Malenkost. (*Vstran*.) Bomo močvirje ovrednotili za sto tisoč več ... rešen sem.

DE LA BRIVE (*Méricourtu*): Rešen sem.

DEVETI PRIZOR

Prejšnji, gospa Mercadet, Julie.

MERCADET: Gospa in gospodična.

MERICOURT: Gospa, dovolite mi, da vam predstavim svojega prijatelja. To je gospod De la Brive, ki vašo hčerko neizmerno občuduje ...

DE LA BRIVE: Strastno.

MERCADET (*De la Brivu*): So vam všeč Španke, vidim. A? Kakšna koža? Prava Andaluzijka, trpežna, odporna na življenjske nevihte. Samo temne ženske ...

DE LA BRIVE: Blondink se bojim ...

MERCADET: Moja hčerka popolnoma ustreza vsakršnim političnim ambicijam.

DE LA BRIVE (*pogleduje k Julie*): (*Mercadetu*.)

Popolna. (*Gospe Mercadet*.) Kakršna mati, taka hči. Gospa, svoje upanje v celoti prepuščam vašim rokam.

GOSPA MERCADET: Če vas je pripeljal gospod Méricourt, ste zmeraj dobrodošli.

JULIE (*materi*): Kakšen kmet.

MERCADET (*hčerki*): Zelo bogat! Vsi bomo milijonarji. Poleg tega zelo poduhovljen mladenič. Bodite prijazni, lepo prosim, zdaj je pravi trenutek za to.

JULIE: Kaj pa naj rečem navadnemu dandyju, ki ga vidim prvič v življenju in mi ga vsiljujete za moža?

DE LA BRIVE: Mi gospodična dovoljuje upanje, da ne bo nasprotovala mojim željam?

JULIE: Moja dolžnost je, da ubogam očeta.

DE LA BRIVE (*vstran*): Grda, pa še vzvišena. Take ženske stanejo več kot grofice.

JULIE (*vstran*): Lep je, bogat, zakaj bi se zanimal zame? Nekaj ne štima.

DE LA BRIVE (*vstran*): Dajmo zdaj. (*Glasno.*) Gospodična, mlad človek se pogosto ne zaveda, kakšna čustva lahko vzbudi pri drugih. Že dva mesca si prizadevam, da bi se vam lahko poklonil.

JULIE: Izredno sem počaščena, da sem prav jaz zbudila vašo pozornost.

GOSPA MERCADET (*hčerki*): Dober je.

JULIE: Mati, dopustite mi, naj sama presodim, ali bom v takem zakonu srečna ali ne.

MERCADET (*Méricourtu*): Lahko računate na našo hvaležnost, gospod. Svojo srečo vam dolgujemo. Vsaka družina je srečna, če so srečni otroci.

GOSPA MERCADET: Gospod De la Brive nas bo seveda počastil s svojo navzočnostjo pri večerji ...

MERCADET: Tako, pri večerji. (*De la Brivu.*) Seveda ostanete, ne?

GOSPA MERCADET: Gospod Méricourt, pridete pogledat sliko, ki jo bomo dali v dobrodelne namene? (*Julie.*) Te bomo pustili, da se sama pogovoriš z gospodom.

JULIE: Hvala, mama.

GOSPA MERCADET: Gospod Mercadet ...?

MERCADET (*De la Brivu*): Zelo je romantična, tako kot vsi mladi ljudje z domišljijo. Priporočam malo poezije.

DE LA BRIVE (*Mercadetu*): Romantika, moderno čustvo-vanje, o tem bi lahko napisal knjigo. V dveh besedah: to je način, kako dejanja skriti pod besede ...

MERCADET (*odhaja*): Dober je ...

DESETI PRIZOR

De la Brive, Julie.

JULIE: Naj se vam ne zdi čudno, gospod, da ubogo dekle, kakršna sem jaz, od vas zahteva dokaz, da do nje res gojite čustva. Moje nezaupanje prihaja iz dejstva, da se precej dobro poznam in vem, da za vas ne morem biti pretirano privlačna ...

DE LA BRIVE: Že ta vaša skromnost je izredno privlačna, gospodična ...

JULIE: Če bi bila ena tistih lepotic, ki same po sebi razburjajo moške strasti, bi razumela vaše namene.

Da pa človek vzljubi mene, mora poznati mojo dušo – in midva se danes vidiva prvič ...

DE LA BRIVE: Gospodična, simpatija je včasih nerazložljiva stvar ...

JULIE: Se pravi, me ljubite, ne da bi vedeli, zakaj.

DE LA BRIVE: Ali ljubezen sploh še obstaja, ko se pojasnijo vzroki zanjo? To čustvo je čudežno prav zato, ker je nehoteno. Ko sem vas prvič zagledal ...

JULIE: Aha, me ne vidite prvič?

DE LA BRIVE: Seveda ne, gospodična, že dva mesca mislim samo na vas. Slišal sem vas, kako ste peli pri Verdelinu. Vaš glas mi je razodel ... globoko dušo.

JULIE: Kaj pa sem pela? Se spomnite?

DE LA BRIVE (*vstran*): Ah, prekletstvo. (*Glasno.*) Spomnim se samo vtisa, ki je bil očarljiv ...

JULIE: Tako da – vi me ljubite? Na podlagi ...

DE LA BRIVE: Gospodična, pozanimal sem se in izvedel, da ste pogumni, da gojite vzvišena čustva in ideje in da ste izjemno izobraženi. Da bi znali v Parizu ustvariti salon, biti življenjska sopotnica človeku z močno politično ambicijo in – dovolite mi, da to rečem – ni vsaka ženska kos velikemu bogastvu. Poznam precej povzpeticov, ki jim slabo izbrane soproge delajo sramoto. Na političnem morju je tako: žena je ali mogočen vlačilec ali pa navadna in nevarna čer. Ni veliko takih žensk. Izredno vesel sem, da sem v vas

prepoznal sopotnico, ki bo v podporo moji politični prihodnosti – ko bom, na primer, ambasador – in se bo lahko kosala z diplomatkami v korzetu, kakršne v Pariz pošilja Rusija ...

JULIE (*vstran*): Dandanes ima lahko vsak tepec politične ambicije. (*Glasno.*) Če prav razumem, ste ambiciozni in zaljubljeni? Vaša simpatija je podkrepljena s premislekom ...

DE LA BRIVE (*vstran*): Ni neumna. (*Glasno.*) Gospodična, ljubezen je izredno kompleksno občutje.

JULIE: Vaše kompleksno občutje vsekakor vsebuje tudi zvestobo in vdanost.

DE LA BRIVE: Predvsem to.

JULIE: Tako bo moja družina ...

DE LA BRIVE: Postala tudi moja družina.

JULIE: Nič vas ne bo odvrnilo od te namere.

DE LA BRIVE: Nič.

JULIE: Fanta imam, gospod.

DE LA BRIVE: Sem ga spoznal ... Moram priznati, da sem ob tem nekoliko podvomil o vaši sposobnosti presoje. Ta fant niti približno ni v vaši kategoriji ...

JULIE: Motite se, gospod. Temu fantu se lahko odrečem izključno na račun spolne vdanosti z vaše strani. No, če boste mojega očeta rešili pred bankrotom, bom ljubila vas ... Pozabila bom na to ljubezen, ki se mi je zdela večna, in postala najzvestejša, najbolj ljubeča žena in vam bom ... (*Vstran.*) Ah, kako me duši.

DE LA BRIVE (*vstran*): Sem se kar ustrašil. Pelje me od ene preizkušnje k drugi, kot prostožidarji. (*Glasno.*) Upam, da si bom s svojo ljubeznijo zaslužil vse, kar žena brezpogojno dolguje možu. Zakaj ves čas postavljate na preizkušnjo mojo iskrenost? Z gospodom vašim očetom sva dokončno dogovorjena o vseh vidikih te združitve, tudi gmotnih ...

JULIE: Vam je vse povedal?

DE LA BRIVE: Vse.

JULIE: Se pravi, veste, da je bankrotiral?

DE LA BRIVE: Bankrotiral?

JULIE (*vstran*): Ah, rešena sem. (*Glasno.*) Dolgov ima za več kot tristo tisoč frankov.

DE LA BRIVE: Tristo ... tisoč ...

JULIE: Kam pa je zdaj šla vaša vdanost in zvestoba?

DE LA BRIVE (*vstran*): Vdanost v usodo, ja – če se poročim z njo ... Misli, da si bo kdor koli zastonj nakopal ta ksiht za vse življenje?

JULIE: Nisem več vredna vsega tega?

DE LA BRIVE (*vstran*): Mogoče me je Méricourt zanalasč ...

JULIE: Ah! V resnici me sploh ne ljubite.

DE LA BRIVE (*vstran*): Padel sem v ljubezenski roman. (*Glasno.*) Glejte, tudi če vaš oče dolguje milijone, mi je vseeno, poročil se bom z vami, ker vas ljubim. Odlična igralka ste, gospodična, očaran sem. Izvrstna ambasadorica boste ...

ENAJSTI PRIZOR

Prejšnja, Justin, Pierquin.

JUSTIN (*Julie*): Gospodična, gospod Pierquin bi rad govoril z vašim očetom. (*Potiho.*) Mislim, da je nekaj v zvezi z gospodom De la Brivom.

JULIE: Oče je tamle zraven. (*Pokaže v smer sosednjih prostorov.*)

PIERQUIN: Gospodična, sluga ponižni.

DE LA BRIVE: Kaj pa ta dela tukaj? (*Se obrne in se pretvarja, da si ogleduje slike.*)

PIERQUIN (*vstran*): O, glej ga, če to ni naš Michonnin. Kaj naj zdaj? Mislim sem, da se bo res poročil z bogato dedinjo, pa sem prišel, da dobim nazaj tiste papirje ... Ta Mercadet je od hudiča, ga je zvalil na dom ...

JULIE (*Pierquinu*): Poznate gospoda?

PIERQUIN: Lisička zvita. Ste tudi vi v tej zaroti, kaj? (*Vstran.*) Lahko bi bila krasna nečakinja.

JULIE: Kdo pa je ta gospod?

PIERQUIN: Michonnin. Dolžnik, ki ga je nemogoče najti. Zadržite ga tukaj, grem ta hip na policijo.

JULIE: Zaradi gospoda De la Briva – na policijo?

PIERQUIN: Ime mu je tudi Michonnin.

JULIE: Se pravi, da gospod ni tako zelo bogat.

PIERQUIN: V predmestju ima podstrešno stanovanje, najeto pod tujim imenom.

JULIE: Aha. (*Se posmeje.*)

PIERQUIN (*vstran*): Mercadet me je spet prehitel.

(*Julie.*) Zamotite ga malo, vaš oče mi bo potem lahko izplačal sedeminštirideset tisoč frankov. Ko bo tale kolega zaprt, bo vse dolgove in varščino plačala kakšna bogata vdova. (*Justin se vrne.*)

JULIE (*vstran*): Poroka in zapor, dvojje v enem.

JUSTIN (*Pierquinu*): Gospod nima časa. Kot veste, se ta hip ukvarja s predporočnimi dogovori za gospodično – in se opravičuje ...

PIERQUIN: S kom pa bo poroka?

JUSTIN (*pokaže De la Briva*): S temle gospodom.

PIERQUIN: Aha. (*Vstran.*) Poroka dveh bankrotov. To bo smeha na borzi. Grem kar tja ...

Odide.

DVANAJSTI PRIZOR

Julie, De la Brive.

JULIE: Gospod, vi se pišete Michonnin?

DE LA BRIVE: Tako je, gospodična, to je naš družinski priimek. Smo pa, tako kot mnogi drugi, pred desetimi leti privzeli drugo ime in se zdaj pišemo De la Brive. Malo lepše. La Brive je krasna posest, ki jo je kupil moj stari oče ...

JULIE: Ta gospod govori po pravici, ko pravi, da ste kar precej zadolženi?

DE LA BRIVE: Tako zelo pa spet ne. Malo. Z vsem tem sem seznanil vašega gospoda očeta.

JULIE: Torej se res ženite iz čiste ljubezni. (*Vstran.*) Smeh je pol zdravja. (*Glasno.*) In zaradi moje dote.

DE LA BRIVE: Gospodična, najbolj ljubeč in najbolj ljubezniv soprog vam bom, kar si jih lahko predstavljate. Po prepričanju sem socialist, zaskrbljen zaradi najbolj perečih družbenih problemov. To so vse moje ambicije ... Verjemite, da boste lahko popolnoma samostojno upravljali ... s svojim premoženjem.

JULIE: Gospod, saj nimam nobenega premoženja. *Mercadet vstopi.*

TRINAJSTI PRIZOR

Prejšnja, Mercadet.

MERCADET: A tako, kaj, ljubica moja? Minard vam je zmešal glavo, da klevetate svojega očeta in da ...

JULIE: ... sporočam na ta način gospodu Michonninu, ki je do vratu v dolgovi, da se ne sme in ne more poročiti z žensko brez dediščine.

MERCADET: Gospod se piše Michonnin?

JULIE: Michonnin De la Brive ...

MERCADET: Pusti naju malo sama.

JULIE (*potiho očetu*): Pierquin je šel po policijo, gospoda bi rad poslal za zapaha. Upam, da tega seveda ne boste dovolili. Kaj si bodo potem ljudje mislili o meni?

MERCADET (*izvleče uro*): Sonce zahaja. Je Pierquin gospoda videl?

JULIE: Je.

MERCADET: Zdaj bo pa hudič.

Julie odide.

ŠTIRINAJSTI PRIZOR

De la Brive, Mercadet.

DE LA BRIVE (*vstran*): Dogovor o poroki je sklenjen. Še več sem kot socialist, postajam komunist!

MERCADET (*vstran*): Sami prevaranti, kot na borzi. Méricourt, ženin prijatelj, prvi med njimi. Človek še Bogu ne more več zaupati.

DE LA BRIVE (*vstran*): Ostanimo dosledni!

MERCADET (*vstran*): Nekako z lahkoto vse to počne ... Ga bom trdo prijel. (*Glasno.*) Gospod Michonnin, vaše obnašanje je nedopustno.

DE LA BRIVE: V čem pa, gospod? Saj sem vam povedal, da imam dolgove.

MERCADET: V redu. Dolgovi so sprejemljivi. Kje pa je res tista vaša posest?

DE LA BRIVE: Landes.

MERCADET: In je kakšna? ...

DE LA BRIVE: Peščenjak, pogozden z bori.

MERCADET: Se pravi, primerno za pridelavo zobotrebcev.

DE LA BRIVE: Tako nekako.

MERCADET: In to je vredno? ...

DE LA BRIVE: Trideset tisoč frankov.

MERCADET: Hipoteke je pa za ...

DE LA BRIVE: ... petinštirideset tisoč.

MERCADET: Aha, to je ta vaš poslovni talent.

DE LA BRIVE: To je to.

MERCADET: Ni slabo. Kaj pa ... tista močvirja?

DE LA BRIVE: So v stiku z morjem.

MERCADET: Aha, so v bistvu morje.

DE LA BRIVE: Zlobni jeziki tako pravijo – in moji krediti so bili takoj zaustavljeni.

MERCADET: Ja, morje je težko spraviti v delnice ...

DE LA BRIVE: No, če voda teče v grlo ...

MERCADET: ... jo človek pač požre, ne? Med nama, gospod, vaši etični principi so ...

DE LA BRIVE: Niti besede!

MERCADET: ... tvegani.

DE LA BRIVE: No, gospod, če to ostane med nama ...

MERCADET: Na določenih uradnih papirjih sem videl, da je vse vaše premično premoženje zapisano pod imenom nekega vašega prijatelja, zadolžnice podpisujete kot Michonnin, predstavljate pa se z imenom De la Brive.

DE LA BRIVE: Ja ... in?

MERCADET: Kaj ja in? S tem se izpostavljate tveganju, da bi ...

DE LA BRIVE: Gospod, ne hodite predaleč ... sem vaš gost ...

MERCADET: S pomočjo teh prevar ste se hoteli vsiliti v ugledno družino, zlorabiti zaupanje očeta in matere. Pretvarjali ste se, da ljubite mojo hčerko ... (*Vstran.*) Iz tega fanta še nekaj bo. Ima držo, izobražen je, eleganten ... (*Glasno.*) Vi ste navaden ...

DE LA BRIVE: Ne izgovorite te besede, prosim vas, lahko vas stane življenja ...

MERCADET: Življenja? Saj ste moj gost, gospod.

DE LA BRIVE: Da si prideva na jasno, gospod: je vaša hči imela doto ali ne?

MERCADET: Prosim?

DE LA BRIVE (*vstran*): Čutim, kako se mi krepijo pogajalska izhodišča. (*Glasno.*) Tako je, gospod, ste imeli namen hčerki dati dvesto tisoč frankov?

MERCADET: Moja hči premore izjemne vrline ...

DE LA BRIVE: Aha. Nimate niti teh dvesto tisoč ... In jaz sem tu skoraj zastavil svojo dragoceno svobodo. Mislite, da jaz sam nisem kapital? Hoteli ste ogoljufati zeta.

MERCADET: Močne besede.

DE LA BRIVE: Ampak zaslužene.

MERCADET (*vstran*): Ta si pa upa!

DE LA BRIVE: In kot ugotavljam, ste hoteli zlorabiti mojo neizkušenost. Tudi jaz bi se lahko pritožil.

MERCADET: Tiste vrste neizkušenost, ki si na peščenem jamstvu sposoja šestdeset procentov nad vrednostjo terena.

DE LA BRIVE: Iz peska se izdeluje kristal.

MERCADET: Dobra ideja.

DE LA BRIVE: Vidite, gospod, da sva si po etičnih principih kar podobna. (*Mercadet se zdrzne.*) No, med nama ...

MERCADET (*vstran*): Zdaj ga bom zmlal. (*Glasno.*) Tukaj ste se ušтели. Moj dolžnik ste, tu vas držim.

Vaših zadolžnic imam za osemindeset tisoč frankov, z obrestmi in vsemi stroški. Pierquin mi jih je dal in za tole vas lahko zašijem za pet let.

DE LA BRIVE: Saj svojemu gostu ne bi ...

MERCADET: Na vašem mestu bi omilil ton. Kako potem? Vam je čisto vseeno za dolgove? Saj ste vi vse to podpisali.

DE LA BRIVE: Približno tako kot vam.

MERCADET (*vstran*): No, pa smo skupaj. (*Glasno.*)

Kako pravzaprav stojite s temi stvarmi, gospod?

DE LA BRIVE: Obup. Méricourt mi ponuja vašo hčerko, ker sem mu dolžen trideset tisoč frankov plus vrednost mojih premičnin.

MERCADET: Razumem. Ne bom vas zabaval z moraliziranjem, vi bi rajši videli, da vam v roko kar takoj dam tisoč frankov.

DE LA BRIVE: Vi ste idealen tast.

MERCADET: Ne, najini dve revščini skupaj ... ni, da bi govoril. Ampak poslušajte me dobro ...

PETNAJSTI PRIZOR

Prejšnja, gospa Mercadet.

GOSPA MERCADET (*Mercadetu*): Bo gospod ostal pri večerji?

MERCADET: Seveda. Otežene okoliščine se pri jedi zmeraj malo olajšajo. (*Vstran.*) Napil ga bom, da ga bolje spoznam.

DE LA BRIVE: Lačen sem približno toliko, kot sem zadolžen ...

MERCADET: Večerja.

GOSPA MERCADET: Spodaj, slišim, da je prišel Verdelin.

MERCADET: Kaj naj zdaj rečem Verdelinu?

ŠESTNAJSTI PRIZOR

Prejšnji, Verdelin, Justin v slavnostni livreji.

JUSTIN: Gospod Verdelin.

VERDELIN (*Mercadetu*): Gospa Verdelin je ostala doma. Pa tudi sam ne vem, ali naj ostanem pri večerji.

MERCADET (*vstran*): Kako je jezen. (*Glasno.*) Gospa, izvolite roko. (*Ženi.*) Prideva sama. (*Verdelinu.*) Kaj ti je? (*Gospa Mercadet in De la Brive odideta.*)

VERDELIN: Tole je tvoj zet?

MERCADET: Je in ni.

VERDELIN: Kaj je zdaj s to poroko?

MERCADET (*vstran*): Že vse ve. (*Glasno.*) Te poroke, dragi moj Verdelin, ne bo. Méricourt me je okrog prinesel. Méricourt, saj ga poznaš. Ampak.

VERDELIN: Nič ampak. Dopoldne si mi spet napletel zgodbico z ženo in hčerko v stranskih vlogah samo zato, da bi mi izpulil tisoč ekujev. Se mi je kar zdelo. Glej, to res ni ...

MERCADET: Prosim te. Boš res tako obsojal človeka v stiski? Zakaj, misliš, sem te prosil za uslugo? Zakaj vsa ta večerja? Zakaj, misliš, da sem nakupil obleke za ti dve obupani ženski? Sploh pa, kdo ti je povedal, da poroke ne bo?

VERDELIN: Prejle sem srečal Pierquina.

MERCADET: Potem že vsi vejo ...

VERDELIN: Vsi se smejejo. V roki imaš cel kup zadolžnic proti svojemu zetu. Pierquin mi je povedal, da imajo zvečer vsi tvoji upniki sestanek pri Goulardu in da ti bodo jutri vsi skupaj ...

MERCADET: Zvečer ... jutri ... Ah, že slišim, kako mi zvonijo ...

VERDELIN: Na borzi se dogovarjajo, kako bi se znebili – ne samo tebe, ampak vseh sumljivih finančnih svetovalcev.

MERCADET: Butlji! Jutri naj bi me odpeljali ...

VERDELIN: V zapor ... v policijskem spremstvu.

MERCADET: Mrtvaški voz za špekulante. Pridi, bomo jedli.

VERDELIN: Ta večerja je zame predraga, v grlu se mi bo zataknila. Hvala lepa.

MERCADET: Poslušaj. Jutri bo borza spoznala, kdo je njen gospodar. Pridi na večerjo, Verdelin, ne boj se. (*Vstran.*) Gremo. (*Glasno.*) Vse dolgove

bom odplačal. Mercadet bo od jutri naprej obračal milijone. Poslovni Napoleon bom.

VERDELIN: Kje si že to videl?

MERCADET: In to brez Waterlooja.

VERDELIN: S katerimi vojaki?

MERCADET: Plačal bom ... vse! Kaj lahko rečeš trgovcu, ki ti reče »kar izvolite k blagajni«?

VERDELIN: No, pa pojejmo večerjo, krasno. Vivat Mercadetus, speculatorum imperator!

MERCADET: Sam si to rekel ... Jutri bom sedel na milijonih – ali pa se bom ulegel v pogoltno mokre rjuhe hladne Sene.

ČETRTO DEJANJE

PRVI PRIZOR

Mercadet, Justin.

MERCADET (*pozvoni*): No, da vidimo, kakšen efekt imajo moji ukrepi.

JUSTIN: Gospod?

MERCADET: Justin, želel bi, da se prihod gospoda Godeauja izpelje na skrivaj.

JUSTIN: Oh, gospod, za to je pa že prepozno ... Gospod Brédif je šel že ven ... tista kočija, ki je ob dveh ponoči pripeljala na dvorišče, je delala tak hrup, da so se vsi zbudili, in gospod Brédif prvi med vsemi. Najprej je pomislil, da se je gospod odpeljal v Bruselj ...

MERCADET: Dajte no. Saj mu plačujem ...

JUSTIN: Seveda ...

MERCADET: Se že imaš za mojega tajnika ... Odpuščno ti je, Justin, ti si eden redkih, ki me razume ...

JUSTIN: Kočija je neverjetno blatna, gospod. Stari Grumeau je opazil, da ni bilo v njej nobene prtljage.

MERCADET: Godeauju se je tako mudilo, da mi poravna vso škodo in vse krivice, da je pakete in kovčke pustil v pristanišču. Iz Kalkute je prišel z ogromnim tovorom in je ženo pustil, da pazi nanj ... Ja, na koncu se je vseeno poročil z žensko, ki mu je rodila sina in mu je bila dovolj vdana, da je odpotovala z njim ...

JUSTIN: Sama sreča, gospod, da ste vso noč delali in ste lahko ...

MERCADET: ... sprejel Godeauja. Namesto vas, ki ste vso noč popivali! Napili ste se, Justin.

JUSTIN: Popili smo samo tisto, kar je ostalo od večerje.

MERCADET: Če bi ti znal ljudi prepričati, da Godeauja ni, bi to precej prizemljilo moje upnike in bi se z njimi lahko začel pogovarjati v znosnejših razmerah ...

JUSTIN (*vstran*): Kako je prefrigan! Če on ne bo obogatel, potem na svetu ni pravice.

MERCADET: Pošlji starega Grumeauja k mojemu mešetarju.

JUSTIN: K Berchutu ... Ulica Filles-Saint-Thomas. Temu pa stari Grumeau lahko pove, da je Godeau prišel.

MERCADET: Justin, ti boš še bogat človek. Dajmo zdaj. Glej, da me nihče ne bo nadlegoval, dokler te ne pokličem.

DRUGI PRIZOR

MERCADET (*sam*): Čim je Mohamed našel tri prave somišljenike (prve tri je najteže najti), mu je svet ležal pred nogami. Jaz imam Justina. Drugi bo ... ne prehitvajmo. Če se razve, da se Godeau vrača, in če temu vsi verjamejo, pridobim cel teden, en teden pa pri plačevanju računov pomeni dva. V Godeaujevem imenu bom kupil za tristo tisoč frankov delnic rudnika v Basse-Indre, še danes, samo da prehitim Verdolina. In potem bo Verdolin, ki je prepričan, da nisem konkurenčen, in me ni niti vabil v posel, te delnice hotel kupiti še sam, v tistem trenutku bo pa moj mešetar objavil višjo ceno. Poleg vsega sem ponoči v imenu večine delničarjev napisal pismo, ki zahteva takojšnjo objavo rezultatov ekspertnih analiz, ki jih Verdolinov agent zadržuje v tajnosti. Berchut bo to pismo objavil v vseh časopisih. V kratkem času bo vrednost delnic zrasla za petindvajset procentov čez nominalno vrednost – in tako bom imel šeststo tisoč frankov profita. S tristo tisoč franki bom plačal nakup delnic. Z ostalimi tristo tisoč franki izplačam upnike. Godeau jim bo že izpulil kakih osemdeset tisoč frankov popusta. In ko bom brez dolgov, bom kralj borze! (*Se našopirjeno sprehodi.*) Temu se reče propulzivno poslovanje! Sam bom najel kočijo pri najboljšem izdelovalcu na Elizejskih poljanah, kot da bi imel namen, da ponoči na

skrivaj odpotujem. Tisti voznik, ki sem ga najel, je skoraj vse pokvaril, tako se mi je zahvaljeval. Preveč napitnine sem mu dal. Napaka. No, zdaj pa midva. (*Odpre vrata v sosednjo sobo.*) Michonnin! Policija!

TRETJI PRIZOR

Mercadet, De la Brive, ki prestrašen vstopi.

MERCADET: Hecam se. To sem rekel, da vas malo zbudim.

DE LA BRIVE: Gospod, vznemirjenje je za moj um to, kar je nevihta za naravo: osvežuje me in poživlja. Misli se mi razraščajo in cvetijo. In vino varietas.

MERCADET: Sinoči, prijatelj, sva morala na hitro prekiniti poslovni razgovor.

DE LA BRIVE: Tast, zelo dobro se spominjam pogovora. Strinjala sva se, da najini hiši vse težje izpolnjujeta finančne obveze. Zato bova, govorim formalno, oba likvidirana. Vi imate smolo, da ste moj upnik, jaz pa imam srečo, da sem vaš dolžnik v znesku sedeminštirideset tisoč dvesto triintrideset frankov in nekaj centimov.

MERCADET: Vi pa nimate nič težke glave.

DE LA BRIVE: Nič težkega, ne v glavi, ne v žepih, ne na vesti. Kaj mi kdo lahko očita? S tem, ko sem pognal svoje premoženje, sem poskrbel, da so zaslužila vsa pariška podjetja, tudi tista, ki jih sploh še ne poznamo. Midva, da sva nekoristna? Midva lahko miselna? Dajte no ... Glavno, da se denar obrača.

MERCADET: In da denar obrača nas ...

DE LA BRIVE: Ja, ko mi ga je zmanjkalo, sem ga drago plačal. Takšno čast ima denar. Iz njega smo naredili božanstvo in jaz nikdar nisem skoparil pri bogoslužju.

MERCADET: Tako govori inteligenca.

DE LA BRIVE: Samo to mi je še ostalo.

MERCADET: To je najin tempelj. No, glede na vaš položaj ... bom kratek.

DE LA BRIVE: Čakajte, očka, da sedem. Slutim, da hodite, kot rečemo gentlemani, izrazito po svojem terenu.

MERCADET: Pri poslu ima človek pravico do zvitosti. (*De la Brive prikima.*) Zvitost sama po sebi še ni neobčutljivost, neobčutljivost ni površnost, površnost ni nepoštenje – vse to je kot nekakšen teleskop ... In tu so nianse skoraj nezaznavne. Ko človek pride natanko do meje zakona in do roba osebnega uspeha ...

DE LA BRIVE: A, uspeh ...! Saj pravim. Uspeh je dvorezen meč, včasih je isto kot poguba.

MERCADET: Midva sva kot dvojčka.

DE LA BRIVE: Gospod, na našem terenu pametni ljudje hitro pridejo skupaj ...

MERCADET: Vidim, da se gibljete po tvegane robu poslovne drznosti, ki jo neumneži po navadi očitajo podjetnim ljudem. Vi ste navajeni na kiselkasti okus sadežev, s katerimi se omamlja pariška elita. Nečimrnost vam nenehno grozi, da vas bo zdaj zdaj zgrabila s svojimi jeklenimi kremplji. Luksuz je postal nepogrešljivi del vašega življenja. Za vas se Pariz začne na Elizejskih poljanah in konča v jockey klubu. Pariz je za vas mesto žensk, o katerih se govori preveč ali pa se sploh ne govori.

DE LA BRIVE: Ja, ja.

MERCADET: Mamljivi krogi uspešnih ljudi, od časopisov, teatra do političnega zakulisja – ocean, v katerem je najboljši ribolov. Kjer je edino vprašanje: nadaljevati takšno življenje ali pa si pognati kroglo v glavo ...

DE LA BRIVE: Ne! Naprej, naprej, ne glede na ...

MERCADET: Se čutite dovolj močni, da se obdržite v svojih lakastih škornjih in nemoteno uživate svoje običajne pregrehe? Da s kapitalom in inteligenco vladate pametnim ljudem? Da lovite ravnotežje med ekstremi: ker je na eni strani svet elegance, na drugi pa nenehna grožnja cenениh kosil in zapora ...

DE LA BRIVE: V zavest ste mi prodrli, misli mi berete. Kaj hočete od mene?

MERCADET: Rad bi vas rešil, in to tako, da vam ponudim vznemirljivi svet posla.

DE LA BRIVE: Kako?

MERCADET: Bodite človek, ki bo tvegat zame.

DE LA BRIVE: Slamnati možje lahko zgorijo.

MERCADET: Bodite nezgorljivi.

DE LA BRIVE: Kako boste razdelili vloge?

MERCADET: Poskusite! Pridite mi nasproti v mojem nemogočem položaju, pa vam bom povrnil ... sedeminštirideset tisoč dvesto triintrideset frankov devetinšestdeset centimov. V tej zadevi, med nama, je treba samo malo spretnosti ...

DE LA BRIVE: S pištolo, z mečem ...

MERCADET: Nikogar ne bo treba ubiti. Nasprotno ...

DE LA BRIVE: V redu.

MERCADET: Nekega človeka bo treba povrniti v življenje.

DE LA BRIVE: Težka bo. Lažne oporoke, Harpagonova skrinjica, Sganarellova mula, iluzije, vse te burke, ki so bile v starinskem teatru smešne, danes ne zanimajo nikogar več. Odkar so bili odpravljeni privilegiji, niti policijskih komisarjev nihče več ne pretepa.

MERCADET: Samo zapre se jih za pet let, in to je to.

DE LA BRIVE: Tako je. Odvisno, kako se opravi delo ... Moja čast je, kot veste, neomadeževana in se jo spleča edino ...

MERCADET: Hočete, da se vašo čast primerno upošteva in spoštuje. Še preveč jo bova rabila, da iz nje ne bi izvlekla vsega in še več, kot je vredna. Glejte, dokler ne bom čisto na dnu, ohranjam pravico, da ustanavljam podjetja in se dogovarjam za posle. Moj osnovni kapital je nič. Mali delničarji crkujejo od hlepenja po dividendah. Ampak naš duh bo vedno močnejši od zakonov. Špekulacija je neuničljiva. Jaz razumem ta svet. Danes vsak

posel, ki obeta takojšen zaslužek – pa naj bo osnovan na najmanjših vrednostih –, vsak tak posel je izvedljiv. Prihodnost se prodaja točno tako, kot loterija prodaja tisto, kar je možno, ne pa tisto, kar je verjetno. Pomagajte mi, da bom lahko ostal za to mizo, ki jo pogrinja borza, midva pa bova skupaj servirala bonbončke. Ker, pogledajte, tisti, ki iščejo milijone, do njih zelo težko pridejo. Tisti, ki jih ne iščejo, pa do njih ne pridejo nikoli.

DE LA BRIVE (*vstran*): To se dobro sliši.

MERCADET: No?

DE LA BRIVE: Se pravi, mi boste vrnili sedeminštirideset tisoč liver ...

MERCADET: Yes sir.

DE LA BRIVE: In računate samo na mojo spretnost.

MERCADET: No, eleganco. Vse naj bo zelo lahkotno in zlahka ... samo da bo, kot pravijo Angleži, na pravi strani zakona.

DE LA BRIVE: No, za kaj gre?

MERCADET: Da postanete nekaj, kot nekakšen stric iz Amerike, družabnik iz Indije.

DE LA BRIVE: Če je samo to ...

MERCADET: Kupili boste poceni delnice in jih drago prodali.

DE LA BRIVE: Verbalno.

MERCADET: Jaz imam določen ugled. In ta ugled je uporabil moj družabnik – ker je še vedno moj družabnik –, ko mi je leta 1830 odnesel ves profit. Imam zdaj pravico, da ga uporabim proti njemu ...

DE LA BRIVE: Normalno ...

MERCADET: Dokler vas nihče ne prepozna ...

DE LA BRIVE: In prekinem teater v trenutku, ko boste imeli zame sedeminštirideset tisoč dvesto triintrideset frankov devetinšestdeset centimov.

MERCADET: Nekaj slišim. Justin prisluškuje. (*Zelo glasno.*) Godeau, kaj čakaš, gremo! Me boš spet ...! Gremo, si boš malo odpočil!

Ga porine v sosednji prostor.

ČETRTI PRIZOR

Mercadet, Justin, Berchut.

JUSTIN (*izza vrat*): Gospod ... gospod Berchut.

MERCADET (*odpre vrata*): Pozdravljen, Berchut, delnice za Basse-Indre so padle.

BERCHUT: Blazno padle! Gospod Verdeline jih je prodal petindvajset procentov pod nominalno vrednostjo. Panika bo, ne vem, kam bo to šlo ...

MERCADET: Ja ... na črno borzo ... tam so delnice padle za petnajst procentov glede na včerajšnji tečaj. Jaz jih bom vzel dva tisoč.

BERCHUT (*vzame beležnico in računa*): To bo tristo tisoč frankov.

MERCADET: Tako sem računal, ja. Čez en teden bodo vredne šeststo tisoč.

BERCHUT: Pod kakšnimi pogoji? Kako me boste pokrili?

MERCADET: Pokritje? Dajte no, jaz poslujem s častno besedo. Prinesite mi delnice, plačam takoj.

BERCHUT: Glede na vaš položaj – najbrž kupujete za Godeauja.

MERCADET: Godeauja?

BERCHUT: Vem, da je prišel ...

MERCADET: Pssst! Če se to razve, je z mano konec. Kdo vam je povedal?

BERCHUT: Vaš vratar je povedal mojemu pomočniku. MERCADET: Ah, pozabil sem mu dati napitnino, da mu zaprem usta!

BERCHUT: No, odpeljite njegovo kočijo, da je kdo ne vidi. Če prav razumem, boste v kratkem likvidni – in če vaši upniki vidijo voz, se ne bodo dali odgnati ...

MERCADET: No, če jim izplačam denar na roko, bodo že kaj malega žrtvovali. Temu se reče živ denar ...

BERCHUT: Ja, ima svojo vrednost ... (*Vstran.*) S tem človekom se da zmeraj kaj zaslužiti. Dajmo zdaj. (*Glasno.*) Poslušajte, Mercadet, če je to za Godeauja ...

MERCADET (*vstran*): Dobro gre ...

BERCHUT: ... naj mi samo da navodila.

MERCADET (*vstran*): Rešen sem! (*Glasno.*) Zdajle še spi, ampak takoj ko se zbudi, vam jih bo dal ...

BERCHUT: Se pravi, imamo posel. Goulard in še dva špekulanta sta me pooblastila, naj prodam za vsako ceno.

MERCADET: Do kdaj?

BERCHUT: V desetih dneh.

MERCADET: No, potem pa pošljite delnice Duvalu, ker je Godeau, dragi moj, njega vzel za bančnega pooblaščenca.

BERCHUT (*vstran*): Dobro se je odločil.

MERCADET: Ni optimalno, ampak kaj naj? Samo dobro mi hoče. Niti besede ... Na konju sva. Do konca leta predvidevam, da bova imela vsak po sto tisoč frankov čistega ...

BERCHUT: Lahko kaj od Basse-Indre vzamem še zase?

MERCADET (*vstran*): Na, še en dobronameren človek. (*Glasno.*) Lahko, lahko, samo gledajte, da dobro zbijete ceno na črni borzi. Izvolite ... (*Mu izroči pismo.*) Tole pismo objavite v vseh časopisih, in to takoj po tem, ko boste kupili ... Med nama, ko se odpre borza, bo delnica že zrasla vsaj za petnajst pik. In prosim vas, ne povejte nikomur, da je Godeau nazaj. Če vas kdo vpraša, recite, da ni res. (*Vstran.*) Vsem bo razbobnal.

PETI PRIZOR

Mercadet, gospa Mercadet.

MERCADET (*vstran*): No, žena je že tukaj. V takih okoliščinah ženske s svojimi živci vse pokvarijo. (*Glasno.*) Kaj pa je, gospa? Kaj se tako držite?

GOSPA MERCADET: Gospod, računali ste, da vam bo Juliejina poroka pomagala pri zadrževanju upnikov. Včerajšnji dogodek pa vas izroča tem šakalom na milost in nemilost.

MERCADET: Vi nimate nič pri tem?

GOSPA MERCADET: Prosim?

MERCADET (*vstran*): Znebiti se je moram. (*Glasno.*)

Kaj prosim? Leto in pol paradirate po mestu s tem Méricourtom, pa ga sploh ne poznate. Denar ima in je Michonninov upnik. Vi niste za drugega kot za gospodinjo. Če bi mi radi ustregli, glejte, krasno vreme je ... Vzemite kočijo, oblecite se, hčerko vzemite s sabo in pojdite v park, privoščite si dolgo kosilo ... tako mi boste še najbolj ustregli.

GOSPA MERCADET (*vstran*): Nekaj spet napleta proti upnikom. Vse hočem vedeti.

ŠESTI PRIZOR

Prejšnja, nato Julie, nato še Minard.

MERCADET (*hčerki, ki pride mimo*): Kaj se zdaj vsi sprehajate po stanovanju? Pustite me, da sam opravi z upniki.

JULIE (*se vrne, za njo Minard*): Oče, tukaj je ... Adolphe.

MERCADET: Aha. Me boste še enkrat prosili za njeno roko?

JULIE: Ja, očka.

MINARD: Tako je, gospod. Gospodu Duvalu sem dolžan spoštovanje, ker mi je že devet let kot drugi oče. In ker gospodično Julie pozna že, odkar se je rodila, se zelo strinja z mojo izbiro. Tako je rekel: »Tako kot njena mama – Julie je pravi zaklad. Ve, kaj je čast, kaj so vrline in kaj je prihodnost ...«
Gospodična Julie mi je odpustila, da sem se vpričo nje ustrašil revščine.

MERCADET: Strah je upravičen. Nočem, da se mi hči poroči z nekom, ki nima nič ...

MINARD: Kljub vsemu, gospod – nisem niti vedel – imam nekaj premoženja ...

MERCADET: Ja, ja.

MINARD: Ko me je pustila pri gospodu Duvalu, mu je pustila določeno vsoto, ki je gospod Duval ni zapravil za mojo oskrbo, ampak jo je oplemenitil. Ta kapital je zdaj vreden trideset tisoč frankov ...

Ko sem izvedel za vaše težave, sem gospoda Duvala prosil, naj mi ta denar izroči, in zdaj ga prinašam vam. Skromen znesek, ampak včasih tudi na ta način ...

GOSPA MERCADET (*si briše solzo*): Kakšen dober fant.

JULIE (*Minardu stisne roko*): Lepo, lepo, Adolphe ...

MERCADET: Trideset tisoč frankov. (*Vstran.*) To bi lahko potrojil, če bi investiral v Verdelinovo firmo, in potem bi lahko ... ne! (*Minardu.*) Fant moj, med dobroto in naivnostjo je ... Če bi s trideset tisoč franki lahko plačal sto tisoč ekujev, bi bil že zdavnaj bogat jaz in vi in cela Francija. Ne, obdržite denar.

MINARD: Kaj? Ne boste vzeli?

Gospa Mercadet ga objame.

MERCADET (*vstran*): Kakšen mesec časa jima bom dal.

V par potezah bi lahko ta denar spravil k življenju, iz njega naredil marsikaj. Da pa bi ga vzel iz njegovih rok ... me kar stisne. Skozi solzne oči se slabo računa. Najčistejši denar je iz delnic. Ne! (*Glasno.*) Adolphe, poročili se boste z mojo hčerko ...

MINARD: Ah, gospod ... Julie, moja draga Julie!

MERCADET: ... ko bo imela tristo tisoč frankov dote.

MINARD: Kam ste naju spet pahnili?

MERCADET (*vstran*): Teh dva tisoč delnic bom prodal šele, ko zrastejo petindvajset procentov čez nominalno vrednost. (*Glasno.*) Čez en mesec. In če bi mi res radi naredili uslugo ... (*Minard mu spet ponudi denar.*) Dajte to v žep. No, zdaj pa odpeljite mojo ženo in hčerko. (*Vstran.*) Kakšna skušnjava! Če sem se že tako odločil, bom iz njunega denarja nekaj naredil. Moja hči je našla človeka ... Kakšno zlato srce imata! Ljuba otroka, obogatela bosta ... Grem h Godeauju, da mu povem, kako naprej ...

Odide.

SEDMI PRIZOR

Prejšnji, razen Mercadeta.

MINARD: Kako rad bi se odkupil za vse to!

GOSPA MERCADET: Ah, gospod Adolphe, v nesreči vsaj spoznaš, kdo je pravi prijatelj ...

JULIE: Ne bom se zahvaljevala, vse življenje bom imela čas za to. Ampak kako sem ponosna na vas, Adolphe, vaše dejanje bo ostalo v mojem srcu kot diamant, ki bo za vse večne čase razsvetljeval najino skupno življenje.

GOSPA MERCADET: Ah, ljuba moja otroka ... Ah, če bi gospod Mercadet izplačal upnike, če bi se odpovedal poslom in bi se preselili na deželo, kaj bi nam manjkalo? Srečni bi bili. Oh, kako si želim, da bi se vse skupaj umirilo. Kako sem naveličana tega lažnega razkošja, teh menjav luksuza in revščine, tega špekulantskega pekla!

JULIE: Lahko si mirna, mama, zmagali bomo na borzi!

GOSPA MERCADET: Tvoj oče bi se spreobrnil samo takrat, ko bi prišlo do groznih stvari, ki jih nikomur ne privoščim ... Ah, prihaja najhujši upnik, tisti, ki samo vpije in grozi.

OSMI PRIZOR

Prejšnji, Goulard.

GOULARD: Gospa, oprostite mi, da vas vznemirjam, res ne bi hotel motiti, prihajam h gospodu Mercadetu po nadaljnja navodila ...

MINARD (*gospo Mercadet*): Kako je prijazen.

JULIE (*materi*): Mogoče pa je očka našel kakšno rešitev ...

GOSPA MERCADET: Tega se najbolj bojim. (*Goulardu.*) Takoj pride.

GOULARD: Izvedel sem za srečni dogodek, ki je vse spremenil ...

JULIE: Gospod, povejte po resnici, ker mi o tem ne vemo nič.

GOULARD (*vstran*): Kako je prefrigana.

GOSPA MERCADET: Gospod, prosim vas, kateri dogodek?

GOULARD: Godeau je prišel, njegov družabnik ...

GOSPA MERCADET: Ah, gospod ... Julie ... Adolphe ...

kakšna sreča! Gospod, ste videli Godeauja? Je bogat?

GOULARD: Saj sami dobro veste, pri vas doma je. Je že bil pri večerji. Zelo pozno je prišel ...

GOSPA MERCADET: Godeau pri nas ... Ponoči?

GOULARD: Ja, videl sem kočijo.

JULIE: Ja, mama, ponoči je prišla kočija ...

GOSPA MERCADET: Gospod, ponoči ni bilo k nam nikogar, to vam lahko zagotovim ...

GOULARD: V redu. Gospa, zelo dobro razumete korist svojega moža. Lepo vas je podučil ...

GOSPA MERCADET: Gospod ...

GOULARD: Prav dolgo ne bo mogel skrivati

Godeauja ... Bomo pa čakali ... cel mesec, če bo

treba. Sicer pa na črni borzi že vsi vejo, dopoldne

so imeli vsi upniki sestanek. Godeau je že kupil dva tisoč delnic rudnikov v Basse-Indre. Slab začetek.

Vidi se mu, da prihaja iz Indije, očitno še ne pozna prav dobro lokalnih razmer ...

GOSPA MERCADET: Gospod, vi govorite po kitajsko ...

GOULARD: Vam bom povedal po naše. Glejte, gospa, obljubljam vam dober popust pri terjatvi, če mi omogočite, da govorim z Godeaujem ...

JULIE: Gospod, moja mati in jaz se ne spoznava na poslovanje.

GOULARD (*vstran*): Kako ta barabin zna s svojo ženo. Kako so genialno naštudirali vloge! Človek bi se kar poročil v to hišo ...

GOSPA MERCADET (*Goulardu*): Gospod, grem po moža. (*Hčerki.*) Bojim se, da gre očka predaleč ... Če nas pošilja stran, pomeni, da se boji, da bomo v napoto. Nič. Tokrat bom nadzorovala, kaj počne.

Julie in gospa odideta.

DEVETI PRIZOR

Goulard, Minard.

GOULARD: Glejte, gospod, vem, da se boste poročili z gospodično Mercadet, Duval mi je povedal. Če

vam je stari Duval svetoval to poroko, je to samo zato, ker ve, da je Godeau nazaj. Ker Godeau zaupa samo Duvalu. Berchut vse ve.

MINARD: Nisem vedel, da se je Godeau vrnil.

GOULARD: V redu. Sebe vidite kot člana te družine in ste očitno del zarote. Glejte: tole je v Mercadetovem interesu. Recite Godeauju takole: če me izplača takoj, dam popust petindvajset procentov.

MINARD: Gospod, zaenkrat nimam nobenega pooblastila, da sodelujem pri poslih gospoda Mercadeta. Mislím, da bi bil upravičeno jezen, če bi ... sploh pa, je že tukaj.

DESETI PRIZOR

Prejšnja, Mercadet, nato še Justin.

MERCADET: Dragi Minard, dami vas pričakujeta. (*Potihó.*) Če ju ne peljete ven na kosilo, ne dobite več Julie pod nobenim pogojem.

MINARD: Zmenjeno ... (*Odide.*)

MERCADET: No, Goulard, slišim, da ste se združili vsi in boste zahtevali, naj položim račune. Obtožujete me, da sem prevarant ...

GOULARD: Vi, gospod? Vi ste eden najbolj sposobnih poslovnih ljudi v Parizu. Človek, ki bo obračal stotine milijonov, ko bo zaslužil prvega.

MERCADET: Niste imeli sestanka, da bi ...?

GOULARD: ... ugotovili, kako vam lahko pomagamo. Počakali bomo, dragi prijatelj, kolikor bo treba.

MERCADET: Bolje pozno kot nikoli. Zahvaljujem se vam, gospod ... kot da ste mi to rekli včeraj ... bi bil tudi primeren čas. (*Vstopi Justin.*) Kaj bo dobrega, Justin?

JUSTIN (*potihó*): Gospod ... Gospod Violette mi ponuja šestdeset frankov, če ga peljem h gospodu Godeauju ...

MERCADET: Šestdeset frankov! (*Vstran.*) Tistih šestdeset, ki mi jih je včeraj splel.

JUSTIN: Gospod seveda ne bo dovolil, da izgubim tako lep denar ...

MERCADET: Kar naj te podkupujejo! Si na dobri poti, da postaneš sekretar. Še tegale ti prepuščam, kar oberi ga.

JUSTIN: Ni problema.

MERCADET: Dovolite, gospod Goulard. Moram napisati dve besedi v zvezi s tem, kar mi je pravkar povedal Justin.

Mercadet odide.

ENAJSTI PRIZOR

Goulard, Justin.

GOULARD: Razumljivo ...

JUSTIN: Gospod je zelo razumen.

GOULARD: Tamle je Violette – koliko ti je ponujal, da ga pelješ h Godeauju?

JUSTIN: Gospod ve, da je gospod Godeau ...? Ne, nič mi ni ponujal.

GOULARD: Kaj ti je dal?

JUSTIN: Jaz, da bi se izneveril gospodu, ki mi je zabičal, da ne smem nikomur ...? Deset zlatih.

GOULARD: Jaz ti jih dam petnajst.

JUSTIN (*vstran*): Oh, če bi Godeau bolj pogosto hodil ...

GOULARD: Ampak moram biti prvi pri njem! Terjatev imam za petinsedemdeset tisoč frankov.

JUSTIN: Če gospod lahko počaka tamle v kabinetu, skupaj z gospodom Violettom, vas pridem iskat, ko bo gospod Godeau pri kosilu, ker gospod vztraja, da mu postrežejo tukajle, v salonu.

GOULARD: Velja. (*Odide.*)

JUSTIN: Tjale jih bom spraval vse skupaj, enega za drugim, kot ribe v akvariju.

DVANAJSTI PRIZOR

Justin, Mercadet.

MERCADET: No?

JUSTIN: Čakal bom na gospodova navodila, kdaj naj jih spustim h gospodu Godeauju.

MERCADET: V redu, fant, kar naberi vse, kar ti gre, samo ne prisluškuj, kaj se bova z Godeaujem pogovarjala. (*Vstran.*) Ušesa bo prilepil k vratom.

TRINAJSTI PRIZOR

Mercadet, nato De la Brive.

MERCADET (*nekaj časa sam*): Strašno, kako je podoben Godeauju. Tako si ga predstavljam po desetih letih Indije. Pridite.

DE LA BRIVE (*predelan v Godeauja*): Ah, prijatelj moj dragi, kakšno vreme imate v Parizu! Če ne bi imel tukaj sina, se nikdar ne bi vrnil. Je bil že čas, da ubogemu fantu povem, da sta se mu oče in mati končno poročila ...

MERCADET (*zaloputne z vrati in pozvoni*): Kakšen teater! Izredna transformacija.

DE LA BRIVE: Debitiral sem leta 1827, pri neki priletni markizi, ki je rada igrala mlade gospodične. Na svojem posestvu je imela gledališko dvorano.

Justin vstopi.

MERCADET: Imaš ogenj? Boš gospodu prižgal tole pipo. Šiša je to. In glej, da mu postrežejo čaj pri tejle čajni mizici.

JUSTIN: Gospod, Pierquin ravno podkupuje starega Grumeauja.

MERCADET: Pusti jim, naj pridejo, čim bosta žena in hči odšli iz hiše. (*Mercadet prižge De la Brivu šišo.*)

JUSTIN: Streže mu kot kakšnemu predsedniku uprave.

Justin postreže kosilo.

MERCADET: Daj, da napišem Duvalu sporočilo, naj mi pride pomagat. Ker ga zanima Juliejina usoda, me bo rešil. (*Mercadet napiše listek in reče Justinu.*) Naj tole Duvalu odnese Grumeau. (*Justin odide.*) Kakšna drznost. Kaj pa, če rudniškimi delnicam vrednost ne bo zrasla?

DE LA BRIVE: Res. Kaj, če jim ne?

MERCADET: Eh, možnosti so petdeset – petdeset.

ŠTIRINAJSTI PRIZOR

Prejšnja, Goulard, Violette.

GOULARD (*Violettu*): Sem vam rekel. Čuva ga kot rezervni kapital.

VIOLETTE: Dragi gospod Mercadet ...

MERCADET: Se opravičujem. Sem sredi sestanka.

GOULARD: Točno vemo, s kom imate ...

MERCADET: Kako mi lahko ...?

VIOLETTE: Gospod Godeau!

MERCADET: Kaj pa govorite? Izjavljam, gospod Violette, da ta gospod ni Godeau. In gospoda Goularda jemljem za pričo.

GOULARD (*Violettu*): Laže kot pes teče. Ampak pri poslih je to dovoljeno.

VIOLETTE: Brez laži bi bilo poslovanje nezdravo ...

GOULARD: Dajte no, gospod, saj ga prepoznam. Mercadet, zakaj bi zanikali ...

MERCADET: Ne zanikam, da Godeau ... (*Povzdigne glas.*) Godeau, o katerem sem živel v popolni zmoti, in to bi rad povedal celemu Parizu, da je nadvse poštene, dragoceni, sposobni, energični gospod Godeau, da ta gospod Godeau ne more biti na poti in ni na tem, da pride.

VIOLETTE: Vemo, da se je vrnil iz Indije.

GOULARD: Z ogromnim premoženjem.

MERCADET: Iz Indije Koromandije.

GOULARD: Vsa sreča. Pravijo, da je postal nabob.

VIOLETTE: Kako pa se človek pogovarja z nabobom?

MERCADET (*Violettu, ki se je nekoliko približal*): Oh, nikar ga ne nagovarjajte. Ne bom dovolil, da ga nadlegujejo moji upniki.

GOULARD (*ki se je prišutilil v bližino*): Ekscelenca!

MERCADET: Goulard, pardon ... ne bom dovolil ...

VIOLETTE: Čisti Indijec.

MERCADET: Zelo se je spremenil. Indija zelo vpliva na ljudi. Saj razumete: kolera, kari, kurkuma ...

GOULARD (*ki se je čisto približal De la Brivu*): Plačajte mi, kar mi dolguje vaš prijatelj Mercadet, pa znižam za dvajset procentov.

DE LA BRIVE: Imate kakšne papers?

MERCADET: Oh, Goulard!

GOULARD: Glejte to, takoj bo plačal ...

PETNAJSTI PRIZOR

Prejšnji, gospa Mercadet.

Ko gospa Mercadet odpre vrata, zagledamo celo skupino upnikov. Julie in Minard sta z njo, pomigne jima, naj gresta v sosednjo sobo. Gresta.

MERCADET (*vstran*): Na, zdaj bo ta moralizatorica vse pokvarila.

GOSPA MERCADET (*obema upnikoma*): Gospodje, nehajte ... Gospod Mercadet je žrtev neokusne spletke (*Pogleda De la Briva.*), ki lahko škoduje vašim interesom.

GOULARD: Gospa!

GOSPA MERCADET: Ta gospod ni gospod Godeau.

MERCADET: Gospa!

GOSPA MERCADET (*Mercadetu zelo hladno in odločno*): Ta slepar vas je ...!

VIOLETTE: Kaj, gospa?

GOSPA MERCADET: Gospodje, če lahko računam, da boste molčali o tem dogodku, ki ... nimam besed ... boste vsi takoj izplačani.

GOULARD: Kdo pa bo izplačal, gospa, če smem vprašati?

GOSPA MERCADET: Gospod Duval. (*Upnika stakneta glave in se posvetujeta.*)

MERCADET (*vstran*): Ta ženska me bo ...

GOSPA MERCADET: Zvečer boste šli h gospodu Duvalu, jaz bom tudi tam, in vsi upniki gospoda Mercadeta bodo poplačani.

VIOLETTE: Če je pa tako ...

Odideta.

ŠESTNAJSTI PRIZOR

Prejšnji, razen Goularda in Violetta.

DE LA BRIVE: Gospa, če ne bi bili ženska, verjemite, bi vas ... Jaz sem gospod De la Brive.

GOSPA MERCADET: Vi, gospod De la Brive? Ne, gospod ...

MERCADET: Kako je predrzna ... Saj je sploh ne prepoznam.

DE LA BRIVE: Kako – nisem jaz?

GOSPA MERCADET: Gospod De la Brive, gospod, je mladenič, ki sem ga sinoči pri večerji precej dobro spoznala. To je gospod, ki ve, da dolgovi niso nič nečastnega, če jih človek prizna in se trudi, da bi jih odplačal. Gospod De la Brive je časten človek in bo plačal vse do zadnjega franka. Ker ima pred seboj še vse življenje in je preveč pameten, da bi ga zakockal z zadevami, ki jih sodišča prepoznajo kot kazniva dejanja.

DE LA BRIVE: Gospa, jaz sem res ...

GOSPA MERCADET: Nočem niti slišati, kdo ste. Kdor koli ste, mi boste še hvaležni, sem prepričana, da sem vam naredila uslugo in vas ustavila tik pred robom prepada ...

DE LA BRIVE: Gospa, vaš mož me je prisilil v to, ko mi je obljubil, da mi bo vrnil tiste papirje, ki pomenijo oviro na moji poti v prihodnost ...

GOSPA MERCADET: Moj mož, gospod, je pošten človek in vam jih bo vrnil, kot je obljubil. Zadovoljili se bomo z vašo častno besedo in oddolžili se nam boste, ko boste prišli do denarja po zakoniti poti.

DE LA BRIVE: Ah, gospa, odprli ste mi oči. Res sem gospod De la Brive. In vam zagotavljam, da se v tem trenutku pogumno podajam na negotovo pot poštenega dela.

GOSPA MERCADET: Ravna pot, gospod, pot časti – je zahtevna pot. In Bog na njej poplača čisto ves trud.

MERCADET (*vstran*): Tudi kredit se dobi od njega, na to lahko računate, gospod.

DE LA BRIVE: Kako naj vam poplačam? Kot sin vam bom hvaležen svoje žive dni.

Ji spoštljivo poljubi roko, pozdravi Mercadeta in gre v sosednjo sobo.

SEDEMNAJSTI PRIZOR

Mercadet, gospa Mercadet.

MERCADET: No, pa sva sama. Po vaši zaslugi, gospa, sem zdaj ostal brez vsega. Vse je bilo napeljeno, da se dokončno rešim.

GOSPA MERCADET: Moj občutek za čast tega ne dovoli na ta način.

MERCADET: In? Ima vaš občutek za čast kaj denarja s sabo?

GOSPA MERCADET: Ne norčujte se iz mene, gospod. Navadna ženska sem, ki na stvari ne zna gledati drugače kot s srcem. Kar ste počeli, da bi spet prišli do denarja, je direktno grozilo, da vam nepovratno umaže ime, nam vsem pa družinsko čast. Oprostite, mislim, da je hujše, če ostanemo brez časti, kot pa če smo brez denarja. Upala sem, da boste ostali to, kar ste bili doslej: pošten, lojalen in pogumen človek.

MERCADET: Dokler niste prišli, sem vsaj stal na dveh nogah, vi pa ste me podrli v blato.

GOSPA MERCADET: Mogoče boste rekli, da so to samo ženske marnje, ampak poslušajte me vseeno. Menda še vedno imam svojih dvesto tisoč prihrankov. Vzemite ta denar in izplačajte upnike.

MERCADET: Pa potem? Potem bomo revni kot Culukafrija.

GOSPA MERCADET: Ugled pa nam bo zrasel.

MERCADET: Pa kaj?

GOSPA MERCADET: Vaša hči in vaš zet, vaša žena in vi, vsi bomo delali. Z Adolphovim kapitalom bomo začeli na novo, zaslužili bomo dovolj za skromno, pošteno, ampak srečno življenje. S špekulacijami

lahko človek na tisoč načinov pride do premoženja. Mislim pa, da obstaja en sam pravilen način, ki bi se ga vsi pošteni ljudje morali držati: denar je treba zaslužiti z delom in z lojalnostjo, ne pa z zvijačami ... Potrpežljivost, modrost, varčnost: to so tri gospodarske vrline, ki omogočajo spodobno preživetje. Dajte no, gospod. Na eni strani imate ženo, ki vas ceni, na drugi otroka, ki vas imata rada. Pustite, naj vas imamo radi še naprej. Pustimo za sabo vse te laži, zvijače, to lažno razkošje, ki nam ga nihče ne zavida. Če bomo imeli samo kruh, ga bomo jedli z veseljem in se nam ne bo zatikal v grlu, kakor vse te prestižne pašetke in kaviarji na pojedinah, kjer se vsi samo posmehujejo propadlim delničarjem ...

MERCADET (*vstran*): Enkrat samkrat dajte prav svoji ženi in ste nasankali za vse večne čase. Ženske zase govorijo, da so nesebične in velikodušne, ampak ta velikodušnost v resnici prihaja v občasnih valovih, kot škrlatinka ...

GOSPA MERCADET: Vas nisem prepričala?

MERCADET: Pred dvema minutama ste s svojimi najboljšimi nameni odgnali denar, ki sem ga tako dolgo iskal. In vi bi radi, da se vam zahvalim. In še obsojate me.

GOSPA MERCADET: Nič vas ne obsojam. (*Vstran*.) To je itak nemogoče ... (*Glasno*.) Pustite, naj o tem presodita dva čista človeka, ki ju ta svet še ni do konca umazal. Dopustite mi, da za dve minuti z njima spregovorim tule v salonu ...

MERCADET: Kaj pa je zdaj to? (*Vstran*.) Prav, bom vsaj v miru razmislil, kaj naprej.

Odide.

OSEMNAJSTI PRIZOR

Gospa Mercadet, nato Julie in Minard.

GOSPA MERCADET: Pridita, otroka ...

MINARD: Tukaj sva. Kaj želite?

GOSPA MERCADET: Oče je še v dosti hujšem položaju, kot sem mislila. Tu gre, kakor on pravi, za življenje in smrt. Če bomo zelo prebrisani in drzni, bo lahko v kratkem odplačal vse svoje dolgove in prišel do dodatnega denarja. Če bomo dovolj pametni, nam lahko uspe zelo tvegan načrt. Glejta, zdaj vsi verjamejo, da je Godeau res prišel. Kaj pa, če bi se vi, Adolphe, preoblekli v Godeauja in se jim pokazali ...? (*Minard se zdrzne*.) Gospod Mercadet bi v njegovem imenu lahko odkupil delnice in pri upnikih dobil velike popuste. Delnice bi morale zrasti in vse odplačati v kratkem času: najprej nakup, potem upniki ... Gospod Duval bi nam moral pomagati pri tem ...

JULIE: Oh, mama, ljubezen do očeta vam je zmešala glavo. Ne morem verjeti, da si je lahko izmislil tak načrt, in nikoli se ne bom poročila z Adolphom, če ...

MINARD: No, no, Julie. (*Ji poljubi roko*.) Gospa, od mene lahko zahtevate kar koli, vse, kar imam. Ampak da bi se poslužili takih ... Nič, šel bom h gospodu Duvalu in ga prosil, naj pomaga gospodu Mercadetu. Ampak saj veste, gospa, kaj zahtevate od mene ... To je ...

GOSPA MERCADET (*živahno*): Goljufija.

MINARD: Hujše kot to. Če se nam posreči, bo nekdo spet ostal popolnoma brez časti ... To je ...

GOSPA MERCADET: Adolphe. Niti besedice.

MINARD: V imenu vsega, kar vam je najbolj drago, gospa, ne delajte tega. Bankrot je boljša rešitev, človek se lahko spet dvigne. Tukaj pa ...

DEVETNAJSTI PRIZOR

Prejšnji, Mercadet.

MERCADET: Adolphe! Bi se poročili s hčerko bankrotiranca?

MINARD: Bi, gospod. Ker bi naredil vse, da bi ga rešil ... (*Vsi trije Mercadeti obstopijo Minarda*.)

MERCADET (*vstran*): Prepričali ste me. (*Ženi*.) Vi ste plemenita in dobra ženska. (*Vstran*.) Kaj bi ljudje po navadi dali za tak zaklad! In kdor ga ima, je nor, če mu ne žrtvuje vsega ... (*Glasno*.) Zaslužili bi si boljše usodo ...

GOSPA MERCADET: Ah, gospod, spet govorite, kot ste govorili, preden je Godeau pobegnil.

MERCADET: Ja, ker sem bankrotiral kot pošten človek.

Oh, konec je z mano. (*Vstran, a slišno*.) Vem, kaj moram storiti.

GOSPA MERCADET: Kar groza me je. Otroka, v tem trenutku bomo očetu stali ob strani.

Vsi trije pohitijo za Mercadetom.

PETO DEJANJE

PRVI PRIZOR

Justin, Thérèse, Virginie, Brédif.

Justin vstopi prvi in pomigne Thérèse, naj pride.

Virginie s svojimi računovodskimi knjigami zasede fotelj. Brédif vstopi sredi prizora. Justin pogleduje skozi ključavnico in prisluškuje skozi vrata.

THERESE: Saj menda nimajo namena, da bi nam prikriili svoje zadeve?

VIRGINIE: Stari Grumeau je rekel, da bojo gospoda zaprli. Hočem, da zračunajo, kaj so mi dolžni – se pravi vse, kar je še čez mojo plačo.

THERESE: Kar misli si. Nič ne bomo dobili. Ti sploh veš, kaj je bankrot?

JUSTIN: Nič ne slišim, prepotiho govorijo. Gospod nam še zmeraj ne zaupa.

VIRGINIE: Gospod Justin, kaj je to bakrot?

JUSTIN: To je neke vrste nenamerna kraja, ki jo zakon dovoljuje, ampak se zakomplicira pri formalnostih. Ampak brez skrbi, pravijo, da gre gospod v osebni stečaj ...

VIRGINIE: Kaj pa je to?

JUSTIN: Stečaj, to je še zmeraj bankrot, samo da se zakomplicira pri upnikih ... formalnosti pa ni.

THERESE: Justin vse ve.

JUSTIN: Tako govori gospod. Vse sem se od njega naučil.

BREDIF (*vstopi, ne da bi ga kdo opazil*): No, kaže, da bom stanovanje zdaj spet dobil nazaj ne v treh mescih, ampak v dveh tednih. Saj je kar lepo skrbel: bordure je pozlatil ... Ga bom oddal za tisoč ekujev dražje.

JUSTIN: Gospod gre.

Vsi se potuhnejo v ozadje odra.

DRUGI PRIZOR

Prejšnji, Mercadet, poklapan.

MERCADET: Kaj želite, gospod Brédif? V kratkem boste spet imeli prosto stanovanje ...

BREDIF (*vstran*): Res bi rad, da gre, preden si kaj novega izmisli. (*Glasno*.) Gospod, najbrž razumete, da bi stanovanje raje oddal komu drugemu kot pa vsem tem upnikom, ki mi uničujejo stopnice.

MERCADET: Zelo sočuten človek ste ...

BREDIF: Najbrž veste, da imam v lasti tudi hišo, ki se tele drži in ima izhod v sosednjo ulico. Zada, v vrtu, je prehod, ki pelje na dvorišče tiste druge hiše.

MERCADET: Ja, in?

BREDIF: Če boste rabili zasilni izhod ...

MERCADET: Zakaj?

BREDIF: Saj vsi vedo, kaj se dogaja ... Nekaj se govori o množičnih tožbah.

MERCADET: Tako torej zgleda vsa ta groza okrog bankrota, ta agonija z mrhovinarji ... (*Zagleda svoje osebe*.) Kaj pa vi delate tukaj? Gremo, stran!

JUSTIN: Saj bi šli, ampak čakamo ...

MERCADET: Kaj čakate?

THERESE: Plačo.

MERCADET: Kar oglasite se pri gospe Mercadet. Ona vam bo plačala. (*Brédifu*.) Hvala, gospod Brédif, bom ostal kar tu.

BREDIF: Se ne zavedate nevarnosti svojega položaja?

MERCADET: Moj položaj je ... odličen.

BREDIF: Meša se mu.

MERCADET: Kaj dobim, če mi prekinete najemno pogodbo? Zaslužili bi tri tisoč frankov na leto, v sedmih letih je to enaindvajset tisoč frankov. Seštejva.

BREDIF (*vstran*): Nič se mu ne meša ... (*Glasno*.)

Ampak, dragi moj gospod.

MERCADET: Moje premoženje bo izropano, jaz pa moram ravnati, kot se ravna v stečaju: dobil bom svoj del.

BREDIF: Saj niste pozabili, da bom v primeru tožb nastopil kot priča v postopku?

MERCADET: Priča česa?

BREDIF: Kočija je prišla prazna!

MERCADET: Res se mi meša. Ha, žena je imela prav. (*Brédifu*.) Brédif, pojdite na Elizejske poljane, aleja Veuves!

BREDIF: Kaj pa je tam?

MERCADET: Nič, tam boste videli še več kot samo eno prazno kočijo! Tam jih je na stotine ... vse so prazne.

BREDIF: No, upnikom z vami res ne bo lahko. (*Glasno*.) Sluga ponižni.

MERCADET: Z veseljem.

TRETJI PRIZOR

Mercadet, najprej sam, nato Berchut.

MERCADET: Kakšen pohlep! Vse je v redu. Reka je bolj žejna kot potok. Berchut! No, prihaja moja kazen. Dajmo, zabredimo v blato ponižanja. Brédif je bil prvi udarec, ta bo milostni strel. (*Glasno*.) Pozdravljen, dragi gospod Berchut.

BERCHUT: Dragi moj gospod Mercadet.

MERCADET: Nekam hladen obraz imate. Niso rudniške delnice nič zrasle?

BERCHUT: So, gospod. Na Tortoniju bodo v kratkem dosegle nominalno vrednost, na borzi pa sam bog ve, kam bo to šlo. Zadeva teče. Vaše pismo ima čudežne učinke. Firma je reagirala, danes bodo na borzi objavljeni rezultati raziskav, rudniki v Basse-Indre bodo vredni vsaj toliko kot tisti v Monsu ...

MERCADET: Pa ste kupili njihove delnice, kot sem vam svetoval?

BERCHUT: Petsto!

MERCADET (*ga objame okrog pasu*): Za tole se lahko zahvalite meni. Res sem vesel, da sem vam ... Ha, petsto tisoč frankov vam gre direktno v žep. Gospa Berchut si je tako želela svojo kočijo, kaj? No, zdaj

jo bo dobila. Veste kaj, ženske, ki hodijo peš – meni se to zdi nedopustno. Ko bo delnica dvajset procentov nad nominalo – prodajte.

BERCHUT (*vstran*): Ta človek je kralj. Razen delničarjem ni v življenju nikomur naredil škode.

MERCADET: In če vam lahko dam še en nasvet: pojdite ven iz zakulisja, pokažite se. Spomnite se na besede iz evangelija: kdor prime za meč, bo z mečem pokončan.

BERCHUT: Dober človek ste. Glejte, med nama, opravka imate z neizprosnimi sovražniki. (*Pokaže papir.*) Pravijo, da je tole ponarejeno.

MERCADET: Ponarejeno? Sam sem to napisal!

BERCHUT: Se pravi, da Godeauja ni v Parizu?

MERCADET: Glejte, tudi vi ste dober človek. Pojdite k Duvalu, tam boste dobili denar, ki vam gre za teh dva tisoč delnic. No, kaj boste rekli, stari moj ...?

BERCHUT: Če dobim denar, bom Duvalu pustil tale papir. Ampak dragi moj Mercadet, v vaše dobro si želim, da je Godeau res tam ...

MERCADET: Vi že veste, kaj se spodobi, Berchut. (*Vstran.*) To je bil najhujši del.

BERCHUT (*vstran*): Kdo drug bi tega človeka obesil isti hip. (*Glasno.*) Grem k Duvalu.

MERCADET (*sam*): Zdaj pa bo, kar bo. Adolpha bom poslal k Duvalu. (*Zavpije.*) Adolphe! Adolphe!

ČETRTI PRIZOR

Mercadet, Minard.

MERCADET: Prijateljček moj, zdaj pa hitro k Duvalu. Vse veste. Doseči morate pri njem, da bo Berchut zadovoljen – in sem rešen.

MINARD: Tečem.

MERCADET (*zagleda Verdelina, Pierquina in Goularda, ki se pogovarjajo z Violettom in drugimi upniki*): Sovražnik prihaja. Mogoče bi moral zdaj stran, na miren sprehod ob reki.

PETI PRIZOR

Mercadet, Justin, nato Verdelin, Pierquin, Goulard in Violette.

MERCADET: Zbogom, Justin, poslovi se od dobrega gospodarja.

JUSTIN (*vstran*): Nisem še dovolj pri močeh, da bi zapustil gospoda ... (*Glasno.*) Deset dni bom še v vaši službi.

MERCADET: Je gospa opravila, kar je treba ...?

JUSTIN: Eh, Virginie ima tako trdo glavo. Pri njej je ena in ena zmeraj tri, in preden ji človek dokaže, da je ena in ena ...

MERCADET: ... ena.

JUSTIN (*vstran*): Kako je ta gospod zabaven. Taka nesreča, pa še vedno zdrav duh. (*Se oddalji.*)

VIOLETTE: Ah, gospod ...

MERCADET: Kaj bo dobrega, gospod Violette? Vse tone, sidra se trgajo. Vsaj ne bom sam, družba je kar številna.

VIOLETTE: Ne, ne! Redki so ljudje, kakršni ste vi.

Morali bi imeti sina ... Vse je plačano, obresti, stroški. Veliko sem kričal na vas, se opravičujem, nisem verjel, da bo Godeau res nazaj ...

MERCADET: Kaj? Ne vem, če je to primerna šala.

GOULARD: Prijatelj moj dragi, slabo sem vas presodil ... popolnoma sem na vaši strani. Sublimno.

MERCADET (*vstran*): Maščujejo se mi.

PIERQUIN: Nič ne bom po ovinkih, samo nekaj bom rekel: zelo zelo dobro ...

VERDELIN: Človeku je prav v užitek, če je tvoj prijatelj. Ponosen sem nate.

PIERQUIN: Tako lepo je poslovati z vami.

VIOLETTE: Ves svoj denar bi pustil pri vas.

GOULARD: Vi ste časten, nadčasten človek. Konec koncev, vsak od nas nekaj prispeva ...

PIERQUIN: Časten? Vi ste zgodovinska osebnost.

VERDELIN: In vedno pripravljen, da ...

MERCADET: No, gospôda, ste se dovolj naslajali, da

me ponižate do konca? Kar smejte se. No, ko ste že vsi tukaj, vam najjavljam, da sem sprejel zadnje odločitve – glede na to, da mi ne dajete več časa – da si prerežem vrat, tukajle, pred vašimi očmi ...! (*Izvlače britev.*)

VERDELIN: Prihrani nam to, dragi moj. Godeau je vse izplačal.

MERCADET: Godeau? Ampak Godeau je izmišljen!

Pravljica! Godeau je duh. Saj točno veste.

VSI: Prišel je ...

MERCADET: Iz Indije.

VSI: Ja.

GOULARD: Iz Indije Koromandije, kot ste sami rekli.

MERCADET: A tako? No, samo da je smeh ...

ŠESTI PRIZOR

Prejšnji, Berchut, nato Brédif, nato še Minard.

BERCHUT: Oprostite, se oproščam za vse. Dragi moj Mercadet, izvolite delnice, vse je plačano.

MERCADET: Kdo pa je plačal?

BERCHUT: Godeau, tako kot ste rekli.

MERCADET (*ga potegne vstran*): Berchut, kaj ne bi vi ...? Vi, ki ste z mano tako lepo zaslužili ...

BERCHUT: Sto petdeset tisoč frankov. Vse je poravnano.

MERCADET: Ste videli Godeauja?

BERCHUT: Rekel mi je, da so to vaše delnice.

MERCADET: Godeau?

BERCHUT: Godeau! Iz pristanišča je prišel.

BREDIF: Gospod, izvolite svoje zadolžnice. (*Vstran.*) Ne dobim stanovanja nazaj.

MERCADET: Se mi sanja? (*Pojavi se Minard.*) Adolphe, mi boš vsaj ti povedal. Godeau ...

MINARD: Gospod, moj oče je spet v Parizu. Kot ste mi sami rekli, se je poročil z mojo materjo. Priznal je očetovstvo in zdaj mi je ime Adolphe Godeau ...

MERCADET: In je izplačal tele gospode ...

MINARD: Vse do zadnjega! Izplačal je Berchuta in vas

prosi, da sprejmete te delnice kot avans za delež v profitu iz indijskih poslov ...

MERCADET: Pozdravljen, kralj vseh kraljev, nadvojvoda vseh kreditov, vladar delnic, oče vseh poslov!

Pozdravljen, profit, ki sem ga tako iskal tukaj, pa je, kot že tisočkrat doslej, prišel iz prekomorskih dežel ...

Oh, zmeraj sem govoril, Godeau je energičen človek ... pošten človek! Daj, pojdi ju iskat! (*Potisne Minarda v sosednji prostor.*)

Gospôda, izredno sem zadovoljen.

BERCHUT: Prosim vas, vsekakor računajte za nadaljnje sodelovanje.

MERCADET: Oh, dragi moj, adijo špekulacije ...

VERDELIN: Te bomo pustili, da proslaviš to v družinskem krogu. Tistih tisoč ekujev prepuščam

Julie, da bo imela kakšen diamantek na gumbih ...

MERCADET: Hvaležen človek, kdo bi rekel ...

Upniki odidejo.

SEDMI PRIZOR

Mercadet, gospa Mercadet, Julie, Minard.

JULIE: Oh, očka, kako lep človek. Milijonar je in poročil se bo z mano. Ne vem, če sem res ...

MERCADET: Pusti zdaj ceremonije ...

GOSPA MERCADET: Brez besed sem ... končno si rešen ... in bogat.

MERCADET: Bogat, ampak pošten. Glejte, žena, otroka, priznam ... Včasih sem bil na robu moči, neznosno utrujen ... Nenehno napet, zmeraj pripravljen na bitko ... Kdo bi to zdržal ... Bili so trenutki, ko sem hotel stran, stran ...! Zdaj pa blažen mir ...

MINARD: Gospod, moj oče je pravkar kupil posestvo v Touraini. Bodite mu sosed, naredite tako kot on, naložite del svojega premoženja v zemljo ...

GOSPA MERCADET: Oh, življenje na deželi, daleč ...

MERCADET: Kakor boš rekla.

GOSPA MERCADET: Kaj pa, če ti bo dolgčas ...?

MERCADET: Ne bo mi dolgčas! Z javnih subvencij na kmetijske sklade! Zemlja, to je zame! Nič nimam proti, če se zdaj vržem v to. Gremo! (*Pozvoni.*)

JUSTIN: Kaj želi gospod?

MERCADET: Kočijo. (*Vstran.*) Tolikokrat sem napleskal Godeauja, da bi ga zdaj prav rad videl. Gremo pogledat Godeauja.

KONEC

Boris Kerč, Gaber K. Trseglav, Uroš Smolej, Jaka Lah, Jožef Ropoša

60 LET KNJIŽNICE MGL

Ob visokem jubileju naše hišne knjižne zbirke, ki jo je leta 1958 ustanovil in prvi urejal Dušan Moravec, smo povabili gledališke ustvarjalce/ke in poznavalce/ke, naj nam zaupajo, katere knjige iz njene dolge in bogate zgodovine so jim bile v največji navdih pri njihovem delu.

Gledališče in njegov dvojnik Antonina Artauda je še vedno najbolj eksplozivna in inspirativna knjiga o gledališču.

Gledališče krutosti – kot je po poskusih, da bi svojo predstavo artikural prek dvojnikov, ki jih je našel v kugi, metafiziki, alkimiji, vzhodnem gledališču, Artaud poimenoval lastno vizijo – neizbrisno pripada modernizmu. Zavezano je njegovi temeljni potezi, ki vselej zahteva radikalen prelom, prekinitvev z vsem obstoječim in začenja na novo, z mislijo na temelj, bistveno, tudi »praizvor«. V tem je šel do skrajnosti, prek meja možnega (in do norosti). Njegovi viziji notranje pripada nemožnost realizacije, a je vendar neizmerno inspirativna. Znano je, da so Artaudova razmišljanja, podobe, zahteve in poezija poganjali iskanje in ustvarjanje najpomembnejših gledaliških avtorjev in kolektivov druge polovice 20. stoletja, četudi jih nihče ni uresničil. »Popolna zvestoba Artaudu je nemogoča,« piše Blaž Lukan v predgovoru knjige, ki je v prevodu Aleša Bergerja izšla v Knjižnici MGL leta 1994 in jo je uredila Alja Predan, ter dodaja, da ga je treba nenehno prebirati.

Tudi zame, ki sem delala predvsem uprizoritve dramskih del – tip gledališča, ki ga je Artaud krivil za propad umetnosti in besno izganjal – je bil najpomembnejši gledališki avtor, neuresničljivi zakon. Ne s konkretnimi podobami, pač z zahtevo po gledališču, katerega moč je »enaka moči lakote«, nujnem, celovitem, bistvenem ... gledališču kot Dogodku.

Dvajseto stoletje je mimo, modernizem tudi. Zdi se mi, da nič ni tako daleč od Artauda kot današnja naseljenost predstav s privatizmi in zasebnimi stališči, žurnalističnim angažmajem in navdihu trenutka zapisanim improvizacijam, pa seveda meščansko gledališče. A se še strinjam z mislijo (Lukanom, konec prejšnjega stoletja), da je vzeti si Artauda za svojega »pravzaprav edina možnost, ki jo sodobno gledališče ima, če hoče preživeti«.

Diana Koloini, dramaturginja

NOVO V KNJIŽNICI MGL

Nenad Jelesijević PERFORMANS-KRITIKA ZASUK V ODPRAVO UMETNOSTI

Knjižnica MGL (170)

MGL: Ljubljana, 2018

Uredila **Petra Pogorevc**

Spremno študijo napisal **Blaž Lukan**

»Performans-kritika je nemogoča gesta upora proti obstoječemu.«

Ta izjava Nenada Jelesijevića temelji na poglobljenem premisleku o fenomenu kritike v performansu v navezavi na primerjalno analizo 26 primerov (para)kritičnih umetniških praks: performansov tandema The Yes Men, Marine Abramović, Aleksandra Brenerja, skupin FEMEN in Demolition Inc., predstav sodobnoscenskih avtorjev, akcij aktivističnih skupin. Na prelomno prakso Marcela Duchampa se ozre predvsem z vidika estetizacije upora.

Med fragmenti o odpravi umetnosti in performiranju želje podaja nastavke za politizacijo estetskega – v protagonizmu performerke in gledalca, med radikalno relativizacijo obeh pozicij.

Performans-kritika s svojim militantnim estetskim izumlja, ustvarja, odpira in širi prostor enakosti onkraj diskurza obstoječega.

»Kritična umetnina je performativna takrat, ko je militantna. Ko čez vrata institucije napišemo ›Nihče nas ne predstavlja!‹ in hkrati aktivno so-delujemo pri realizaciji te emancipatorne zahteve. Gre za dejanje, ki ga delimo s komer koli. Ne, to nikakor ni umetnost.«

MARIJANA JAKLIČ KLANŠEK

Foto Mimi Antolović

Rečem ji MJK. In štejem jo med svoje najpomembnejše učitelje. In med tiste prijatelje, ki jim neomajno zaupam. Deset let sva skupaj vodili Mestno gledališče ljubljansko. Najino prvo »poslovno« srečanje imam še danes živo pred očmi: nosila je blede rumeno laneno obleko, bila je izstopajoče elegantna, suverena, ljubezniva. Žareča oseba. Všeč mi je bila. Enako oziroma še bolj mi je všeč tudi danes. Njeno obsežno znanje, vitalizem in stoodstotna predanost delu me vedno napolnijo z optimizmom. Tu in tam se mi zazdi, da Mestno gledališče ljubljansko niti samo sebe nima tako rado, kot ga ima rada Marijana Jaklič Klanšek.

Dejstvo, da je po izobrazbi in dolgoletni praksi dramska igralka, zaradi svojih talentov pa še marsikaj drugega, je iz nje naredilo eno največjih slovenskih avtoritet na področju vodenja javnega zavoda v kulturi. Marijanino celostno razumevanje umetnosti se uspešno spaja z njenim darom za formalno in finančno organizacijo. Njen uvid v problematike je vedno globalen, način razmišljanja strateški, vodita pa jo strast in vera v poslanstvo gledališča.

Marijana Jaklič Klanšek se je ansamblu MGL pridružila septembra 1971 kot obetavna mlada igralka, ki je za vlogo Gospodične Julije na AGRFT istega leta prejela vrsto strokovnih priznanj. Prav tista privlačna mešanica ostrine in krhkosti, svetlobe in teme, vztrajnosti in poguma, s katero je očarala Strindbergova Julija, so tudi značajske lastnosti in odlike Marijane Jaklič Klanšek. Na svoji igralski poti je velikokrat upodabljala nevarne ženske, ki se ne vdajo brez boja, ženske, katerih ranljivost je pravzaprav ščit, ki varuje osredno vsebino – srčnost. Takšne se na primer spomnimo prek Shakespearove Desdemone in Estelle iz Sartrove igre *Za zaprtimi vrati*. Njen igralski razpon je širok. Dokazala se je v vlogah razkošnih junakinj, a tudi liki preprostih žensk ji niso bili nikdar tuji.

Smisel za pravično in pošteno, občutek za skupno dobro ter poznavanje gledališkega procesa so le tri odlike, ki so prav gotovo glavni vzrok, da je leta 1994 postala pomočnica direktorja gledališča in na tem delovnem mestu ostala v kar treh zaporednih mandatih direktorjev MGL. Ves ta čas je ustvarjala tudi na odru in odigrala tretjino od svojih šestdesetih vlog v matičnem gledališču. Kot levinja se je, in se še vedno, bori za dobro gledališnikov. Spopada se s spremembami zakonov, podzakonskimi akti, amandmaji, s takimi in drugačnimi »rezi« v kulturo ... Nikoli se ne izgubi v gozdu predpisov, birokratskim nesmisлом, ki se ji postavijo na pot, pa vdihuje logiko. Neomajno je konstruktivna, nepodkupljiva, zagrizena, pripravljena priskočiti kolegom na pomoč. Je pronicljiva, ostra in zahtevna sogovornica, ki pa jo vedno vodi moč argumenta in nikoli argument moči.

V skoraj petindvajsetih letih je kot pomočnica direktorjev – poslovni vodja organizirala vse prenove v MGL in se z izvajalci pogajala tako precizno in trdo, kot bi šlo za njen lastni dom. Pa saj je tudi šlo. MGL je bil in bo ostal Marijanin gledališki dom. V splošno zgodovino gledališča se vpisuje kot tista oseba, ki je gledališče ves čas nadgrajevala, popravljala, vzdrževala, ustvarjala boljše in boljše pogoje dela. In seveda kot dramska igralka, ki je del svoje osebne poklicne poti žrtvovala za skupno stanovsko dobro.

Veliko me je naučila in iskreno sem ji hvaležna. Želim si še mnogih srečanj, posvetov, sodelovanj.

Izkoriščam pa tudi priložnost in v imenu vseh MGL-jevcev vzklikam: HVALA!

In vse dobro in srečno, draga MJK!

Barbara Hieng Samobor

VLOGE V MGL

- 1970/1971** Andrej Hieng, *Osvajalec (Baltasar)*, r. Dušan Jovanović (nastopajoča), AGRFT
- 1971/1972** Žarko Petan, *Raj ni razprodan ali Reforma v paradizu*, r. Miran Herzog (Julija Dolenc)
Francis Veber, *Pogodba*, r. Janez Vrhunc (Louise)
George Bernard Shaw, *O'Flaherty z Viktorijinim križcem*, r. Mirč Kragelj (Teresa Driscoll)
- 1972/1973** Alan Ayckbourn, *Ljubezen druge polovice*, r. Mile Korun (Mary Featherstone)
- 1973/1974** Ödön von Horváth, *Pripovedke iz Dunajskega gozda*, r. Žarko Petan (Marijana)
- 1974/1975** William Shakespeare, *Othello*, r. Franci Križaj (Desdemona)
Branislav Nušič, *Mister Dolar*, r. Matija Logar (Ela – alternacija)
- 1976/1977** Miloš Mikelc, *Zaradi inventure odprto*, r. Miran Herzog (nastopajoča)
Pavle Lužan, *Sreča neposrednih proizvajalcev ali Sreča nikdar opoteča*, r. Matija Logar (Mica)
- 1977/1978** Tone Partljič, *Ščuke ni, ščuke ne*, r. Dušan Mlakar (Helenca)
Alojz Kraigher, *Školjka*, r. Jože Babič (Olga)
- 1978/1979** Alan Ayckbourn, *Norčije v spalnici*, r. Miran Herzog (Kate)
Mihail Afanasjevič Bulgakov – Žarko Petan, *Pasje srce*, r. Žarko Petan (Daktilografka, Zaročenka Šarkova)
- 1979/1980** Jean-Paul Sartre, *Za zaprtimi vrati*, r. Franci Križaj (Estelle)
- 1980/1981** Ivan Cankar, *Hlapci*, r. Dušan Jovanović (Kmetica)
Jean Giraudoux, *Za Lukrecijo*, r. Marjan Bevk (Paola)
- 1981/1982** Milan Dekleva, *Sla boeme*, r. Zvone Šedlbauer (Agentka)
Tone Partljič, *Na svidenje nad zvezdami*, r. Aleš Jan (Mrtva pevka)
- 1982/1983** Žarko Petan, *Obrekovalnica*, r. Aleš Jan (nastopajoča)
- 1983/1984** Ödön von Horváth, *Kazimir in Karolina*, r. Žarko Petan (Marija)
Goran Stefanovski, *Hi-fi*, r. Zvone Šedlbauer (Sonja)
William Shakespeare, *Hamlet*, r. Mile Korun (Dvorna dama, Plesalka)
Dimitrij Rupel, *Kar je res, je res*, r. Boris Kobal (Članica zgornje-volgarske delegacije)
- 1984/1985** Eduardo De Filippo, *Umetnost komedije*, r. Žarko Petan (Lucia Petrella)
Arthur Miller, *Lov na čarovnice*, r. Franci Križaj (Tituba)
- 1985/1986** Franz Kafka, *Proces*, r. Zvone Šedlbauer (Mlada ženska)
Ivo Brešan, *Hidrocentrala v Suhem Dolu*, r. Žarko Petan (Ika)
- 1986/1987** Lars Norén, *Demoni*, r. Albert Kos (Jenna)
Aleksander Gelman, *Klopca*, r. Marjan Bevk (Ona)
Peter Božič, *Španska kraljica*, r. Zvone Šedlbauer (Sestra Mira)
- 1987/1988** Alenka Goljevšček, *Otrok, družina, družba ali Lepa Vida 1987*, r. Zvone Šedlbauer,
(2. prisednica na sodišču ZD, Tina, Katja)
Oton Župančič, *Veronika Deseniška*, r. Vinko Möderndorfer (Geta)
- 1988/1989** Mirko Zupančič, *Elektrino maščevanje*, r. Mile Korun (Dvorjanka)
Branislav Nušič, *Gospa ministrica*, r. Miran Herzog (Teta Daca)
Tone Partljič, *Pesnikova žena prihaja*, r. Mile Korun (Melanija Mlakar)
- 1989/1990** John Millington Synge, *Junak z zahoda*, r. Eduard Miler (Vdova Quin)
Klaus Mann – Ariane Mnouchkine, *Mefisto*, r. Žarko Petan (Myriam Horowitz)
- 1990/1991** Marin Držič, *Dundo Maroje*, r. Radoslav Zlatan Dorić (Perina)
Vladimir Kunin, *Intergirl*, r. Žarko Petan (Zina Melejko)
- 1991/1992** Carlo Goldoni, *Pahljača*, r. Katja Pegan (Gospa Suzana)
Luigi Pirandello, *Kaj je resnica?*, r. Dušan Jovanović (Gospa Nennijeva)
- 1992/1993** Evald Flisar, *Kaj pa Leonardo?*, r. Dušan Mlakar (Gospa Martin – alternacija)
- 1993/1994** Gabriel Barylli, *Medeni mesec*, r. Boris Kobal (Barbara Wenger)
Arthur Miller, *Smrt trgovskega potnika*, r. Žarko Petan (Ženska)
Alan Bennett, *Blaznost Jurija III.*, r. Vinko Möderndorfer (Lady Pembroke)
- 1994/1995** Federico García Lorca, *Yerma*, r. Zvone Šedlbauer (Stara ženska, k. g.)
Tone Partljič, *Štajerc v Ljubljani*, r. Boris Kobal (Gospa Črnkotova, k. g.)
- 1995/1996** Evald Flisar, *Iztrahnjeno srce*, r. Zvone Šedlbauer (Katra, k. g.)
- 1996/1997** Bertolt Brecht, *Galilejevo življenje*, r. Vinko Möderndorfer (Ženska, k. g.)
Thomas Stearns Eliot, *Umor v katedrali*, r. Jernej Lorenci (Canterburyjska žena – zbor, k. g.)
- 1997/1998** Michel Tremblay, *Nore babe*, r. Boris Kobal (Roza Umek, k. g.)
Curth Flatow, *Mož, ki si ne upa*, r. Zvone Šedlbauer (Sonja Jager, k. g.)
- 1998/1999** Eugène Ionesco, *Zavratne igre*, r. Galin Stoev (Ženska, Lutka, Mati, Ljudožerka, k. g.)
- 2000/2001** Georges Feydeau, *Gospod gre na lov*, r. Vinko Möderndorfer (Gospa Latour, k. g.)
Edmond Rostand, *Cyrano de Bergerac*, r. Dušan Jovanović (Duenja, k. g.)
- 2001/2002** Ivan Cankar, *Lepa Vida – Hrepenenje – Hamlet iz Cukrarne*, r. Mile Korun (Ninina mati, k. g.)
- 2002/2003** Anton Pavlovič Čehov, *Ivanov*, r. Dušan Mlakar (Avdotja Nazarovna – alternacija, k. g.)
- 2003/2004** Aleksander Sergejevič Gribojedov, *Gorje pametnemu*, r. Zvone Šedlbauer (Starka Hljostova, k. g.)
- 2005/2006** William Shakespeare, *Hamlet*, r. Matjaž Zupančič (Duhoven, k. g.)
- 2006/2007** Joe Masteroff – John Kander – Fred Ebb, *Kabaret*, r. Stanislav Moša (Fräulein Schneider-alternacija, k. g.)
- 2010/2011** Simon Stephens, *Harper Regan*, r. Boris Ostan (Alison Wooley, k. g.)
- 2011/2012** John Dempsey – Dana P. Rowe, *Čarovnice iz Eastwicksa*, r. Stanislav Moša (Greta, k. g.)

NAGRADE

- 1971** **Diploma Borštnikovega srečanja** za vlogo Julije v *Gospodični Juliji* Augusta Strindberga, AGRFT
Prešernova nagrada (akademijska) za vlogo Julije v *Gospodični Juliji* Augusta Strindberga, AGRFT
Severjeva nagrada za vlogo Julije v *Gospodični Juliji* Augusta Strindberga, AGRFT

IN MEMORIAM

ŠTEFKA DROLC 1923–2018

V poslednjih dneh letošnjega junija je ta svet zapustila igralka in pedagoginja Štefanija Drolc. V daljših in krajših sestavkih, v pogrebnih govorih in v pritajenih pogovorih ni bilo mogoče v celoti strniti življenjske poti te izjemne umetnice, ki je bila z nami in tudi s tistimi pred nami skoraj eno stoletje. Naštevaje njenih vrhunskih dosežkov, vlog in ljudi, s katerimi je sodelovala, zveni kot nekakšen Talijin rožni venec. Ko pa beseda nanese na njeno človeško veličino, smemo nizati zgolj sopomenke za presežke. Štefka Drolc se je s svojimi vlogami zapisala med večne ikone slovenskega gledališkega obzorja. Bila je edinstvena in neponovljiva v sleherni vlogi – bodisi v gledališču bodisi na filmu. In tisti srečneži, ki smo delali z njo, tega ne bomo nikoli pozabili.

Na odru Mestnega gledališča ljubljanskega je igrala samo enkrat, in sicer vlogo A v Albeejevih *Treh visokih ženskah*, ki jih je v sezoni 1996/1997 zrežirala Mateja Koležnik. Zgodba o življenju in umiranju Albeejeve krušne matere, ki jo je za dramsko rabo razdelil med tri igralko različnih starosti, ni bila enostavna. Ob Štefki Drolc sta isto osebo v različnem starostnem obdobju igrali Jožica Avbelj in Mirjam Korbar v vlogah B in C. Šele danes, dvajset let pozneje, sem zares osupla nad Štefki korajžo, da je brez oklevanja na pragu svojega sedmega desetletja, po petdesetih letih odrskega razdajanja, suvereno stopila na sebi neznani oder in se scela prepustila vodstvu mlade režiserke, da bi oživila življenjski obračun devetdesetletnice, ki se opoteka po robu demence in ob bledečem platnu spominov razpreda o praznini življenja. Brez pretiravanja lahko zapišem, da je bil to eden izmed najpomembnejših študijev za vse nas, ki smo sodelovali pri uprizoritvi, prav zaradi Štefke Drolc. Vasja Predan je ob premieri zapisal, da smemo vlogo A »prišteti med njene najbolj magistralne«. Med nami, še posebej pa med vsemi tremi igralkami, se je spletla malodane magična vez, ki jih je navdihovala med vsemi dvainpetdesetimi ponovitvami in ostala živa tudi po koncu predstav. Človeška toplina in umetniško sožitje treh igralk pa sta v valovih pljuskala med gledalce. Bilo je izjemno, veličastno, neponovljivo in nepozabno.

Dovoli mi, ljuba Štefka, da se od tebe v imenu vseh iz *Treh visokih žensk* in ansambla MGL poslovim z besedami, s katerimi si stvarno, ampak hkrati tudi z zapeljivo zagonetnostjo, poantirala iztek predstave: »Najsrečnejši trenutek? ... Ko pojenjuješ. To je najsrečnejši trenutek. Na koncu. Ko nehamo. Ko lahko nehamo.«

Ira Ratej

Štefka Drolc kot A v uprizoritvi *Tri visoke ženske* Edwarda Albeeja, režija Mateja Koležnik, MGL, sezona 1996/97

Fotograf Tone Stojko.

Honoré de Balzac

MERCADET

or THE GOOD BUSINESSMAN

Mercadet ou Le Faiseur, 1848

Comedy

Opening 29 September 2018

Translator **PRIMOŽ VITEZ**

Adaptation author and director **JANEZ PIPAN**

Dramaturg **EVA MAHKOVIC**

Set designer **SANJA JURCA AVCI**

Costume designer **LEO KULAŠ**

Composer **ALDO KUMAR**

Lighting designer **ANDREJ HAJDINJAK**

Language consultant **BARBARA ROGELJ**

Choreographer **JANA MENGER**

Assistant to director **LUKA MARCEN**

Assistant to set designer **TOMAŽ BUDKOVIČ**

In the performance we used a quote from Samuel Beckett's *Waiting for Godot*, translated by Aleš Berger. We thank Jože Murkovič Interierji.

Stage manager **Borut Jenko**

Prompter **Neva Mauser Lenarčič**

Technical director **Janez Koleša**

Stage foreman **Matej Sinjur**

Head of technical coordinators **Branko Tica**

Sound masters **Sašo Dragaš** and **Matija Zajc**

Lighting masters **Boštjan Kos** and **Bogdan Pirjevec**

Hairstylist and make-up artist **Mirela Brkič**

Wardrobe mistresses **Angelina Karimović** and **Erika Ivanušič**

Property master **Taja Stražisar**

The set was made under the supervision of master **Vlado Janc** and costumes under the supervision of mistresses **Irena Tomažin** and **Branka Spruk** in the ateliers of Ljubljana City Theatre.

Honoré de Balzac, one of the founders of European literary realism and an unrelenting chronicler of his time was a passionate theatre lover who struggled to surpass the naive and light-hearted boulevard comedies of his time. *Mercadet*, his most successful play, is a comedy presenting a ruthlessly truthful image of the world in which everything is subject to a single goal: how to gain (even) more money by all available means.

The play is set in the year 1839. Mercadet is a clever representative of French bourgeoisie, constantly undertaking risky business deals to secure huge profit and social success. By way of various schemes of dubious character, he lives on the razor's edge: will he fail or become enormously rich? The more his position seems desperate, the more he becomes ingenious, daring and sly. Like a gambler obsessed by financial speculations, he sinks deeper and deeper; juggling with millions that he does not possess, he nonetheless invests, calculates and incurs a number of debts everywhere he goes, whilst, supposedly, waiting for years in vain for his business partner to return from abroad with a large fortune. Without flinching, using quick-witted cant and false promises, he manages to secure a loan from equally greedy creditors who keep showing up to re-claim their money. What is more – he lures additional loans from them! He would even consent to marry off his daughter to a slimy rich man to get rid of his financial troubles. No big deal, since everybody else cheats and plays foul tactics, and the pieces of alleged truth come to light as lies, one after another. Debtors lie to their creditors, servants lie to their masters, a young man in love lies to his sweetheart ... The biggest lie, the mother of all lies that has become a driving force of contemporary society and without which contemporary economy can no longer be imagined is a loan. A lie has become a handy means of communication – nothing is more real than a lie. A lie is a loan of our future.

Cast

Auguste Mercadet **UROŠ SMOLEJ**

Madame Mercadet **TANJA RIBIČ**

Julie Mercadet **LUCIJA HARUM** as guest

Adolphe Minard **URBAN KUNTARIČ** as guest

Michonnin De la Brive **JURE HENIGMAN**

De Méricourt **MATEJ ZEMLJIČ** as guest

Justine **AJDA SMREKAR**

Brédif **JOŽEF ROPOŠA**

Verdelin **LOTOS VINCENC ŠPAROVEC**

Goulard **BORIS KERČ**

Pierquin **GABER K. TRSEGLAV**

Violette **JAKA LAH**

Thérèse **BERNARDA OMAN**

Virginie **NATAŠA TIČ RALIJAN**

Pokrovitelj
Mestnega gledališča ljubljanskega

Energija za življenje